

UNIVERZITET SINGIDUNUM
DEPARTMAN ZA POSLEDIPLOMSKE STUDIJE I MEĐUNARODNU
SARADNJU

Studijski program: Poslovna ekonomija

MASTER RAD

PREVARE I ULOGA FORENZIČKOG RAČUNOVODSTVA

Mentor:

Student:

Prof. dr Kosana VićentijevićAleksandar Ranisavljev 401289/2013

Beograd, 2015. godine

SADRŽAJ:

UVOD.....	4
1. Predmet istraživanja.....	6
2. Cilj istraživanja.....	7
3. Hipoteza istraživanja.....	7
4. Metode istraživanja.....	7
I PRIVREDNI KRIMINAL U RAČUNOVODSTVU.....	9
1. Pojam privrednog kriminala.....	10
1.1. Geneza naučnog proučavanja privrednog kriminala	11
1.2. Osnovni razlozi za privredni kriminal u računovodstvu	12
1.3. Otkrivanje privrednog kriminala u računovodstvu.....	13
1.4. Smanjivanje privrednog kriminala u računovodstvu	16
II KVALITATIVNI ASPEKTI FINANSIJSKO IZVEŠTAVANJA.....	18
1. Suština finansijskog izveštavanja.....	19
2. Ciljevi finansijskog izveštavanja.....	21
2.1. Svrhe (ciljevi) finansijskog izveštavanja	21
3. Sredstva finansijskog izveštavanja	23
III RAČUNOVODSTVENE PREVARE	26
1. Prevare u finansijskim izveštajima	27
2. Statističke činjenice finansijskih prevara i malverzacija	32
3. Motivi i ciljevi prevara u finansijskim izveštajima	36
4. Nedostaci kontrolnog okruženja kao osnova manipulacija u finansijskim izveštajima	38
5. Netačni finansijski izveštaji - kao posledica grešaka i prevara.....	41
5.1. Pojam, predmet i ciljevi analize finansijskih izveštaja	42
5.2. Računovodstvene politike kao ishodište primene MRS/MSFI u funkciji materijalne ispravnosti finansijskih izveštaja.....	46
6. Osnovni oblici manipulisanja u računovodstvu	46
7. Lažno finansijsko izveštavanje (primeri prevara u poslovnom svetu)	50
7.1. Manipulacija prihodima u bilansu uspeha.....	51
7.2. Manipulacije rashodima u bilansu uspeha	55
7.3. Manipulacija u bilansu stanja	57
7.4. Manipulacije u izveštaju o novčanim tokovima.....	57
IV OTKRIVANJE RAČUNOVODSTVENIH PREVARA.....	59
1. Otkrivanje prevara u preduzeću	60
2. Sprečavanje prevara u preduzeću	64

3. Odgovornost revizora za prevare u preduzeću.....	66
V FORENZIČKO RAČUNOVODSTVO - INSTRUMENT OTKRIVANJA I SPREČAVANJA PREVARA U FINANSIJSKOM IZVEŠTAVANJU.....	70
1. Forenzičko računovodstvo i računovodstvene prevare.....	71
1.1 Osnovni pojmovi o forenzičkom računovodstvu.....	73
1.2. Angažovanje i zadaci forenzičkog računovodstva	74
2. Forenzičko računovodstvo - instrument detekcije prevara	78
3. Područja angažovanja forenzičkog računovodstva	80
ZAKLJUČAK	83
LITERATURA.....	85
PRILOG	89
IZVEŠTAJ DRŽAVNE REVIZORSKE INSTITUCIJE REPUBLIKE SRBIJE PRIVREDNO DRUŠTVO.....	90
„BAS“ BEOGRADSKA AUTOBUSKA STANICA A.D., BEOGRAD	90
IZVEŠTAJ DRŽAVNE REVIZORSKE INSTITUCIJE REPUBLIKE SRBIJE	98
ZAVRŠNI RAČUN BUDŽETA REPUBLIKE SRBIJE ZA 2013. GODINU	98

UVOD

Razlozi za razvoj forenzičkog računovodstva su brojni, a kaoglavni razlozi ističu se nedostaci specijalizovanih znanja i iskustavainternih i eksternih revizora, inspektora i računovođa prilikom istraga i drugih nedozvoljenih dela, ali i zbog davanja mišljenja veštaka uvezi sa pravnim, poslovnim i drugim potrebama. Potrebno je naglasitida forenzičko računovodstvo predstavlja posebnu granu računovodstva čiji je zadatak ocena zakonitog i stručnog evidentiranja i izveštavanja.

Prvi oblici forenzičkog istraživačkog računovodstva su nađeni u Španiji u XIX veku, u delu Pedra Antonia Alarcona, koji je opisao pripovetku o tikvama i paradajzu.

Smatra se da je pojam „ForensicAccounting“ prvi upotrebio Maurice E. Peloubet (1946. godine) u svom članku „Forensic Accounting: Its Place in Todays Economy“.Sam Peloubet je izjavio da su tokom rata i javno i industrijskoračunovodstvo, bili i ostali u funkciji forenzičkog računovodstva,naglašavajući da je to forenzičko računovodstvo korišćeno samo usudnici, te da pripremljeni finansijski izveštaji nisu imali karakteristikeforenzičkog računovodstva. Međutim, tek 1982. godine objavljena jeprva knjiga o forenzičkom računovodstvu, a napisao ju je Francis C.Dykeman.

Forenzičko računovodstvo treba da sprečava malverzacije uokvirima poslovanja privrednih subjekata. Svako preduzeće mora imatiodgovarajući sistem vođenja i upravljanja, koji sprečava i otkrivanastajanje preduzetničkog kriminala. Naravno, potrebno je naglasiti da top menadžment preuzima glavnu odgovornost za istinito i ferfinansijsko prezentovanje, pri čemu svakako od velike pomoći mogubiti računovođe forenzičari.Posmatrajući istoriju možemo da vidimo da postoji mnogoračunovodstvenih skandala koji su uzrokovani računovodstvenimsicalicama i raznim trikovima i izvrtanjima, među kojima sunajpoznatiji:

- 1986. godine u SAD, “Helmsley Enterprises” Inc.,
- 1990. godine u Velikoj Britaniji, “Polly Peck”,
- 1992. godine u Velikoj Britaniji, “Maxwell Communications”,
- 2002. godine u SAD, “Enron”,
- 2003. godine u Italiji, “Parmalat SPA”,
- 2009. godine u SAD, “Bernard L. Mardoff Investment Securities LLC”,
- 2009. godine u Indiji, “Satyam Computer Services”.

Mnogi primeri finansijskih skandala u proteklom periodu ukazali su na brojna ograničenja koja revizori imaju u svom radu. Usled tih ograničenja revizori nisu bili u mogućnosti da otkriju mnoge oblike prevara u poslovanju preduzeća. Radi prevazilaženja situacija u kojima revizor izrazi sumnju da postoje prevare u finansijskim izveštajima, a nije u mogućnosti da to i dokaže, računovodstvena profesija se koristi forenzičkim računovodstvom. Brojni finansijski skandali, s početka ovog veka, praćeni gubicima investitora koji se mere milijardama dolara ozbiljno su poljuljali poverenje investitora i računovodstvene javnosti u celini u finansijske informacije sadržane u finansijskim izveštajima.

Polazeći od ovih premisa, rad ima za cilj da ukaže na neophodnost uključivanja forenzičkih računovođa u ispitivanja prevarnog finansijskog izveštavanja, u svim situacijama kad ostali uobičajeni vidovi kontrole (interna i eksterna revizija), usled objektivnih ograničenja nisu u stanju da standardnim postupcima provere dokažu postojanje manipulacija u finansijskom izveštavanju. Naime, najveće prevare investitora su izvedene prezentovanjem lažnih finansijskih izveštaja.

Finansijske prevare i malverzacije, iako različite po šemama po kojima nastaju, imaju mnogobrojne zajedničke karakteristike. Praćenje i analiziranje nastalih zloupotreba i informacija koje se vezuje za njih ima veliku ulogu u otkrivanju novih. Stoga je korisno znati sledeće činjenice. Zaposleni na visokim funkcijama uglavnom prouzrokuju najveće štete svojim organizacijama. Istraživanja pokazuju da prevare koje su počinili vlasnici ili rukovodioci nanese tri puta veću štetu organizacijama nego prevare počinjene od strane običnih menadžera, i više od devet puta u odnosu na prevare koje načine obični zaposleni. Da bi se otkrile prevare koje počinje rukovodioci ili vlasnici potrebno je mnogo više vremena.

Više od 77% finansijskih prevara su počinili pojedinci u jednom od šest odeljenja: računovodstvo, operacije, prodaja, izvršni menadžment, korisnički servis, i odeljenje nabavki. Više od 87% počinio prevara nikada ranije nije optuženo ili osuđeno za krivično delo u oblasti bilo kakve prevare. Počinio prevara često pokazuju znake upozorenja da se upuštaju u nelegalne aktivnosti. Najčešće znaci su život iznad svojih mogućnosti (36% slučajeva) i doživljavanje finansijskih teškoća (27% slučajeva). Male organizacije su najčešće žrtve finansijskih prevara. Nasuprot većim organizacijama, malim organizacijama obično nedostaju kontrolne aktivnosti koje suzbijaju i sprečavaju finansijske prevare, te je prostor za finansijske prevare i malverzacije veći. Primećeno je da se najviše prevara nalazi među bankarskim i finansijskim uslugama, vladom i javnom administracijom i u proizvodnom sektoru. Takođe je prema ovom istraživanju zaključeno da se gotovo polovina organizacija koje su žrtve prevare

nikad ne oporave od gubitaka prouzrokovanih prevarom. ACFE je objavio rezultate istraživanja koje obuhvata podatke za slučajeve 1388 prevara. Analiza vrsta prevara i promena prosečnog gubitka ukazuje na to da su od 2008. godine do 2012. godine višestruko povećani iznosi prosečnog gubitka po osnovu prevara, a da su prevare kroz finansijske izveštaje najčešći vid prevare u svetu i samim tim donose najveći prosečan gubitak organizacijama.

1. Predmet istraživanja

Širi predmet ovog rada ogleda se u teorijsko-empirijskom istraživanju prevara i uloge forenzičkog računovodstva u finansijskom izveštavanju kod nas i u svetu. Finansijski izveštaji kao pokazatelji uspešnosti poslovanja preduzeća, u vremenu globalne tranzicije gde profit postaje glavna ekonomska veličina, postaju meta zloupotrebe u cilju privlačenja kapitala i investitora. Ovaj rad se bavi pregledom i studijskom analizom, prevara kako na svetskom tako i da domaćem revizorskom tržištu. Predmet detaljne analize su različiti modaliteti i tehnike računovodstvenih prevara, kao osnove za formulisanje metoda za njihovu detekciju, istraživanje i sprečavanje. U tom kontekstu razmatraju se mogućnosti i ograničenja pojedinih institucija (državnih regulatornih tela, računovodstvene profesije, revizije) na planu zaštite kvaliteta finansijskog izveštavanja.

Najčešći razlozi za razvoj forenzičkog računovodstva su nedostaci specijalizovanih znanja i iskustava, koji su neophodni u forenzičkom ispitivanju. Kada govorimo o forenzičkom računovodstvu potrebno je naglasiti da je sam njegov koncept kompleksan i temeljan i da računovođe u svom profesionalnom i nezavisnom prosuđivanju formiraju prezentaciju na jako visokom nivou pouzdanosti i to u takvoj meri da bi se ona mogla koristiti kao dokaz u zakonski vođenom postupku, sudskom postupku i slično. Na osnovu ovoga, mi možemo zaključiti da forenzičko računovodstvo predstavlja računovodstvo koje je prikladno za javne preglede, jer podrazumeva visok stepen osiguranja.

Uži predmet ovog rada istražuje metode u korišćenju forenzičkog računovodstva u rešavanju problema u preduzeću, te mere i tehnike sprečavanja, otkrivanja i istraživanja istih.

2. Cilj istraživanja

Naučni cilj rada je da se razmotre prevare i greške kao uzroci netačnih finansijskih izveštaja, kontrolni mehanizmi i institucije odgovorne za istraživanje finansijskih prevara kao i ulogu i značaj forenzičkog računovodstva i forenzičkih računovođa u otkrivanju prevara u finansijskim izveštajima.

Društveni cilj jeste da ovaj rad koristi praktičnim potrebama. Rezultati istraživanja treba da ukažu na učestalost primene metode forenzičkog računovodstva te na neophodnost daljeg usavršavanja i širenja korišćenja tehnike otkrivanja i mera prevencije istih u cilju povećanja kredibiliteta finansijskih izveštaja uopšte.

3. Hipoteza istraživanja

Pod savremenim uslovima poslovanja, obezbeđivanje pouzdane finansijske informacijekroz obelodanjivanje finansijskih izveštaja se smatra opšte prihvaćen cilj forenzičkog računovodstva. Brojne finansijske prevare iz prošlosti i početka 21. veka ozbiljno su upropastile poverenje brojnih korisnika u finansijskom informacijama sadržanim u finansijskim izveštajima. Najveće prevare ovih korisnika finansijskih informacija i prvenstveno investitora imaju izvršeno podnošenjem lažnih odnosno falsifikovanih finansijskih izveštaja. Odgovornost sprečavanja, otkrivanja i istrage prevara u finansijskim izveštajima leži u rukama menadžmenta preduzeća, ali i u rukama druge kontrolne institucije.

4. Metode istraživanja

Složenost predmeta istraživanja zahteva primenu:

- Analitičkih osnovnih metoda: analize, apstrakcije, specijalizacije i dedukcije;
- Sintetičkih osnovnih metoda: sinteze, konkretizacije, generalizacije i indukcije;
- Opštenaučne metode zahtevaju primenu: hipotetičko-deduktivne metode, analitičke-deduktivne metode, komparativne i statističku metodu.

Primenom ovih metoda, kako govore dosadašnji rezultati istraživanja, moguće je validno ostvarenje naučnog i društvenog cilja istraživanja. Pristup istraživanju je integrativan,

sintetički, u tom smislu što se ni jednom metodološkom postupku ne daje isključiva prednost, nego su podjednako zastupljeni, odnosno u skladu sa potrebama istraživanja.

I PRIVREDNI KRIMINAL U RAČUNOVODSTVU

1. Pojam privrednog kriminala

Privredni kriminal opisan je u Preporuci Saveta Evrope R (81)12 iz 1983.godine. On vekovima predstavlja veliki problem za evropska društva. Privredni kriminal dovodi do gubitka javnih prihoda, proizvodi negativne posledice po društvo u celini, jer šteti kako domaćoj, tako i međunarodnoj privredi, i naravno utiče na smanjenje poverenja u ekonomski sistem. Pojava privrednog kriminala zavisi od dva razloga:

1. neverodostojno računovodstveno izveštavanje i
2. poslovno-organizacijski nered i neodgovarajući unutrašnji nadzor.

Privredni kriminal predstavlja veoma ozbiljan problem sa kojim su se suočili mnogi privredni subjekti. Neke od vrsta ovog kriminala su: nezakonito prisvajanje imovine, pronevera, finansijske malverzacije, korumpiranost lica koja se nalaze na poverljivim funkcijama, te na njih treba obratiti pažnju i usmeriti delovanje na poboljšanje mera za sprečavanje takvih radnji. "U svakom preduzeću može da se pojavi u manjoj ili većoj meri preduzetnički kriminal i upravo to dovodi do potrebe za postojanjem tj. formiranjem organa za nadzor"¹ Neophodno je postojanje interne kontrole, koja utiče na sprečavanje i otkrivanje prevara i drugih kažnjivih dela. Neverodostojni računovodstveni i finansijski izveštaji, jesu proizvod manipulativnog računovodstva, a to manipulativno računovodstvo predstavlja process u kojem računovođe koriste svoje poznavanje računovodstvenih pravila kako bi manipulirali ciframa. Manipulativno ili kreativno računovodstvo možemo definisati kao:

- maštovitu upotrebu računovodstva,
- korišćenje legalnih mogućnosti izbora fleksibilnih računovodstvenih metoda, postupaka i procena,
- zloupotrebu računovodstvenih procena, metoda, metoda i tehnika sa ciljem što boljeg prikaza finansijskog stanja, uspeha,
- promena stvarnih finansijskih izveštaja u ono što se želi pokazati.

Kako bi neko preduzeće otkrilo i sprečilo kriminalne i druge nedozvoljene radnje, mora da ima:

- profesionalno upravljanje,
- potporne mehanizme,
- poslovno-organizacijski red,
- dugoročne poslovne ciljeve.

¹Budimir N., (2013), Forenzičko računovodstvo, Anali poslovne ekonomije, godina V, sveska 1, broj 8., str. 4

Prilike za privredni kriminal mogu se pojaviti bilo gde. Takođe i u računovodstvu. Računovođe mogu svoj položaj zloupotребiti za dela sa nepoštenim namerama. Privredni kriminal koriste legalna preduzeća za legalno poslovanje, koja međutim počivaju na prevari, monopolu i korupciji.

1.1. Geneza naučnog proučavanja privrednog kriminala

Suština svih uspešnih prevara sastoji se u tome što pošteni ljudi ne treba da sumnjaju da se to dešava. Prevaranti biraju mesto, vreme i oružje za svoje nečasne poslove. Simptomi nezakonitih radnji ili prevara su obično skriveni u šumi miliona običnih poslovnih transakcija. Prevaranti imaju i vreme i motivaciju da obrate pažnju na detalje, dok oni koji ih kontrolišu tu privilegiju nemaju. Menadžeri imaju običaj da veruju da su prevare koje čine zaposleni u firmi početak i kraj problema, ali to nije tako jednostavno kao što se misli. Svako ponašanje koje vodi iskorišćavanju druge osobe na nepošten način ili protivpravno prisvajanje imovinske koristi na nedostojan način se smatra prevarom. Cilj prevare je obično materijalna korist. Može biti i nešto drugo, na primer: osveta, suzbijanje konkurencije, zavist, itd. Nameru lica koje čini prevaru treba razumeti kao njegovu svest da će radnje koje je preduzeo izazvati zabludu kod drugog lica. Ona se realizuje putem radnji ili postupaka koji proizilaze iz aktivnog ili pasivnog ponašanja lica koje čini prevaru.

Svuda možemo pročitati ili pogledati o novim aferama kao što su pranje novca, korupcije, prevare, utaje poreza i slično. Istorijski gledano, veliki broj privrednih nepravilnosti, kriminalnog karaktera pojavio se krajem 19 veka. Tada se industrijska proizvodnja veoma razvijala. Za taj period značajno je i nastajanje velikih kapitalnih društava, širenje svetske trgovine i nagli porast broja stanovništva. U Sjedinjenim Američkim državama u tom periodu uočeni su sledeći rezultati:

1. Prvi važan pisani rezultat proučavanja privrednog kriminala uočen je u SAD-u na početku 20. veka. Tada se u području privrednog kriminala posebno spominju dela Edwina Shutherlanda (1883-1950). Njega ubrajaju u začetnike naučnog proučavanja privrednog kriminala. Takođe ga postavljaju na stepen koji ima Freud u psihoanalizi.
2. Donald R. Creese (1919-1987) bio je student na Univerzitetu u Indijani, a njegov profesor je bio E. Shutherland. Creese je doktorirao na privrednom kriminalu, a zatim je radio kao profesor kriminologije na Univerzitetu u Kaliforniji. Napisao je 13 knjiga

i300 članaka o kriminalu. Poznat je njegov trougao prevara koji kaže da je prevara rezultat prilika, pritisaka i racionalizacije.

3. Joseph T. Wells bio je blizak saradnik Creeseya i imao je na njega veliki uticaj. On je ovlašćeni državni revizor (CPA) i veštak za istraživanje privrednog kriminala (CFE) i dugi niz godina bavi se kriminalom. Takođe je i agent američkog FBI. Piše knjige, stručne članke i predaje o privrednom kriminalu. Osnivač je i predsednik američkog Udruženja veštaka za istragu privrednog kriminala.

1.2.Osnovni razlozi za privredni kriminal u računovodstvu

Nosioci računovodstvene delatnosti treba da budu svesni da njihovo profesionalno držanje stvara poverenje u delatnost. Bez subjektivnosti revizor bi nam bio nepotreban, kao i veštaci slični njemu. Počinioci kažnjivih dela u vezi sa privrednim kriminalom mogu biti računovođe i njihovi saradnici. Oni čine kažnjivo delo kada:

1. svoj radni položaj i računovodstvenu delatnost iskoriste za dela sa nepoštenim namerama,
2. kada se nosilac računovodstvene delatnosti zbog slabih ili zbog odsutnosti računovodstvenih pravila nađe u škripcu kriminalnih dela drugih.

Iz tog razloga su privredni delikti u preduzeću najčešći podsticaj za temeljnu proveru postojećih računovodstvenih i drugih strukovnih pravila.Kao dobar primer poboljšanja u knjigovodstvenom i računovodstvenom izveštavanju navodi se američki zakon Sarbanes-Oxley (SOA) iz 2002.godine i dopunjena Osmo smernica EU o obaveznoj zakonskoj privrednoj reviziji iz 2006.godine. Ovaj zakon je nazvan po Sarbanes-u i Oxley-u koji su bili američki kongresmeni. Ovaj zakon je odgovor na krize koji su na svetskim berzama nesavesnim poslovanjem prouzrokovale kompanije kao što su Enrona i Worldcom-Sarbanes-Oxley Law (SOX). Ovde je reč o zakonu koji se ubraja u područje regulative korporativnog upravljanja.Cilj je obnavljanje poverenja ulagača i javnosti u pošteno i transparentno upravljanje kompanijama u koje su uložili svoj kapital.

Zakon Sarbanes-Oxley sadrži sledeća važna poglavlja:

1. novo državno telo koje će nadgledati revizorske kuće,
2. regulacija revizora,
3. korporativna odgovornost,

4. povećana transparentnost izveštavanja,
5. sprečavanje konflikta interesa,
6. povećane nadležnosti Komisije za hartije od vrednosti (SEC),
7. povećane kazne za menadžere,
8. pregled prakse računovodstvenih prevara.

Ovaj zakon predviđa instrumente kontrole svih procesa u javnim kompanijama u kojima uprava želi da postigne najveću transparentnost izveštavanja o rezultatima poslovanja.

1.3. Otkrivanje privrednog kriminala u računovodstvu

Da bismo otkrili manipulacije finansijskim izveštajima prvo treba početi otkrivanje indicija koje nas mogu dovesti do toga da li je menadžment koristio kreativno računovodstvo. Korišćenje metoda kreativnog računovodstva može se otkriti kroz nekoliko koraka:

Prvi korak jeste identifikovanje ključnih računovodstvenih politika. To nam omogućava fokusiranje na područja gde je najverovatnije da se manipulacija dogodi.

Drugi korak je procena fleksibilnosti računovodstva preduzeća. Kod nekih preduzeća fleksibilnost je niska. Razlog tome je definisanost oblastiračunovodstvenim standardima. Kod drugih preduzeća fleksibilnost može biti visoka. Ona preduzeća koja koriste konzervativne metode imaju veću šansu da povećaju dobitak koristeći agresivne metode.

Treći korak je evaluacija računovodstvene strategije preduzeća. Ako je preduzeće dugo imalo čisto računovodstvo i realne pretpostavke u prošlosti onda je svaka promena u računovodstvu takvog preduzeća verovatno prava, a ne manipulativna.

Četvrti korak predstavlja evaluacija kvaliteta napomena uz finansijske izveštaje. Računovodstveni kvalitet i kvalitet obelodanjivanja usko su povezani. Za preduzeća koja u praksi koriste obelodanjavanje mnogo je manje verovatno da će koristiti kreativno računovodstvo.

Peti korak jeste zapravo najvažniji korak prilikom identifikacije kreativnog računovodstva. Na primer, ukoliko je neka firma produžila vek trajanja sredstava sa 15 na 20 godina na način koji se čini manipulativan, treba ponovo obračunati amortizaciju sredstava sa vekom upotrebe od 15 godina.

Potencijalni indikatori su:

- neočekivane i neobjašnjive promene u računovodstvenim politikama,
- rast dobitka kao posledica neplaniranih prodaja imovine,

- povećanje učešća potraživanja u prihodima od prodaje, produženje rokova za plaćanje,
- rast razlike između neto dobitka i neto gotovine,
- povećanje razlike između neto dobitka pre poreza i oporezive dobiti,
- neočekivano visoko pripisivanje ili otpisivanje vrednosti imovine,
- veliko prilagođavanje dobiti u četvrtom kvartalu godine,
- promena revizora,
- značajne transakcije sa povezanim stranama.

Uzroci za prevare pomoću računovodstva i revizije mogu da se podele na: trenutne, srednjoročne i dugoročne.

Trenutni uzroci se nalaze u uverenju rukovodilaca, revizora, bankara i pravnika da mogu ispuniti svoje obaveze kako ne bi uništili svoj ugled. Ovakva uverenja podupiru nesposobnost državnih i drugih nadzornih organa da se pošteno i odgovorno ponašaju. Srednjoročni uzroci se temelje na odluci da svetska ekonomija treba oštru konkurenciju revizora s ciljem povećanja njihove uspešnosti. Kvalitet izvršenog rada revizora nije u interesu uprava i vlasnika. Teorija konkurentnosti, najpre vodi do pada cena revizijskih usluga, a zatim i do pada njihovog kvaliteta. Ovaj problem bi se mogao brzo rešiti. Na primer „disciplinovanjem” revizora i okvirnim postavljanjem cena revizijskih usluga. Dugoročni uzroci mogu se pripisati prelasku računovodstvenog izveštavanja o rezultatima sa izveštavanja na osnovi poslovnih i društvenih navika na izveštavanje prema računovodstvenim standardima. To je prouzrokovalo virtualizaciju svih vidika računovodstva, a virtualizacija računovodstva pomoću standard, zamenila je pravu poslovnu praksu i navike društva.

Određeni znaci upozorenja ukazuju na verovatnoću da je prevara ostvarena, ti znaci upozorenja su:

1. računovodstvene anomalije – su rezultat upotrebe nesvakidašnjih procedura u računovodstvenom sistemu. U česte računovodstvene anomalije ubrajaju se: nepravilnosti u izvornim dokumentima i lažni unosi računovodstvenih podataka. Kada je reč o nepravilnostima u izvornim dokumentima oni su siguran pokazatelj da postoji sumnja da je prevara izvršena. Neke od najčešćih nepravilnosti koje ukazuju na mogućnost prevare su: nedostatak određene dokumentacije, prekomerni iznosi kredita, povećanje dospelih računa, uvećavanje usaglašenih stavki, neuobičajne promene dokumentacije, dupla plaćanja, postojanje određenih delova dokumentacije koji nemaju nikakvog smisla, sumnjivo ručno pisana dokumentacija, postojanje fotokopirane dokumentacije bez originala. Suprotno

nepravilnostima u izvornim dokumentima, uočavanje lažnih unosa računovodstvenih podataka nije nimalo lako. Računovodstvo predstavlja specifičan govor. Kada se izvrši unos određenih računovodstvenih podataka potrebno je određeno znanje i iskustvo da se ti podaci razumeju i utvrdi da li su tačni. Na primer, ukoliko neko želi da prikrije krađu gotovine ili imovine, to mora veoma uspešno da zamaskira u poslovnim knjigama. Drugim rečima, potrebno je izvršiti unos lažnih računovodstvenih podataka koji se tiču imovine, ali i obaveza, gotovine ili stanja na tekućem računu. Na taj način počinilac prevare pokušava da povećanjem imovine prikrije iznos otuđene imovine, ali takođe to mora da ima svoj balans u obavezama ili novcu. Nije lako lažirati obaveze. Zbog toga se počinilac najpre odlučuje na lažiranje gotovog novca, jer je na taj način najteže otkriti prevaru. Svaki kontrolor mora da zna da svaka kupovina, plaćanje ili prijem izaziva u poslovnim knjigama nekoliko promena na imovini, rashodima, prihodima i slično. Najčešći simptomi koji nam sugerišu na lažne unose računovodstvenih podataka su: - unos podataka bez odgovarajuće propratne dokumentacije; - neuobičajna i neobjašnjena prilagođavanja obaveza, potraživanja, rashoda ili prihoda; - unos podataka nije u ravnoteži; - unos podataka je izvršila osoba koja to ne radi; - unos podataka je izvršen pri kraju računovodstvenog perioda.

2. Slabosti interne kontrole – onda kada su interne kontrole slabo organizovane rizici pojave prevara rastu. Interna kontrola može biti neefikasna ako je posledica: neadekvatnog nadzora internih kontrola, - visoke učestalosti promene zaposlenih ili zapošljavanje neefikasnog osoblja u računovodstvo. Najčešće slabosti koje olakšavaju pojavu prevara uključuju:

- a) nedostatak podela dužnosti,
- b) nedostatak fizičke zaštite,
- c) nedostatak nezavisnih kontrola,
- d) nedostatak odgovarajućih postupaka odobravanja,
- e) nedostatak odgovarajuće procedure evidentiranja ili dokumentovanja,
- f) zaobilazjenje postojećih kontrola,
- g) neodgovarajući računovodstveni sistem.

3. Neobično raskalašan način života zaposlenih – zbog finansijskog pritiska, mnogi počinioци pribegavaju prevarama. Ponekad su ti pritisci stvarni, a ponekad su samo rezultat ljudske pohlepe. Nakon što počinilac prevarom zadovolji svoje potrebe, dešava se da nastave sa prevarama, kako bi poboljšali svoj životni standard. Tada počinju sa kupovinom novih automobila, skupih odevnih predmeta, kupuju stanove ili kuće i slično. Mali broj počinilaca

prevara uspeva da se odupre kupovini i čuva prisvojenu imovinu. Ovi simptomi se najlakše utvrđuju, ali nisu i najubedljiviji signal da je prevara ostvarena.

4. Neobična ponašanja zaposlenih – mnogobrojna psihološka istraživanja pokazuju da nakon ostvarene prevare počinioci najčešće budu obuzeti osećajem bojaznosti, krivice ili griže savesti. Ovakvo stanje može dovesti počinioca do promena u ponašanju kao što su razdražljivost, bes, ćutljivost, sklonost alkoholu, nemogućnost uživanja u stvarima u kojima je osoba ranije uživala. Ove promene ponašanja, takođe ne moraju biti rezultat ostvarene prevare. One mogu biti izazvane drugim uzrocima, kao što su: bolest pojedinca, porodični problemi i tako dalje.

5. Predstavke i žalbe – jesu jedan od mogućih znakova upozorenja. I ovi znaci su samo nagoveštaji mogućih prevara, ali nisu stvaran dokaz da se prevara dogodila.

Opšte metode za otkrivanje prevara su :

- a) horizontalna ili vertikalna analiza finansijskih izveštaja,
- b) analiza pokazatelja, posebno trendova tokom poslednjih godina po poslovnim jedinicama u poređenju sa drugim jedinicama i pravnim subjektom u celini,
- c) nenajavljena kontrola ili popis novca i imovine,
- d) anoniman i jednostavan sistem za dojave i prigovore kome mogu da pristupe zaposleni, dobavljači i kupci,
- e) poboljšane interne kontrole,
- f) provera podataka za važeće znake upozorenja korišćenjem softverskih alatki.

1.4. Smanjivanje privrednog kriminala u računovodstvu

Veliki računovodstveni skandali u svetu su pokazali, da revizori nisu dorasli svim računovodstvenim manipulacijama, da korisnicima računovodstvenih izveštajane nude uvek razumne garancije o stvarnoj i poštenoj privrednoj slici preduzeća. Tu su ponekad uključeni čak i revizori, ekonomski analitičari i računovođe, koji svojim pristankom na poteze odgovornih poslodavaca i upravljača podupiru njihova dela, da bi na taj način zadovoljili njihove potrebe, odnosno očekivanja investitora. Kodeksi profesionalne etike računovođa i revizora ne dozvoljavaju svesne saradnje ni u jednoj nezakonitoj radnji na zvanje računovođe odnosno revizora. No, usprkos tome, stoji opšta ocena, da veliki broj računovođa svojim znanjem i poznavanjem preduzetničkog poslovanja, računovodstvenih i pravnih pravila, pripomažu stvaranju iskrivljene slike o imovinsko-finansijskom položaju i uspehu preduzeća.

Takva slika u očima investitora, kupaca, dobavljača, finansijskih stručnjaka i predstavnika države posledično vodi do loših odluka.

Nezakonite radnje u ciklusu nabavke, obaveza prema dobavljačima i plaćanja (nezakonite radnje na strani inputa) se vrše u nabavnom funkcionalnom području, prilikom nabavke materijala, robe, nekretnina, postrojenja, opreme i ostalih inputa. Karakterističan primer nezakonitih radnji u ciklusu nabavke, obaveza prema dobavljačima i plaćanja je podnošenje za plaćanje faktura koje sadrže fiktivne stavke, duple stavke ili neposlovne stavke. Nezakonite radnje u ciklusu prodaje, potraživanja od kupaca i naplate (nezakonite radnje na strani outputa) vrše se u prodajnom funkcionalnom području i odnose se na manipulacije i malverzacije sa prodajom proizvoda ili pružanjem usluga, naplatom, ispravkom vrednosti i otpisom potraživanja od kupaca. Karakterističan primer nezakonitih radnji u ciklusu prodaje, potraživanja od kupaca i naplate je isporuka proizvoda ili vršenje usluga kupcu sa kojim postoji dogovor da ne vrši plaćanje, s tim da se kasnije potraživanje ispravi ili otpiše i tako eliminiše iz osnovnih knjiga.

Pri otkrivanju privrednog kriminala moramo najpre prosuditi poslovno-organizacijsku kontrolu, koju je uspostavilo vrhovno posloводство uz potporu nadzornih organa preduzeća, koja može biti demokratska ili nedemokratska.

Prvi način sadrži poslovno-organizacijski red s nesumnjivim zaduženjima i odgovornostima svih poslovođa na vrhovnom, srednjem i izvršnom nivou, što je potpomognuto sistemom kontrole poslovnih rizika, sistemom unutrašnjeg kontrolisanja i sistemom unutrašnjeg revidiranja.

Drugi način ima suprotne funkcije, pa u njemu zaduženja i odgovornosti nisu pregledni, a sistem kontrole poslovnih rizika i unutrašnje kontrole nema ili su manjkavi. Unutrašnje revizije po pravilu nema. Preduzeće mora izgraditi odgovarajući sistem poslovanja i upravljanja. Tako izgrađeni i delujući sistem sprečava i otkriva slučajeve privrednog kriminala, koji se mogu pojaviti na svakom poslovnom području preduzeća i njegove okoline. Glavni privrednik ne može biti odgovoran za savladavanje poslovnih rizika. Mora imati sposobnost da skladno s poslodavnom kulturom i prihvaćenom strategijom nadzora rizika oceni njihovu veličinu u uticaju na ciljno delovanje preduzeća².

²Vidaković, S., (2011), *Uloga revizije i forenzičkog računovodstva u sprečavanju, otkrivanju i istraživanju računovodstvenih prevara*, Zbornik radova sa 2. Naučnog skupa Educons Univerziteta, Sremska Kamenica,

II KVALITATIVNI ASPEKTI FINANSIJSKO IZVEŠTAVANJA

1. Suština finansijskog izveštavanja

Finansijsko izveštavanje predstavlja područje računovodstva koje se bavi prezentovanjem finansijskih izveštaja, kao i dodatnih informacija koje prate ove izveštaje, eksternim stejkholderima. Za razliku od upravljačkog računovodstva, kao interno orijentisanog područja računovodstva, koje je usmereno na zadovoljenje informacionih potreba menadžmenta, finansijsko izveštavanje tangira odnose preduzeća sa okruženjem. Termin "finansijsko izveštavanje" (financial reporting), koji je široko zastupljen u računovodstvenoj literaturi i regulativi, ne otkriva u potpunosti suštinu ovog segmenta računovodstva. Nešto potpuniji naziv dotičnog segmenta, koji se takođe može sresti u literaturi, jeste "finansijsko računovodstvo i izveštavanje" (financial accounting and reporting), ali najpotpuniji i najprecizniji naziv glasi: "eksterno finansijsko računovodstvo i izveštavanje opšte namene" (general purpose external financial accounting and reporting).³

Finansijsko izveštavanje treba shvatiti kao proces obezbeđenja kvantitativnih finansijskih informacija o preduzeću i njihovog komuniciranja sa zainteresovanim korisnicima tj. donosiocima odluka. Globalnu strukturu informacija redovnog (periodičnog) finansijskog izveštavanja, uobičajeno godišnjeg ili u kraćim vremenskim intervalima, čine (1) informacije o finansijskom položaju preduzeća – sredstvima, obavezama i sopstvenom kapitalu kao glavnim determinantama istog, (2) informacije o ostvarenom rezultatu poslovanja preduzeća – prihodima, rashodima i neto dobitku (gubitku) kao osnovnim elementima istog i (3) informacije o tokovima sredstava (promenama finansijskog položaja) – izvorima i upotrebi ukupnih ili neto obrtnih sredstava, ili prilivima i odlivima gotovine kao njihovim konstitutivnim elementima. Važnost ovih finansijskih informacija, koje tangiraju celinu preduzeća, je u tome što one, u stvari, otkrivaju ostvarenje rentabilnosti i likvidnosti – ključnih finansijskih ciljeva svakog tržišno orijentisanog preduzeća.⁴

Naime, krajnji proizvod eksterno orijentisanog segmenta računovodstva jesu finansijski izveštaji opšte namene, tj. izveštaji koji ispunjavaju širi opseg ciljeva. Takvi izveštaji namenjeni su korisnicima koji nemaju moć da od kompanije direktno zahtevaju računovodstvene informacije koje su im neophodne za donošenje odluka, pa su, stoga, prinuđeni da se oslanjaju na informacije koje im pruža menadžment kompanije. U pitanju su,

³Storey, R.K. (2007), "The Framework of Financial Accounting Concepts and Standards", in Charnichael, D.R., Whittington, O.R. and Graham, L., Accountant's Handbook Volume One: Financial Accounting and General Topics (11th edition), John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, p. 2-2.

⁴IASC, Međunarodni računovodstveni standardi, par. 15, str. 7.

pre svega, investitori, kreditori i ostali snabdevači kapitalom, koji imaju slične interese i informacione potrebe.

Okruženje finansijskog izveštavanja je veoma kompleksno i izazovno, jer njegov krajnji proizvod jesu informacije kao "moćno i značajno dobro"⁵. Informacije sadržane u finansijskim izveštajima, kao "primarnom sredstvom komuniciranja menadžmenta sa eksternim korisnicima"⁶, čine značajan segment ukupnih informacija o jednoj kompaniji. Naime, informacije koje pruža područje finansijskog računovodstva, zajedno sa (a) operativnim informacijama (koje su neophodne za realizaciju svakodnevnih aktivnosti kompanije i koje ujedno čine značajan input za upravljačko, finansijsko i poresko računovodstvo), (b) informacijama upravljačkog računovodstva (koje menadžment koristi za svrhe planiranja, implementacije planova i kontrole njihovog ostvarenja) i (v) informacijama poreskog računovodstva (koje su namenjene poreskim vlastima), čine računovodstvene informacije.

Kao informacioni sistem koji meri poslovne aktivnosti, pretvara podatke u izveštaje i prezentira dotične izveštaje korisnicima čije odluke utiču na poslovne aktivnosti, računovodstvo predstavlja "jezik biznisa"⁷. Svaka poslovna organizacija, u cilju snabdevanja donosilaca odluka neophodnim informacijama, uspostavlja odgovarajući računovodstveni informacioni sistem, koji se prvenstveno bavi kreiranjem i distribucijom informacija kvantitativnog karaktera, pri čemu se računovodstvene informacije razlikuju od ostalih vrsta kvantitativnih informacija po tome što se iskazuju u novčanim jedinicama.

Ipak, i nemonetarne informacije (kao što su informacije o količini prodatih proizvoda) se često prikazuju u izveštajima koje kreira računovodstvo kao dodatak monetarnim (novčanim) informacijama, kako bi se korisnicima olakšalo njihovo razumevanje. Konačno, osim kvantitativnih, raspoloživ je i čitav niz kvalitativnih informacija o kompaniji, čiji su najznačajniji izvor televizijske emisije, novinski članci i internet sajtovi, a važnu ulogu imaju i vizuelni utisci o kompaniji, kao i informacije koje se prenose međusobnom komunikacijom ljudi.

⁵Scott, W.R. (2009), *Financial Accounting Theory* (5th edition), Pearson Prentice Hall, Toronto, p. 11.

⁶Stefanović, R. (1998), "Računovodstvena regulativa", *Finansijsko računovodstvo II*, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 16.

⁷Harrison, W.T., Horngren, C.T., Tomas, B. and Suwardy, T. (2011), *Financial Accounting: International Financial Reporting Standards* (8th edition), Pearson Higher Education, p. 3.

2. Ciljevi finansijskog izveštavanja

Pri razmatranju ciljeva finansijskog izveštavanja polazi se od osnovne namene finansijskih izveštaja i finansijskih informacija koje oni pružaju. Osnovna namena finansijskih izveštaja je da pruže razumljive, relevantne, pouzdane i uporedive informacije o finansijskom i prinosnom položaju preduzeća. Prema Konceptualnom okviru Međunarodnog odbora za računovodstvene standarde (International Accounting Standards Board - IASB) osnovni ciljevi finansijskih izveštaja su:

1. Da pruže fer informacije o finansijskoj poziciji, performansama i promenama finansijske pozicije poslovnog entiteta - ovako sastavljeni finansijski izveštaji zadovoljavaju potrebe mnogih korisnika. Ipak, finansijski izveštaji ne pružaju sve informacije koje su potrebne korisnicima pri donošenju ekonomskih odluka jer obuhvataju samo one događaje koji su se već desili i odrazili na finansijske učinke, dok su nefinansijske informacije izostavljene;
2. Da prikažu rezultate menadžerskog upravljanja - rezultati upravljanja su veoma bitni. Od posebne je važnosti za investitore njihovo poređenje u različitim vremenskim periodima prilikom odlučivanja o zadržavanju ili povlačenju investicija u konkretno preduzeće.

Odbor za standarde finansijskog računovodstva (Financial Accounting Standards Board - FASB), koji deluje na teritoriji SAD-a, je u okviru Projekta konceptualnog okvira (Conceptual Framework Project) i serijom od šest Izveštaja o konceptima finansijskog računovodstva (Statements of Financial Accounting Concepts - SFAC), koji su bili rezultat ovog Projekta, formulisao veći broj ciljeva koji treba da usmeravaju proces finansijskog izveštavanja preduzeća.

2.1. Svrhe (ciljevi) finansijskog izveštavanja

Svrha 1 Finansijsko izveštavanje treba da obezbedi informacije korisne sadašnjim i potencijalnim investitorima i kreditorima i ostalim korisnicima u donošenju racionalnih investicionih, kreditnih i sličnih odluka.

Svrha 2 Finansijsko izveštavanje treba da obezbedi informacije koje će pomoći sadašnjim i potencijalnim investitorima i kreditorima i ostalim korisnicima u proceni iznosa, vremena i stepena izvesnosti budućih tokova gotovine preduzeća.

Svrha 3 Finansijsko izveštavanje treba da obezbedi informacije o ekonomskim resursima preduzeća i pravu na njih.

Svrha 4 Finansijsko izveštavanje treba da obezbedi informacije o finansijskim performansama (rezultatu poslovanja) preduzeća za dati period.

Svrha 5 Finansijsko izveštavanje treba da obezbedi informacije o tokovima –prilivima i odlivima – gotovine koje će pomoći korisnicima u razumevanju likvidnosti i solventnosti preduzeća.

Svrha 6 Finansijsko izveštavanje treba da obezbedi informacije o tome kako jemenadžment ispunio svoju upravljačku odgovornost prema vlasnicima (akcionarima) u upravljanju resursima preduzeća.

Svrha 7 Finansijsko izveštavanje treba da uključi objašnjenja i interpretacije koje će pomoći korisnicima u razumevanju prezentiranih finansijskih informacija.⁸

Ostvarivanje ciljeva finansijskog izveštavanja zahteva sastavljanje finansijskih izveštaja u skladu sa osnovnim računovodstvenim načelima, kao što su:

1. Načelo nastanka poslovnog događaja (načelo uzročnosti) – izražava zahtev da u jednom obračunskom periodu budu dodeljeni samo oni prihodi i rashodi koji se na njega odnose, nezavisno od toga da li i kada su prihodi naplaćeni a rashodi plaćeni;
2. Načelo stalnosti poslovanja (going concern princip) – osnova ovog načela je pretpostavka o neograničenosti poslovanja preduzeća, jer se najveći broj preduzeća osniva sa pretpostavkom stalnosti poslovanja. Iz ovog načela se dalje izvodi načelo istorijskog troška za vrednovanje imovine i obaveza (da se imovina vrednuje u visini izdatka koji je učinjen radi njenog sticanja, odnosno u visini izdatka koji je potrebno učiniti da se određena obaveza izmiri);
3. Načelo konzistentnosti u prikazivanju – preduzeća su obavezna da dosledno prikazuju i klasifikuju pozicije u finansijskim izveštajima iz perioda u period. Doslednost u prikazivanju ima veliki značaj zbog mogućnosti i potreba poređenja finansijskih izveštaja u nizu obračunskih perioda. Ukoliko bi ovo načelo bilo značajno narušeno, iskazna moć izveštaja bi bila bitno umanjena⁹.

⁸Stefanović, R., (1998), „Konceptualni okvir savremenog finansijskog izveštavanja“, Računovodstvo, br. 1, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 30

⁹Krstić, J., (2002), „Instrumenti Finansijsko-računovodstvenog izveštavanja (pristup ex post i ex ante)“, Ekonomski fakultet u Nišu, Niš, str. 32-36.

Na osnovu svega prethodno navedenog vidi se da je osnovna namena finansijskih izveštaja da pruže razumljive i relevantne informacije mnogim korisnicima.

3. Sredstva finansijskog izveštavanja

Za pružanje relevantnih i pouzdanih finansijskih informacija internim i eksternim korisnicima sa ciljem donošenja pravih poslovnih odluka finansijsko izveštavanje koristi finansijske izveštaje kao instrumente koji treba da odgovore na široki spektar različitih zahteva brojnih korisnika. Prema Međunarodnom standardu finansijskog izveštavanja 1 – Prva primena Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja, cilj finansijskih izveštaja opšte namene jeste pružanje informacija o finansijskom položaju, uspešnosti i tokovima gotovine preduzeća, koje će velikom broju različitih korisnika biti od koristi pri donošenju ekonomskih odluka, odnosno pružanje informacija o sledećim stavkama:

1. imovini;
2. obavezama;
3. sopstvenom kapitalu/glavnici;
4. prihodima i rashodima, uključujući dobitke i gubitke i
5. tokovima gotovine.

Shodno tome, finansijski izveštaji koji čine godišnji set finansijskih izveštaja su:

1. **Bilans stanja** je trenutna slika finansijskog položaja preduzeća na određeni dan i prikaz iznosa i strukture sredstava (aktiva) i izvora finansiranja (pasiva) na taj dan. Pod pojmom bilansa stanja se, u privrednoj praksi, podrazumeva finansijski izveštaj koji sačinjava preduzeće sa ciljem prikazivanja imovine i njene upotrebe, s jedne strane, i poreklo te imovine, s druge strane. Najvažnije kategorije imovine su: tekuća imovina i stalna imovina. Ove kategorije imovine mogu biti finansirane iz sopstvenog kapitala, dugoročnih obaveza i tekućih obaveza, kao najvažnijih kategorija izvora. Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja je određeno koje informacije moraju biti prikazane u bilansu stanja, a koje informacije se mogu alternativno prikazati bilo u bilansu stanja, bilo u napomenama uz finansijske izveštaje.

2. **Bilans uspeha** - Pored informacija o finansijskom položaju, za korisnike finansijskih izveštaja, suneophodne i informacije o uspešnosti (rentabilnosti) poslovanja preduzeća u obračunskom periodu. Ove informacije pruža bilans uspeha u kojem su iskazani ostvareni

prihodi i rashodi preduzeća u određenom obračunskom periodu. Za razliku od bilansa stanja koji pokazuje finansijsku poziciju na tačno određeni dan, bilans uspeha je periodičan izveštaj. Naime, jedini smisao ovog izveštaja je u činjenici da se prihodi i rashodi prikazuju za određeni period tako da se i njihova razlika (dobitak ili gubitak) odnosi na taj period. U tom smislu, bilans uspeha predstavlja izveštaj za određeni vremenski period (jedan mesec, kvartal, polugodište ili godina).

3. Izveštaj o promenama na kapitalu (sve promene na kapitalu ili promene na kapitalu osim onih koji proističu iz novih uplata vlasnika ili isplata vlasnicima) - Pošto bilans stanja i bilans uspeha, zbog obračunske osnove na kojoj počivaju, ništa ne govore o tokovima gotovine tokom obračunskog perioda, za te svrhe je kreiran poseban izveštaj o tokovima gotovine. Ovaj izveštaj se dobija posebnim rearanžiranjem podataka sadržanih u bilansu stanja i bilansu uspeha, a iskazuje iznos i osnov povećanja ili smanjenja gotovine i gotovinskih ekvivalenata na kraju obračunskog perioda u odnosu na početak. U suštini, izveštaj o tokovima gotovine pokušava da premosti razliku između obračunskog (relacija prihodi – rashodi) i gotovinskog (relacija primanja – izdavanja gotovine) rezultata aktivnosti, odnosno da kroz rearanžiranje podataka sadržanih u finansijskim izveštajima preduzeća pruži dodatan uvid u izvore i upotrebu gotovine tokom posmatranog perioda. Izveštaj o tokovima gotovine izražava sumarni efekat svih poslovnih odluka donetih tokom perioda pokrivenog izveštajem a omogućava sagledavanje i ocenu mogućnosti finansiranja poslovnih potreba iz rezultata poslovanja i ocenu usklađenosti izvora i upotrebe finansijskih sredstava¹⁰.

4. Izveštaj o tokovima gotovine - Izveštaj o novčanim tokovima se, pored bilansa uspeha i stanja, smatra jednim od važnijih izveštaja koji je svoju punu afirmaciju stekao početkom 90 tih godina XX veka kada je veliki broj uspešnih preduzeća (preduzeća koja su iskazala dobitak u bilansu uspeha) imao velikih problema sa likvidnošću zbog većih odliva od priliva novca. Danas ovaj izveštaj u zemljama Evropske Unije nije obavezan za sve kompanije, već za one koje primenjuju Međunarodne standarde finansijskog izveštavanja. Novčani tokovi se smatraju „krvotokom“ jednog preduzeća. Kompanija kojoj nedostaje novac na kratak rok ne može da odgovori svojim dospelim tekućim obavezama, a na dugi rok ovakvo stanje može dovesti do nesolventnosti i konačno do stečaja preduzeća. Ovakva situacija u praksi nastala je zbog različitih pretpostavki od kojih se polazi pri priznavanju prihoda i rashoda u odnosu na prilive i odlive novca.

¹⁰ Stančić, P., (2007), „Podobnost finansijskih izveštaja kao informacione osnove za upravljanje finansijama preduzeća”, uvodni referat podnet na XXXVIII Simpozijumu SRR Srbije, Zbornik radova sa XXXVIII Simpozijuma SRR Srbije, Beograd, str. 12

5. Napomene uz finansijske izveštaje - napomene su sastavni deo seta finansijskih izveštaja. Napomene, po svojoj suštini, nisu finansijski izveštaji, već njihov neophodan, prateći element. One sadrže detaljnije kvantitativne i kvalitativne informacije vezane za osnove na kojima su finansijski izveštaji sastavljeni, odnosno računovodstvene politike koje su primenjene za evidentiranje značajanih poslovnih događaja. Cilj sastavljanja napomena je da pruže korisnicima informacije potrebne za tumačenje i ispravnu interpretaciju finansijskih izveštaja, ali i da omoguće istinito i pošteno prikazivanje finansijskih izveštaja, što je primarni zahtev profesionalne regulative, odnosno Međunarodnih računovodstvenih standarda. U napomenama se prikazuju skraćeni opisi ili detaljne analize pozicija u bilansu stanja, bilansu uspeha i izveštaju o novčanim tokovima. Ove informacije se prikazuju takvim redosledom koji će omogućiti korisnicima njihovu jednostavnu upotrebu.

III RAČUNOVODSTVENE PREVARE

1. Prevare u finansijskim izveštajima

Svako ponašanje, koje vodi iskorišćavanju druge osobe na nepošten način iliprotivpravno prisvajanje imovinske koristi na nedostojan način se smatra prevarom. Prevare su stare koliko i čovečanstvo, još u Hamurabijevom zakoniku 1800. godine p.n.e zapisano je da pastir ako pogrešno prikaže prirodni prirast vlasniku, obavezan je da plati deset puta viši iznos od utvrđenog gubitka. Ukoliko postoji rešenost da seiskoristi druga osoba, maštovitost onoga ko želi da poćini prevaru može biti beskrajna. Prevare su oduvek bile aktuelne na svim životnim poljima, posebno kada je u pitanju novac. Ljudi se bave raznim prevarama od onih najsitnijih, naizgled bezazlenih, do onih koje ćine moćnici u poslovnom svetu koje najćešće dovode ne samo do finansijskih gubitaka u kompanijama već stvaraju nesagledive negativne posledice po celokupno društvo. Cilj prevare je obićno materijalna korist, ali može biti i nešto drugo, na primer: osveta, suzbijanje konkurencije, zavist, itd. Nameru lica koje ćini prevaru treba razumeti kao njegovu svest da će radnje koje je preduzeo izazvati zabludu kod drugog lica. Ona se realizuje putem radnji ili postupaka koji proizilaze iz aktivnog ili pasivnog ponašanja lica koje ćini prevaru (npr. lažno uveravanje da stvar poseduje odrećeni kvalitet ili pak prikrivanje ćinjenica koje bi bile bitne za donošenje odluke na stranilica u zabludi, a pasivno ponašanje postoji u slućaju kada jedno lice primeti kod drugoglica zabludu ali ništa ne ućini da je otkloni).

Simptomi nezakonitih radnji ili prevara su obićno skriveni u milionima obićnih poslovnih transakcija. Prevaranti imaju i vreme i motivaciju da obrate paćnju na detalje, dok oni koji ih kontrolišu tu privilegiju nemaju. Prevara je niz nezakonitih, nepoštenih, svesno izvršenih delatnosti, koje vode odrećenom cilju (kraća, podmićivanje, pronevera i sl.). One se sastoje u osmišljenom i namernom pripremanju dokumenata, ćinjenica, informacija i situacija da bi se stvorili preduslovi da se neko na bazi pogrešnog predstavljanja ćinjenica u osmišljenim situacijama i okolnostima, podstakne da poveruje u neistinu i u skladu sa njom da se ponaša.

U ovom radu posebno će biti razmatrane prevare u finansijskim izveštajima, jer su dogaćaji sakrajem prošlog i poćetka ovog veka pokazali da su najćešći uzroci svih poznatih finansijskih skandala upravo bile prevare u finansijskim izveštajima.

Mećunarodni revizorski standardiprevaru definišu kao namernu radnju sticanja nepravedne ili nezakonite prednosti varanjem, koju ćine jedno ili više lica iz menadźmenta, nadzornog odbora, zaposleni ilitreća strana (Mećunarodni revizorski standard 240 –

Revizorove odgovornosti u vezi sa prevarama u reviziji finansijskih izveštaja).¹¹ Do jedinstvenog definisanja pojma prevare, i pored mnogih pokušaja domaće i strane literature, nije se došlo pri čemu uzroke treba tražiti pre svega u tri osnovna problema: prvi problem jeste raznolikosti određivanja neke radnje kao prevare ili društveno prihvatljive u različitim nacionalnim krivičnim zakonodavstvima. To podrazumeva da jedna država može neku radnju u svom krivičnom zakonodavstvu i drugim aktima da odredi kao prevaru, dok za drugo nacionalno zakonodavstvo takvi akti predstavljaju društveno prihvatljivu pojavu; drugi problem u određivanju pojma prevare predstavlja upotreba raznih sinonima i srodnih izraza kako bi se odredile iste ili slične pojave; i treći problem jeste nepostojanje jedinstvene klasifikacije vrsta i oblika prevara u privrednim procesima. Nezavisno od pojavnog oblika, prevare po pravilu karakterišu nekoliko bitnih elemenata:

1. netačno iskazivanje činjenica bitnih za donošenje poslovnih odluka;
2. postojanje svesti pojedinaca o tome da su prezentovani podaci lažni;
3. lice koje prima informacije tretira ih kao pouzdane i relevante za poslovnoodlučivanje;
4. nastanak štete u poslovanju kao posledica svega prethodno navedenog.

Da bi se razumela svrha i značaj prevara potrebno je napraviti distinkciju izmeđuprevara i grešaka. Iako su im posledice iste, prezentacija netačnih informacija, između grešaka i prevara postoje značajne razlike. Osnovna razlika je ta što je uslov za postojanje prevara svesna namera pojedinca u pravcu ostvarivanja pojedinačnih ciljeva. Greške podrazumevaju nenamerne radnje i postupke koje rezultiraju u netačnom iskazivanju informacija. U relevantnoj računovodstvenoj literaturi uobičajenim se smatraju greške nastale kao posledica:

- propusta u prikupljanju ili pri obradi dokumentacije u postupku izradefinansijskih izveštaja;
- primene neadekvatnih računovodstvenih procena koje vode precenjivanjučinjenica ili pogrešnoj interpretaciji činjenica;
- pogrešne primene računovodstvenih principa u vezi sa iznosima, vrstama inačinom prezentacije ili objavljivanja u finansijskim izveštajima.

Štete od prevara nikad se ne mogu tačno utvrditi jer mnoge nisu ni otkrivene. Zbog togase te štete mogu samo procenjivati na temelju određenih indikatora. Prevare seuobičajeno

¹¹http://www.srr-fbih.org/pdf/2013/02/Medjunarodni_revizijski_standardi-1.pdf, preuzeto dana 06.04.2015. godine

klasifikuju u tri grupe i to: korupcija, otuđivanje imovine i lažiranje finansijskih izveštaja. Tabela 1. prikazuje rezultate studije Udruženja ovlašćenih istražitelja prevara (Association of Certified Fraud Examiners - ACFE), obavljeno za period od 2008. do 2012. godine, u kojem su prikazani sva tri tipa prevare sa procentom učestalosti pojavljivanja i srednjom vrednosti pojedinačnih šteta koje se detektuju u SAD-u.

Tabela 1 – Klasifikacija, procenat učestalosti i srednja vrednost štete od prevara

Tip prevare	Procenat učestalosti	Srednja vrednost pojedinačne štete
Korupcija	33,4%	250.000,00\$
Otuđivanje imovine	86,7%	120.000,00\$
Lažiranje finansijskih izveštaja	7,6%	1.000.000,00\$

Izvor: www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/rtnn/2012-report-to-nations.pdf, preuzeto dana 18.04.2015. godine

Podaci u Tabeli 1. ukazuju da je otuđivanje imovine najčešći oblik prevare, a dalažiranje finansijskih izveštaja predstavlja najdominantniji oblik prevare sa aspekta srednje vrednosti pojedinačne štete. Takođe, pomenuta studija ACFE dovodi u vezu tipkompanija sa procentualnim učešćem u ukupno istraženim prevarama i srednjom vrednošću gubitaka po tom osnovu u SAD, što je prikazano u Tabeli 2.

Tabela 2 – Procenat učestalosti i srednja vrednost štete od prevara prema tipu kompanija u SAD-u

Tip kompanije	Procenat prevara /srednja vrednost gubitka
Privatne kompanije	39,3% od svih istraženih prevara Srednja vrednost gubitka: 200.000\$
Javne kompanije (kompanije na berzi)	28,0% od svih istraženih prevara Srednja vrednost gubitka: 127.000\$
Kompanije u vlasništvu države	16,8% od svih istraženih prevara

	Srednja vrednost gubitka: 100.000\$
Neprofitne kompanije	10,4% od svih istraženih prevara Srednja vrednost gubitka: 109.000\$
Ostali tipovi kompanije	5,5% od svih istraženih prevara Srednja vrednost gubitka: 75.000\$

Izvor: http://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/rtn/2012-report-tonations.pdf, preuzeto
dana 18.04.2015. godine)

Kao što se može videti iz Tabele 2. najveći procenat prevara ostvaren je u privatnim imalim kompanijama. To ukazuje da je kod tih kompanija rizik od prevare najveći. Tabela 3. pokazuje još neke rezultate studije ACFE po pitanju izvršioca prevare, broja izvršioca prevare i njegovoj poziciji u preduzeću.

Tabela 3 – Rezultate studije ACFE po različitim kategorijama

Kategorija	Rezultati studije ACFE
Izvršilac prevare	Zaposleni (41,6% slučajeva prevare)
Broj izvršioca prevare	Jedan izvršilac (58% slučajeva prevare)
Pozicija izvršioca prevare upreduzeću	Zaposlen u računovodstvu preduzeća (22% slučajeva prevare)

Izvor: http://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/rtn/2012-report-tonations.pdf, preuzeto
dana 18.04.2015. godine)

Procenjuje se da je šteta od prevara i zloupotreba u SAD-u preko 994 milijarde dolaragodišnje (izvor: Wels Report, ACFE, 2008., str. 4), da zbog prevara kompanije u SAD-u gube 7% prihoda godišnje, da je do 2003. godine 45% kompanija izjavilo da su bile žrtve

Mora se naglasiti da stabilan sistem finansijskog izveštavanjadoprinosi jačanju poverenja u tržište kapitala kao i stabilnosti finansijskog sistema. Međutim brojne manipulacije na finansijskim tržištima širom sveta bile su, ne retko, povezane sa sastavljanjem lažnih finansijskih izveštaja koji su imali za posledicu dovođenje u zabludu različitih interesnih grupa. Pad cena akcija, ogromni gubici investitora, smena menadžmenta, porast troškova kapitala, otežano privlačenje dodatnog kapitala, ugrožavanje interesa kreditora i poslovnih partnera i opasnost od bankrotstva su samo neke od negativnih posledica koje sastavljanje lažnih finansijskih izveštaja ostavlja na tržište kapitala. Manipulacije u finansijskim izveštajima mogu da uzdrmaju i najrazvijenija tržišta kapitala i dovedu do manje ili veće finansijskekrize i poremećaja u njihovom funkcionisanju. Smanjenje investicija,

društvenog bruto proizvoda i zaposlenosti takođe su prateće pojave koje ostavljaju posledice po funkcionisanje nacionalne privrede.

Nameru da se korisnici finansijskih izveštaja, u prvom redu postojeći i potencijalni investitori i poverioci kao i država, obmanu i navedu na odluke koje su od koristi za menadžment kompanije, menadžment realizuje prezentirajući lažne, ili kako se češće nazivaju, manipulativne finansijske izveštaje. Za razliku od otuđivanja imovine, čije postojanje nanosi neposrednu materijalnu štetu pravnom licu, lažno finansijsko izveštavanje usmereno je na stvaranje iskrivljene slike o finansijskom položaju organizacije.

Međunarodni standardi revizije smatraju da lažno finansijsko izveštavanje predstavlja kriminalnu radnju koju karakteriše namerno pogrešno iskazivanje ili izostavljanje određenih podataka ili obelodanjivanja u finansijskim izveštajima.¹²

Udruženje ovlašćenih istražitelja prevara (ACFE) definiše lažno finansijsko izveštavanje kao „namerno lažno prikazivanje materijalnih činjenica ili računovodstvenih podataka koje vodi do toga da korisnik finansijskih informacija, koje su prezentovane u okviru finansijskih izveštaja, donese pogrešne odluke“.¹³

Američki institut ovlašćenih javnih računovođa (AICPA) definiše lažno finansijsko izveštavanje kao „namerne netačnosti ili izostavljanje iznosa ili obelodanjivanja u finansijskim izveštajima, da bi se obmanuli korisnici finansijskih izveštaja“.¹⁴ Ono može da uključuje:

1. manipulaciju, falsifikovanje ili prepravku računovodstvene evidencije ili pratećih dokumenata, koji se koriste u pripremi finansijskih izveštaja;
1. netačna (lažna) predstavljanja ili namerna izostavljanja značajnih događaja ili transakcija iz finansijskih izveštaja;
2. namerno pogrešnu primenu računovodstvenih pravila.¹⁵

Posledice lažnog finansijskog izveštavanja mogu da budu veoma neprijatne, a ponekad i dramatične. Istina, menadžment ih najčešće čini da bi ostvario neke pojedinačne koristi koje se uvek ostvaruju na štetu drugih interesnih grupa, što predstavlja povoljne efekte za pojedince u kratkom roku. Dugoročno posmatrano posledice su uvek negativne i najviše ih trpe oni koji u finansijskim prevarama nisu učestvovali. Štete koje pri tome nastaju mogu biti

¹² „Međunarodni standardi i saopštenja revizije“, SRRS, Beograd, 2005., str. 277

¹³ Zabihollah, R., (2002). „Financial Statement Fraud – Prevention and Detection“, John Wiley & Sons, Inc., New York, str. 2

¹⁴ <http://www.aicpa.org>, preuzeto dana 16.04.2015. godine

¹⁵ Stefanović, R., (2000). „Sprečavanje i otkrivanje lažnog finansijskog izveštavanja“, Računovodstvo 11/2000, Savez računovođa i revizora Srbije, str. 4.

direktne i merljive visinom ostvarenih gubitaka ilivisinom izgubljenih dobitaka, ali i indirektne, izvesne ali ne lako merljive.

2. Statističke činjenice finansijskih prevara i malverzacija

Finansijske prevare i malverzacije, iako različite po šemama po kojima nastaju, imaju mnogobrojne zajedničke karakteristike. Praćenje i analiziranje nastalih zloupotreba i informacija koje se vezuje za njih ima veliku ulogu u otkrivanju novih. Stoga je korisno znati sledeće činjenice. Zaposleni na visokim funkcijama uglavnom prouzrokuju najveće štete svojim organizacijama. Istraživanja pokazuju da prevare koje su počinili vlasnici ili rukovodioci nanesu tri puta veću štetu organizacijama nego prevare počinjene od strane običnih menadžera, i više od devet puta u odnosu na prevare koje načine obični zaposleni. Da bi se otkrile prevare koje počinju rukovodioci ili vlasnici potrebno je mnogo više vremena. Više od 77% finansijskih prevara su počinili pojedinci u jednom od šest odeljenja: računovodstvo, operacije, prodaja, izvršni menadžment, korisnički servis, i odeljenje nabavki. Više od 87% počinio prevara nikada ranije nije optuženo ili osuđeno za krivično delo u oblasti bilo kakve prevare.¹⁶ Počinio prevara često pokazuju znake upozorenja da se upuštaju u nelegalne aktivnosti. Najčešće znaci su život iznad svojih mogućnosti (36% slučajeva) i doživljavanje finansijskih teškoća (27% slučajeva).¹⁷

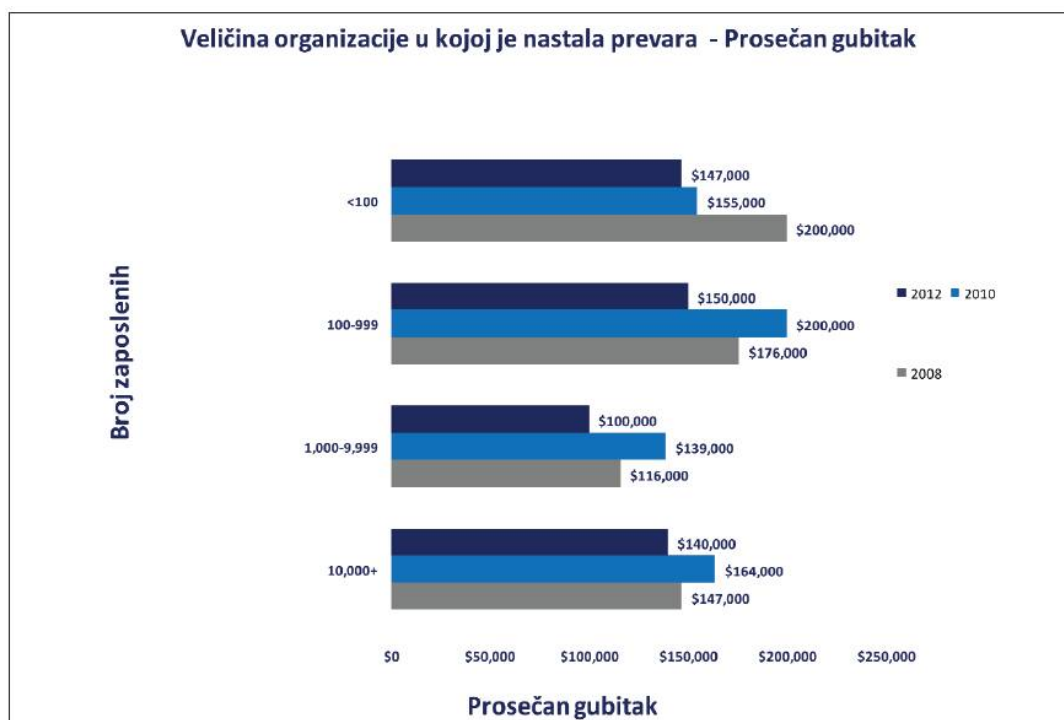
Male organizacije su najčešće žrtve finansijskih prevara. Nasuprot većim organizacijama, malim organizacijama obično nedostaju kontrolne aktivnosti koje suzbijaju i sprečavaju finansijske prevare, te je prostor za finansijske prevare i malverzacije veći. Primećeno je da se najviše prevara nalazi među bankarskim i finansijskim uslugama, vladom i javnom administracijom i u proizvodnom sektoru. Takođe je prema ovom istraživanju zaključeno da se gotovo polovina organizacija koje su žrtve prevare nikad ne oporave od gubitaka prouzrokovanih prevarom. ACFE je objavio rezultate istraživanja koje obuhvata podatke za slučajeve 1388 prevara. Analiza vrsta prevara i promena prosečnog gubitka (Slika 1) ukazuje na to da su od 2008. godine do 2012. godine višestruko povećani iznosi prosečnog gubitka po osnovu prevara, a da su prevare kroz finansijske izveštaje najčešći vid prevare u SAD i samim tim donose najveći prosečan gubitak organizacijama.

¹⁶Association of Certified Fraud Examiners (2012), Retrieved from <http://www.acfe.com/>

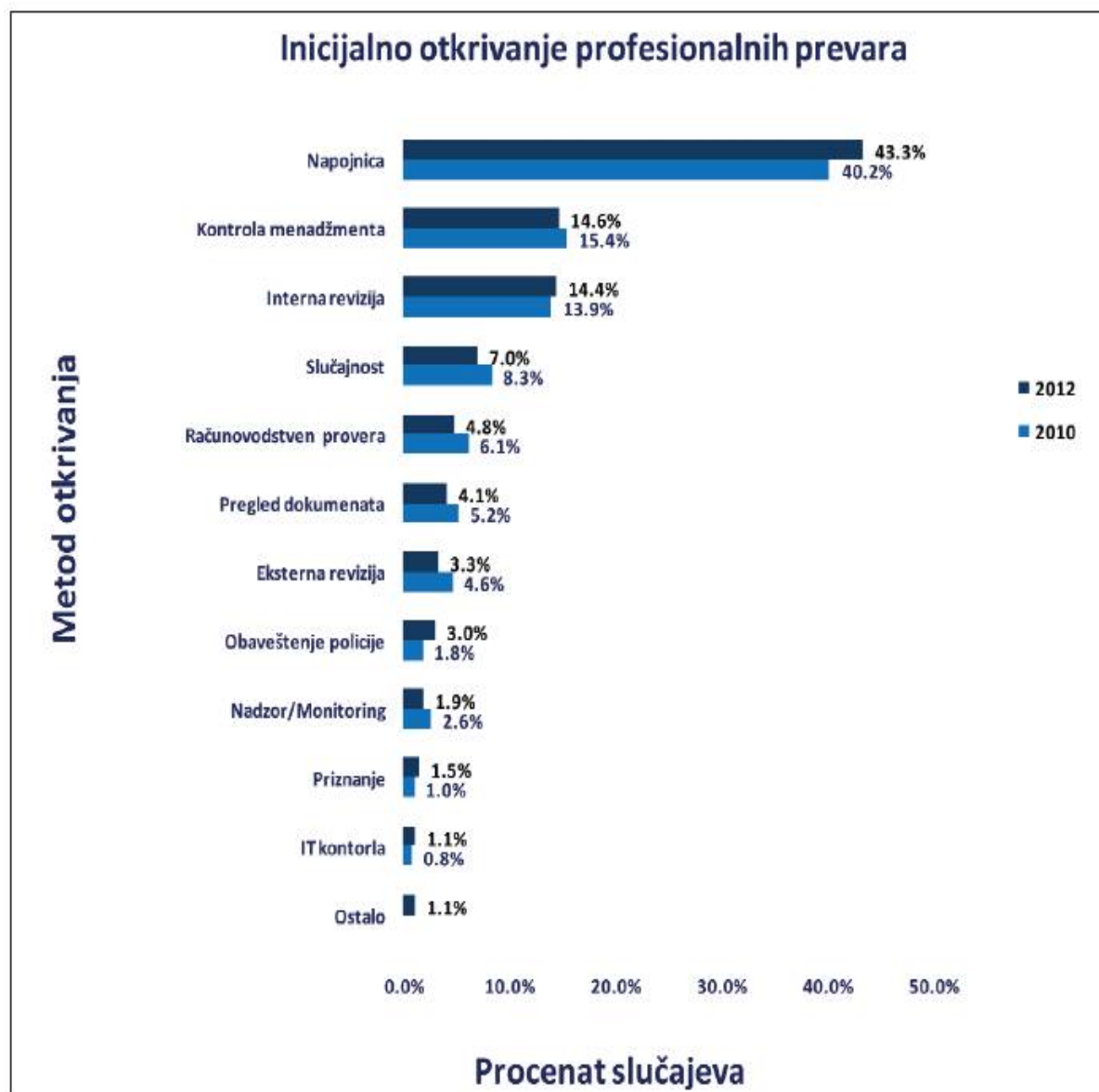
¹⁷op.cit.

Slika 1: Vrste prevara u SAD-u i prosečan gubitak¹⁸

Analiza promene gubitka organizacija po osnovu prevara prema broju zaposlenih u SAD (Slika 2) pokazuje najmanji prosečni gubitak u organizacijama koje imaju od 1000 do 9999 zaposlenih radnika i, takođe, najmanji prosečan gubitak ostvaren u organizacijama u 2012. godini u odnosu na 2010. i 2008. godinu.

Slika 2: Veličina gubitka organizacija po osnovu prevara prema broju zaposlenih u SAD-u¹⁹¹⁸op.cit.

Rezultati istraživanja ACFE pokazuju da je najčešći vid otkrivanja prevare u SAD (Slika 3), napojnicom, zatim preispitivanjem od strane rukovodstva (kontrolom menadžmenta), internom revizijom, pa slučajno.

Slika 3: Način otkrivanja prevare u SAD²⁰

Istraživanja pokazuju da finansijske prevare u proseku traju 18 meseci pre nego što budu otkrivene (Slika 4). Takođe, bitno je naglasiti da uglavnom prevaru prijavljuju zaposleni iz organizacije koja je žrtva.

¹⁹op.cit.

²⁰Association of Certified Fraud Examiners (2012), Retrieved from <http://www.acfe.com/>

Slika 4. Vremensko trajanje prevara na osnovu vrste prevara u SAD²¹

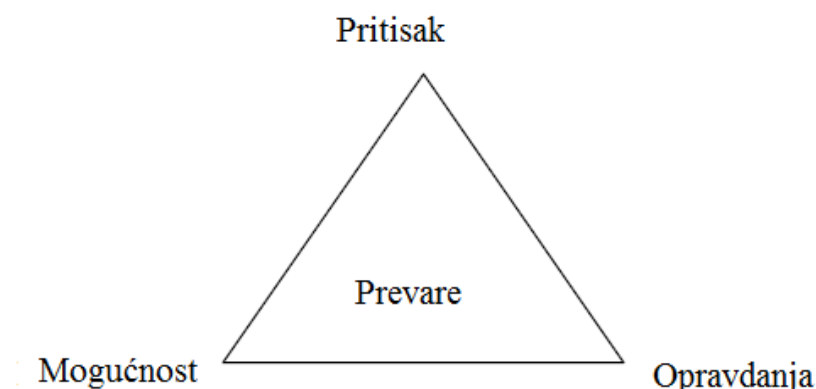
Finansijske prevare i malverzacije su globalni problem. Iako se istraživanja vezana za finansijske prevare i malverzacije neznatno razlikuju od regiona do regiona, većina trendova u šemama prevare, karakteristikama počinioaca, i kontrolnim instrumentima za borbu protiv prevara su slični bez obzira gde se prevara desila. Istraživanja pokazuju da tipična organizacija gubi 5% svog godišnjeg prihoda na finansijske prevare i malverzacije. Ako se ovaj procenat primeni na svetski bruto proizvod za 2011. godinu, dobija se potencijalni globalni gubitak koji prevazilazi \$ 3.5 milijarde dolara. Skoro jedna petina počinjenih finansijskih prevara uključuje gubitke koji prevazilaze 1 milion dolara. Zaprepašćujući je podatak dobijen iz ankete sprovedene od strane ACFE, da je u američkim kompanijama tokom 2008. godine izgubljeno oko \$994 milijardi baš zbog prevara i zloupotreba. Počinioци su pre svega bili zaposleni u sektoru računovodstva, i to 29%, a 18% se odnosilo na rukovodstvo. Finansijske prevare najvišeg profila u novijoj istoriji desile su se u korporacijama sa kapitalom od nekoliko

²¹ Association of Certified Fraud Examiners (2012), Retrieved from <http://www.acfe.com/>

milijardidolara, kao što su „Tyco International“, „WorldCom“, i „Enron“. Ove finansijske prevare su izazvale ogromne štete širokih razmera, a njihovi vodeći rukovodioci su proglašeni krivim i osuđeni na duge kazne zatvora. U Srbiji se dovode u pitanje mnoge privatizacije koje su sprovedene u prethodnoj deceniji.

3. Motivi i ciljevi prevara u finansijskim izveštajima

Prevara je strategija da se ostvari lični cilj, cilj organizacije ili da se zadovolji ljudska potreba. Cilj ili potreba se mogu zadovoljiti na pošten ili na nepošten način. Postavlja se pitanje šta motiviše nekoga da izabere nepošten a ne pošten način da zadovolji svoje ciljeve. U savremenom poslovnom okruženju, praksa je pokazala, da borba za opstanak najčešće uzrokuje nečasno ponašanje. Prevare predstavljaju proizvod motivacije i mogućnosti. Motivacija može biti ekonomska potreba ili pohlepa, egocentrizam, ideološki sukob i psihoza. Većina prevara se počinu iz ekonomskih razloga i one se često pripisuju lošem načinu života pojedinaca. Slabost i/ili nepostojanje interne kontrole i radno okruženje koje ne vrednuje poštenje takođe pružaju mogućnost za ostvarivanje prevara. Motivacija i mogućnosti su u interaktivnoj sprezi: što je ekonomska potreba veća to je potrebno manje slabosti u internim kontrolama da bi se izvršila prevara. Što su interne kontrole slabije potreban je niži nivo motivacije da bi se izvršila prevara. Donald Cressey je tokom 50-tih godina prošlog veka sproveo istraživanje koje daje najbolji odgovor na pitanje zbog čega dolazi do prevara. Rezultat ovog istraživanja se najčešće predstavlja poznatim „trouglokom prevara“ koji je prikazan na Slici 1.

Slika 5 – Trougao prevara²²

²²Coenen, T., (2008), „Essentials of Corporate Fraud“, John Wiley & Sons, Inc, New York, str.10

Cressey je obavio intervju sa 200 počinilaca prevara i došao do zaključka da svaku prevaru odlikuju tri zajednička faktora:

1. pritisak (motivacija) koji se odnosi na neki događaj u privatnom životu pojedinca koji dovodi do potrebe za novcem, te na taj način motiviše na prevaru. Svaki počinilac prevare susreće se sa nekom vrstom pritiska. Većina pritisaka uključuje finansijsku potrebu, mada ponekad i nisu samo finansijske prirode. Pritisci se mogu podeliti u četiri grupe:

- a) finansijski pritisci – mnogobrojne studije pokazale su da su uzroci skoro svih prevara finansijski pritisci. Ovi pritisci se mogu desiti iznenada i mogu biti dugoročni.
- b) poroci – su blisko povezani sa finansijskim pritiscima. Odnose se na zavisnost pojedinca prema korišćenju opojnih droga, kockanju, alkoholu i tako dalje. Predstavljaju najteži oblik pritisaka.
- c) pritisci na random mestu – uticaji kao što su nedovoljno uvažavanje za ostvarene rezultate poslovanja, nezadovoljstvo radnim mestom, strah od gubitka posla, samo su neki od razloga za ostvarivanje prevara.
- d) drugi pritisci – jesu na primer izazovi ili želje pojedinaca da pobede sisteme interne kontrole ili da svoju veštinu u ovladavanju računarskim tehnologijama prikažu kao hakerske sposobnosti.²³

2. Opravdavanje – počinioči opravdavaju svoje ponašnje određenim okolnostima. Skoro svaka prevara uključuje opravdanje njenog izvršenja. Neka uobičajena opravdanja su:

- a) firma mi duguje novac,
- b) pozajmljujem novac- vratiću ga,
- c) ja zaslužujem više,
- d) to je urađeno u dobroj nameri,
- e) sredićemo papire čim izađemo iz finansijskih poteškoća.²⁴

3. Slabost interne kontrole stvara mogućnosti prevare. Mogućnosti za izvršenje prevara su velike u prisustvu nemarnog menadžmenta. Praksa je pokazala da je jedan od najznačajnijih koraka koje preduzeće može preduzeti u sprečavanju i otkrivanju prevara postojanje delotvornog sistema interne kontrole.

²³ Albrecht, S. Albrecht, C., (2004), „Fraud Examination and Prevention“, Thomson-South-Western, Ohio, str. 22

²⁴ Coenen, T., (2008), „Essentials of Corporate Fraud“, John Wiley & Sons, Inc, New York, str. 10

4. Nedostaci kontrolnog okruženja kao osnova manipulacija ufinansijskim izveštajima

Okruženje u kojem se dešavaju prevare u poslovanju preduzeća se može najbolje prikazati putem sagledavanja faktora koji stvaraju uslove ostvarivanja prevara. Postoje mnogobrojni faktori koji stvaraju mogućnosti ostvarivanja prevara, od kojih sledeći spadaju u najznačajnije:

- a. nedostatak kontrole u poslovanju koja sprečava i otkriva prevare;
- b. nemogućnost procene kvaliteta performansi poslovanja;
- c. neadekvatno kažnjavanje počinioce prevare;
- d. nedostupnost informacija;
- e. neznanje, ravnodušnost i nesposobnost;
- f. nedostatak adekvatne revizije (kako interne tako i eksterne).

Postojanje adekvatne kontrole poslovanja je najvažniji faktor koji omogućava menadžmentu da spreči i/ili otkrije prevare u poslovanju. Više elemenata je potrebno organizovati kako bi u preduzeću postojala uspešna kontrola. Najvažniji su formiranje kontrolnog okruženja, računovodstvena funkcija i kontrolne aktivnosti (procedure).

Kontrolno okruženje predstavlja formiranje odgovarajućeg ambijenta poslovanja od strane menadžmenta. Ono obuhvata ponašanje menadžmenta, adekvatnu komunikaciju, jasnu organizacionu strukturu i adekvatnu internu reviziju. Ukoliko menadžment svojim odlukama i potezima može veoma lako da uspostavi adekvatnu komunikaciju, koja pomaže da na vreme dobiju informacije o zaposlenima i njihovim problemima, na taj način može preventivno da spreči prevare. Jasno definisana organizaciona struktura ukazuje na to da u preduzeću svako zna svoje zadatke, ali se zna i svačiji nivo odgovornosti što uslovljava opreznost zaposlenih i njihovo veće učešće u preventivi prevara. Iako su mnoga istraživanja pokazala da je interna revizija otkrila svega 20% prevara, postojanje interne revizije umnogome sprečava buduće prevare. Druga komponenta uspešne kontrole poslovanja jeste razvijen računovodstveni sistem. Pravilnom evidencijom poslovanja, uspešnim praćenjem imovine preduzeća i sastavljanjem relevantnih finansijskih izveštaja računovodstveni sistem umnogome pomaže formiranju uspešne kontrole poslovanja i sprečavanju prevara. Uspostavljanje adekvatnih kontrolnih aktivnosti (procedura) omogućava menadžmentu

preduzeća da svako nepoštovanje ovih procedura može da sankcioniše, što dosta pomaže u sprečavanju prevara.

Sistem internih kontrola se ugrađuje u sve poslovne funkcije i procese, sastavni je deo procesa aktivnosti, a sprovode ga neposredni izvršioci pojedinih radnih zadataka u sklopu svojih redovnih aktivnosti. Tako organizovan sistem zasnovan na autokontroli ne zahteva posebna kadrovska, organizaciona ili materijalna ulaganja u odnosu na stanje neophodno za normalno odvijanje procesa aktivnosti, čime je obezbeđena njegova ekonomska racionalnost. Međutim, sa aspekta realizacije osnovnog cilja – obezbeđenja pravovremenih, potpunih i pouzdanih informacija za poslovno odlučivanje – sistem internih kontrola integrisan u proces aktivnosti može da ima ozbiljnih nedostataka. Naime, samokontrola, kao osnova na kojoj počiva sistem internih kontrola, u sebi nosi značajan rizik nepouzdanosti i neefikasnosti informacija generisanih u sistemu internih kontrola. Kako odlučivanje zahteva kvalitetne, pouzdane i celovite informacije, menadžment je prinuđen da inherentan rizik nepouzdanosti informacija, koje prima kroz sistem internih kontrola, eliminiše ili bar reducira. To se postiže organizovanjem interne revizije, kao posebnog segmenta stručnog i profesionalnog internog nadzora, sa prevashodnim zadatkom da ispita i obezbedi pouzdanost i integritet finansijskih i operativnih informacija neophodnih poslovođstvu za odlučivanje.²⁵

Postoje poslovi za koje menadžment veoma teško može proceniti kvalitet ostvarenih performansi zaposlenih. Nemogućnost procene performansi zaposlenih stvara situaciju da pojedini zaposleni mogu veoma uspešno prikriti prevare koje ostvaruju u poslovanju i neretko budu neotkriveni. Ukoliko nastanu sitne prevare u preduzeću i menadžment u tim situacijama ne kazni adekvatno zaposlene koji su ostvarili prevare, to ukazuje na nesposobnost ili nemogućnost menadžmenta da spreči buduće prevare. Istraživanja su pokazala da su mnoge prevare izvršene usled nemogućnosti zaposlenih (posebno menadžmenta) da dođu do određenih informacija, posebno u poslovima na berzi i finansijskom tržištu.

Poslovne situacije koje pogoduju prevarama mogu biti mnogobrojne, ali situacije koje zahtevaju povećanu pažnju su sledeće:

1. Pribavljanje (povećanje) potrebnog kapitala - predstavlja ozbiljan test nivoa poverenja između preduzeća i investitora. Ovde se misli pre svega na privlačenje kapitala u vidu emisije običnih i preferencijalnih akcija, emisiju dužničkih hartija od vrednosti, ali i na pribavljanje novih i ponovno pregovaranje o postojećim kreditima.

²⁵ Stančić, P., (1998), „Uloga interne revizije u procesu odlučivanja“, Zbornik radova sa XXIX Simpozijuma Saveza računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 245

2. Problemi u ispunjavanju ugovornih obaveza sa kreditorima - je situacija koja senadovezuje na prethodno navedene. Često u praksi kreditori, da bi što bolje zaštitili svoje interese, nameću dodatne obaveze (tzv. restriktivne klauzule) i ograničenja preduzeću (održavanje propisanih odnosa između pojedinih delova bilansa, zabrana plaćanja dividendi ako su rezerve ispod 10% osnovnog kapitala, i dr.). U slučaju neispunjenja ovih obaveza kreditori mogu tražiti dodatne garancije, povećati kamatne stope i time stvarati probleme menadžmentu. U takvoj situaciji menadžment često pribegava manipulacijama da bi „ulepšao“ finansijske izveštaje;

3. Inicijalna javna ponuda akcija - podrazumeva javnu emisiju akcija preduzeća što predstavlja veliki izazov za menadžment. Praksa je pokazala da postoje preduzeća koja manipulišu podacima u finansijskim izveštajima (neto dobitak, prihodi od prodaje, sumnjiva potraživanja, obaveze, zalihe, itd.) u godinama koje prethode inicijalnoj javnoj ponudi. Ovim manipulacijama menadžment „čisti“ svoje finansijske izveštaje od mnogih spornih elemenata, stvarajući finansijsku sliku o preduzeću koja će dovesti do uspešne emisije akcija;

4. Kvalitet korporativnog upravljanja - se dovodi u vezu sa prevarama u finansijskim izveštajima naročito nakon velikih finansijskih prevara posle 2000. godine (Enron, Worldcom, Parmalat). Praksa je pokazala da je loše korporativno upravljanje uvek praćeno propustima u procesu finansijskog izveštavanja.

5. Vezivanje kompenzacija menadžmenta za performanse kompanija - predstavlja tradicionalnu praksu mnogih kompanija. Vezivanje kompenzacija za performanse može podsticati menadžment na ponašanje koje udaljava finansijske izveštaje od ekonomske realnosti. Oblici manipulacija u finansijskim izveštajima zarad ostvarenja koristi na području kompenzacija mogu imati različite forme. Mnoga istraživanja ukazuju da što je veće učešće kompenzacija u vidu akcija u ukupnim kompenzacijama za menadžere to povećava verovatnoću računovodstvene prevare za oko 68%;²⁶

6. Transakcije sa povezanim licima - povezanost između preduzeća, bilo učešćima u kapitalu, bilo drugim mogućnostima uticaja na poslovanje, otvara veliki manevarski prostor za lažno finansijsko izveštavanje nekog od povezanih preduzeća.

7. Restrukturiranje preduzeća - praćeno premeštanjem dobitaka između perioda, često je povoljna situacija za sastavljanje lažnih finansijskih izveštaja.

²⁶Grant, M. R. and Visconti, M., (2006), „The Strategic Background to Corporate Accounting Scandals“, Long Range Planning, USA, str. 364.

5. Netačni finansijski izveštaji - kao posledica grešaka i prevara

Na osnovu pogrešnih finansijskih izveštaja investitori i ostali korisnici finansijskih izveštaja donose pogrešne poslovne odluke koje nanose ogromnu štetu njihovim interesima, zbog čega je sasvim jasno artikulisan interes računovodstvene javnosti da finansijski izveštaji indiciraju na realnu sliku prinosnog i finansijskog položaja preduzeća. Međutim, ako u procesu sastavljanja finansijskih izveštaja budu učinjene greške ili ukoliko menadžment preduzeća ima nameru, služeći se računovodstvenim prevarama, ostvariti koristi na štetu brojnih korisnika finansijskih izveštaja, izostaće realna slika finansijskog i prinosnog položaja preduzeća. Između grešaka i prevara nema razlike u njihovim posledicama, tj. rezultiraju nastankom netačnih finansijskih izveštaja. Zbog načina njihovog otkrivanja, ali i sankcionisanja, prisutne su i bitne razlike na koje je neophodno ukazati.

Nepostojanje namere²⁷ da se u finansijski izveštaj unese pogrešan podatak, izostavi neki iznos ili objavljivanje, najhitnija je karakteristika grešaka koje čine, s jedne strane, osobe koje prikupljaju i obrađuju informacije, i s druge strane, osobe koje pripremaju finansijske izveštaje. U svojstvu počinioca grešaka menadžment ne učestvuje. Strukturu grešaka, prema Golden T., Skalak S., Clayton M., čine, uglavnom, one koje nastaju prilikom prikupljanja dokumentacije ili pri njenoj obradi u postupku izrade

- finansijskih izveštaja;
- su posledica nerazumne računovodstvene procene, a za rezultat imaju precenjivanje činjenica ili njihovo netačno interpretiranje;
- su rezultat pogrešene primene računovodstvenih principa u vezi sa iznosima, vrstama i načinom prezentacije ili objavljivanja.

Za razliku od grešaka, aktivnosti koje se preduzimaju sa namerom da finansijski izveštaji budu netačno interpretirani nazivaju se prevarama²⁸, a baziraju, uglavnom, na sledećim elementima, i to:

- lažno prikazivanje značajnih činjenica;
- svest počinioca o tome da je predstavljanje lažno ili ispoljavanje potpune nemarnosti na istim;

²⁷ U tome što se namera, kao i nepostojanje namere vrlo teško utvrđuju javlja se problem pri davanju odgovora na pitanje da li je neka netačnost u finansijskim izveštajima posledica greške ili prevare.

²⁸ U širem smislu definisane, njihovu strukturu čine prevare: koje nastaju zloupotrebom imovine, korupcijom i prevarom putem finansijskog izveštaja.

- lice koje dobija informaciju smatra je kao pouzdanu i oslanja se na nju prilikom donošenja odluke;
- pojava značajne finansijske štete koja nastaje zahvaljujući navedenom a snose je korisnici informacija.

Kao počinioci - inspiratori u prevarama se javljaju, za razliku od grešaka, različiti nivoi menadžmenta uključujući i top menadžment. U velikom broju slučajeva po navedenim osobenostima greške i prevare se mogu jasno diferencirati. Međutim, ne manje brojni su i slučajevi u kojima je jasno određenje o tome šta je prevara, a šta greška, skoro nemoguće. Iako direktno nije odgovoran za sprečavanje i otkrivanje pronevera, da bi sveo revizorski rizik na prihvatljivo nizak nivo, revizor treba da razmotri rizik materijalno značajnih nepravilnosti i pogrešnih iskaza u finansijskim izveštajima zbog nezakonitih radnji. Pošto nezakonite radnje mogu u materijalno značajnoj meri distorzirati finansijske izveštaje, njihovo razmatranje je obavezan i nezaobilazni deo svake revizije finansijskih izveštaja.

U cilju suzbijanja nezakonitih radnji u svetu danas pored „klasične“ revizije finansijskih izveštaja koju obavljaju nezavisni revizori, odnosno ovlašćene javne računovođe, postoji i *specijalizovana forenzička revizija* ili revizija nezakonitih radnji koju obavljaju posebno za to obučeni finansijski detektivi. Postoji i posebno zvanje koje se obukom, iskustvom i polaganjem ispita stiče, a to je zvanje ovlašćenog istražitelja pronevera (*CFE - Certified Fraud Examiner*).

Revizija nezakonitih radnji (*Fraud auditing*) je aktivan pristup na planu otkrivanja finansijskih manipulacija, koristeći pri tome računovodstvene evidencije i informacije, analitičku međuzavisnost i potpuno poznavanje krivice i šema za njihovo prikrivanje.

Poslovi na otkrivanju nezakonitih radnji su kombinacija ekspertize revizora i istražitelja kriminalnih radnji. Istražitelji nezakonitih radnji vole da kažu da su njihovi uspesi rezultat slučaja, predosećaja ili puke sreće. Ništa nije dalje od istine ako se tako nešto kaže, naime, njihovi uspesi su rezultat iskustva, logike i sposobnosti da zapaze stvari koje nisu očigledne.

5.1. Pojam, predmet i ciljevi analize finansijskih izveštaja

Da bi neko preduzeće moglo uspešno obavljati revizije, veoma je važno poznavanje osnovne postavke analize finansijskih izveštaja. Definisane pojma analize finansijskih izveštaja nalazi se u shvatanju da analiza treba da podvrgne posmatranju, ispitivanju, oceni i

formulisanju dijagnoze onih procesa koji su se desili u kompaniji i koji se kao takvi nalaze sažeti u okviru finansijskih izveštaja. Analiza finansijskih izveštaja sastoji se iz opštih i posebnih ciljeva. Opšti ciljevi se odnose na sagledavanje zarađivačke sposobnosti kompanije, kao i njenog finansijskog položaja. Posebni ciljevi se odnose na zadovoljavanje informacionih potreba stejkholdera. Najznačajniji stejkholderi su investitori u akcije i kreditori. Oni koriste računovodstvene informacije u cilju procene kvaliteta ostvarenog rezultata kompanije i budućih novčanih tokova koji su povezani sa njihovim ulaganjima. Kroz MRS/MSFI definiše se opšti cilj računovodstva, a iz njega proizilaze posebni ciljevi finansijske analize za svakog pojedinačnog korisnika. Korisnici informacija mogu biti *eksterni* i *interni* i oni su u međusobnoj interakciji, te možemo govoriti o dve vrste stejkholdera:

Interakcija menadžmenta kompanija i vlasnika (akcionara) i

Interakcija menadžmenta kompanija i kreditora (banke i drugi kreditori).

Eksterni korisnici mogu izvršiti direktan uticaj na menadžment preduzeća i oni su akcionari koji poseduju redovne akcije. Ove akcije poseduju pravo glasa putem kojeg se može ostvariti uticaj na kreiranje poslovne politike, ciljeve preduzeća, kao i kontrola menadžmenta iz razloga što njihov opstanak zavisi od ostvarenih poslovnih rezultata.

Kreditori nemaju upravljačka prava pa ne mogu ostvariti uticaj na menadžment kompanije. Njihova uloga u poslovnom životu preduzeća nije limitirana. Oni štite svoja ulaganja tako što u ugovorima o kreditu unose restriktivne klauzule kojima od menadžmenta preduzeća zahtevaju da održava odgovarajuće finansijske indikatore u zadatim granicama. Kreditori putem restriktivnih klauzula definišu granice raspodele ostvarenog dobitka i na taj način se štite od preterano visokog odliva dobitka kroz dividende akcionarima.

Razlikovanje knjigovodstvene vrednosti preduzeća kao celine i suštinske vrednosti duguje se faktorima kao što su:

- računovodstveni izveštaji ne sadrže informacije o poslovnim izgledima preduzeća u okruženju u kojem posluje,
- računovodstveni standardi onemogućavaju priznavanje određenih događaja i transakcija koji imaju uticaja na buduću sposobnost preduzeća da generiše novčane tokove, i kod procenjivanja bilansnih pozicija menadžeri su pristrasni.

Međunarodni računovodstveni standardi (MRS) / Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja (MSFI)

Ovi standardi imaju za cilj unapređenje profesionalne računovodstvene prakse i podizanje nivoa kvaliteta računovodstvenog izveštavanja. MRS/MSFI definišu se kao

„dogovorena pravila o pripremanju, vrednovanju i prikazivanju stavki računovodstvenih izveštaja ekonomskog entiteta“.(Petrović, M., 2002: 9)

Proces donošenja računovodstvenih standard je otvoren process koji se sastoji od nekoliko koraka:

- korak: Odbor osniva Savetodavni komitet koji rešava sporna pitanja pri izradi standard,
- korak: objavljuje određeni dokument za javnu raspravu,
- korak: donosi Nacrt standard,
- korak: sprovodi test upotrebljivosti standarda u razvijenim i manje razvijenim zemljama i na taj način ispituje praktične mogućnosti tog standarda,
- korak: donosi konačnu verziju standarda koja se nakon usvajanja šalje svim članovima Odbora za MRS na prevođenje i objavljivanje.

Međunarodni standardi revizije (MSR) usvojeni su 1996.godine i imaju za cilj stvaranje osnova za obavljanje obavezne revizije računovodstvenih godišnjih izveštaja za velika i srednja preduzeća. Nepostojanje nacionalnih standarda revizije u međunarodnim razmerama i nepostojanje različitosti u okviru revizorskih aktivnosti doveli su do bržeg prihvatanja MSR u mnogim zemljama uključujući i našu 1997. godine.

Računovodstveni principi u funkciji materijalne ispravnosti finansijskih izveštaja

Savremena računovodstvena teorija računovodstvene principe bilansiranja deli na: *osnovne principe* ili *pretpostavke* koje obezbeđuju osnovne uslove za računovodstveno vrednovanje, principe kojima se reguliše vrednovanje bilansnih pozicija i principe koji se ponašaju kao odstupanja ili ograničenja prethodnih principa. Aglosaksonsko računovodstvo principe bilansiranja izvodi iz činjenice da je vrednovanje bilansnih pozicija osnovni cilj računovodstva. Pretpostavke finansijskog računovodstva baziraju se na sledećim principima: *princip računovodstvene jedinice, princip novčanog merila i princip kontinuiteta preduzeća.*

Postoji pet osnovnih principa kojima se regulišu računovodstvena vrednovanja:

1. *“Matching” princip,*
2. *Princip realizacije,*
3. *Princip istorijskog troška,*
4. *Princip objektivnosti podataka i*
5. *Princip konzistentnosti.*

Principi koji se smatraju ograničenjima u procesu vrednovanja su *materijalnost* i *konzervativizam*.

“Matching” princip naziva se još i princip uzročnosti prihoda i rashoda. On je ključni princip kojim se reguliše vrednovanje bilansnih pozicija. Predstavlja zahtev za dodeljivanjem rashoda obračunskom period kada su nastali njima prouzrokovani prihodi. Sva utrošena sredstva u obračunskom period se moraju dovesti u vezu ili suprostaviti koristima koje su proizašle iz tih trošenja.

Princip realizacije predstavlja logičan nastavak objašnjenja “matching” principa. Ovaj princip predstavlja bazu za rešavanje problema obračuna i iskazivanja rezultata preduzeća (dobitka ili gubitka). Ukupan vremenski period od početka nabavke faktora proizvodnje do prodaje proizvedenih proizvoda i prijema novca naziva se proces realizacije, dok se sam trenutak razmene proizvoda i usluga za određenu sumu novca ili potraživanje naziva trenutkom realizacije.

Princip istorijskih troškova predstavlja zahtev da se sredstva preduzeća iskazuju i vode u visini novčanog ulaganja učinjenog u momentu njihove nabavke ili sticanja na drugi način. Novčano ulaganje u imovinu nazivaćemo nabavna vrednost imovine.

Princip objektivnosti predstavlja zahtev da se u procesu računovodstvenih vrednovanja koriste takve informacije koje će biti potvrđive i pouzdane. Vrednovanja imovine, obaveza, kapitala, prihoda i rashoda moraju zasnivati na objektivno utvrdivim činjenicama koje su potkrepljene dokumentima. Princip objektivnosti zahteva da informacije koje se odnose na finansijske izveštaje budu pouzdane.

Princip konzistentnosti postoji kao zahtev da se u varijetetu metoda bilansiranja koje postoje u praksi ili koje su standardizovane, izabere jedna metoda i da se ta metoda konzistentno (stalno) primenjuje iz jednog obračunskog perioda do drugog. Osnovno opravdanje za postojanje ovog principa je u tome što investitori, kreditori i ostali korisnici mogu da upoređuju finansijske performanse istih preduzeća tokom različitih perioda, jedino kada su oni konzistentno primenjivali odabranu metodu.

Konzervativizam ili princip opreznosti predstavlja odstupanje od postojećih pravila procenjivanja računovodstvenih izveštaja. U osnovi ovog principa leži zaštita poverilaca. Oprezno ili konzervativno merenje bilansnih pozicija ne dovodi do precenjene garantne supstance (sopstveni kapital), tako da se poverioci ne dovode u zabludu. U suštini principa računovodstvenog konzervativizma nalazi se potreba da se ne pruži preterano optimistička slika koja korisnika izveštaja može navesti na pogrešne procene, a time i na pogrešne

poslovne odluke. Uvek kada postoji odsustvo preciznih računskih podloga u vrednovanju imovine i obaveza, interesi zaštite poverilaca nalažu primenu principa konzervativizma.

5.2. Računovodstvene politike kao ishodište primene MRS/MSFI u funkciji materijalne ispravnosti finansijskih izveštaja

Osnovni finansijski izveštaji su bilans stanja i bilans uspeha. Oni su od velike važnosti jer će od tih izveštaja zavisiti ocena finansijskog položaja i uspešnosti poslovanja firme. U pripremu finansijskih izveštaja su uključene različite metode i postupci koji imaju različit uticaj na prikazane vrednosti u izveštajima. Računovodstvene politike prema MRS 1 se definišu kao “načela, osnovne konvencije, pravila i postupci koje je menadžment usvojio prilikom sastavljanja i prezentiranja finansijskih izveštaja.” Ciljevi u računovodstvenim politikama su uglavnom u vezi sa finansijskim rezultatom i finansijskim položajem firme. Uticaj izabrane računovodstvene politike zavisi od nekoliko faktora: udela određene pozicije u ukupnoj strukturi imovine, obaveza, prihoda ili rashoda, osnovnih obeležja izabrane metode, posmatranog vremenskog razdoblja i ostalih uticaja.

Odabir računovodstvene politike zavisi i od delatnosti u kojoj kompanija posluje. Tako na primer, politika amortizacije stalnih sredstava ima značajan uticaj na kapitalno intenzivna preduzeća, dok na preduzeća iz tercijarnog sektora nema uticaja. Za ova preduzeća je opšte poznato da u strukturi imovine imaju manje učešće stalnih sredstava. Odabir linearne amortizacije ima ravnomerniji uticaj na rezultat poslovanja, dok odabir degresivne metode ima neravnomeran uticaj na rezultat. Vremensko razdoblje može biti kratak ili dugi rok. Uglavnom se računovodstvene politike posmatraju sa kratkoročnog aspekta gde je njihov uticaj ograničen samo na jednu poslovnu godinu. Dugoročno razdoblje se odnosi na period kada će sva sredstva biti utrošena (na primer dok ne istekne rok trajanja). Međutim, preduzeća uglavnom biraju računovodstvene politike, postupke i metode koje će u datim uslovima najrealnije prikazati finansijski položaj i uspešnost poslovanja kompanije. Promena računovodstvene politike je obavezna kada nova politika doprinosi boljem sagledavanju finansijskog položaja i uspešnosti.

6. Osnovni oblici manipulisanja u računovodstvu

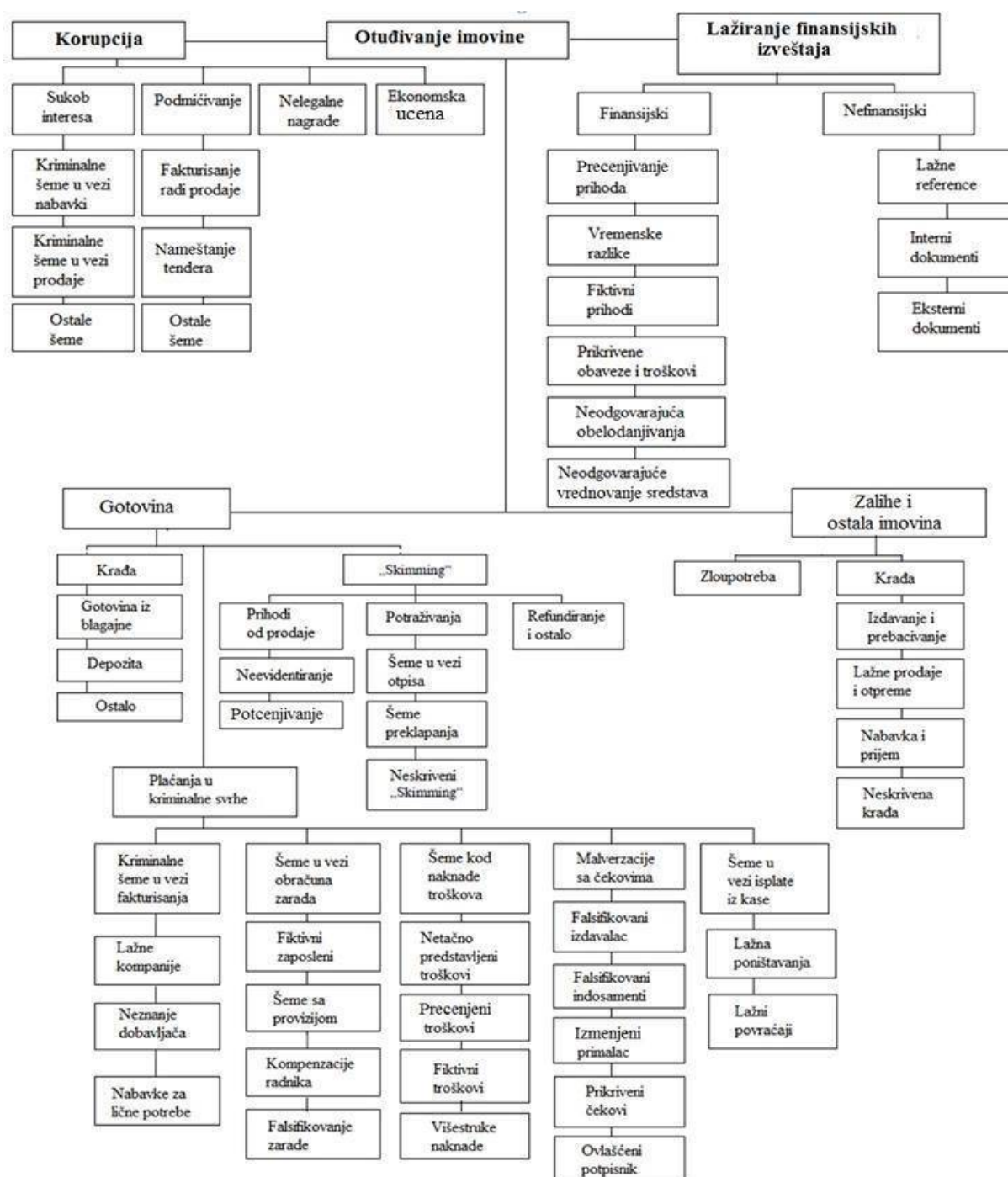
Precizna pravna definicija prevare ne postoji. Ovaj termin se koristi za opisivanje postupaka kao što su obmana, podmićivanje, krivotvorenje, korupcija, krađa, kovanje zavere, pronevera, nezakonito prisvajanje, davanje netačnih podataka, skrivanje materijalnih činjenica. Prevara je namerna obmana učinjena radi ostvarenja određenog cilja, ili kako bi se nanela šteta drugom licu. Međunarodni revizorski standardi prevaru definišu kao namernu radnju sticanja nepravedne ili nezakonite prednosti varanjem, koju čine jedno ili više lica iz menadžmenta, nadzornog odbora, zaposleni ili treća strana. Do jedinstvenog definisanja pojma prevare, i pored mnogih pokušaja domaće i strane literature, nije se došlo, pri čemu uzroke treba tražiti pre svega u tri osnovna problema: prvi problem jeste raznolikosti određivanja neke radnje kao prevare ili društveno prihvatljive u različitim nacionalnim krivičnim zakonodavstvima. To podrazumeva da jedna država može neku radnju u svom krivičnom zakonodavstvu i drugim aktima da odredi kao prevaru, dok za drugo nacionalno zakonodavstvo takvi akti predstavljaju društveno prihvatljivu pojavu; drugi problem u određivanju pojma prevare predstavlja upotreba raznih sinonima i srodnih izraza kako bi se odredile iste ili slične pojave; i treći problem jeste nepostojanje jedinstvene klasifikacije vrsta i oblika prevara u privrednim procesima. Nezavisno od pojavnog oblika, prevare po pravilu karakterišu nekoliko bitnih elemenata:

1. netačno iskazivanje činjenica bitnih za donošenje poslovnih odluka;
2. postojanje svesti pojedinaca o tome da su prezentovani podaci lažni;
3. lice koje prima informacije tretira ih kao pouzdane i relevante za poslovno odlučivanje;
4. nastanak štete u poslovanju kao posledica svega prethodno navedenog.

Da bi se razumela svrha i značaj prevara potrebno je napraviti distinkciju između prevara i grešaka. Iako su im posledice iste, prezentacija netačnih informacija, između grešaka i prevara postoje značajne razlike. Osnovna razlika je ta što je uslov za postojanje prevara svesna namera pojedinca u pravcu ostvarivanja pojedinačnih ciljeva. Greške podrazumevaju nenamerne radnje i postupke koje rezultiraju u netačnom iskazivanju informacija. U relevantnoj računovodstvenoj literaturi uobičajnim se smatraju greške nastale kao posledica:

- propusta u prikupljanju ili pri obradi dokumentacije u postupku izrade finansijskih izveštaja;
- primene neadekvatnih računovodstvenih procena koje vode precenjivanju činjenica ili pogrešnoj interpretaciji činjenica;
- pogrešne primene računovodstvenih principa u vezi sa iznosima, vrstama i načinom prezentacije ili objavljivanja u finansijskim izveštajima.

Model koji Udruženje ovlašćenih istražitelja prevara (ASRE) koristi za kategorizaciju poznatih oblika prevara (kriminalnih radnji) naziva se stablo prevara (kriminalnih radnji) i dat je na(Slici 6).U njemu se pojedinačne manipulacije klasifikuju po kategoriji, podkategorijama i mikrokategorijama.Svi navedeni oblici prevara su predmet istrage raznih oblika kontrole (interna i eksterna revizija, forenzičko računovodstvo, državni poreski organi, itd.) i svaki oblik prevare ima svoju težinu i štetu koju izaziva.

Slika 6. Stablo prevara (kriminalnih radnji)²⁹

Osnovni oblici manipulisanja računovodstvom su:

1. Prihod proknjižen, a usluga još nije izvršena; prihod proknjižen, a kupac nije potvrdio prijem robe; prihod proknjižen, mada kupac nema obavezu plaćanja, prodaja

²⁹ Singleton, T., Singleton, A., Bologna, J. and Lindquist, R. (2006) „Fraud auditing and Forensic Accounting“, John Wiley & Sons, SAD, str. 102

fakturisane robe ogranku; kompenzovanje neke vrednoti sa kupcem i knjiženje kompenzacije sa kupcem kao prihoda.

2. Gotovina primljena iz kredita proknjižena kao prihod; prinos na investiciju proknjižen kao prihod.

3. Povećanje profita prodajom podcenjene imovine; uključivanjem prinosa ili zarada od investicija kao dela prihoda; prikazivanja prinosa ili zarade od investicije smanjenjem sopstvenih troškova; stvaranjem prinosa preuređenjem pozicija u bilansu stanja.

4. Razgraničenje normalnih operativnih troškova, promena računovodstvenih politika i iskazivanje tekućih troškova prethodnom poslovnom periodu; veoma sporo amortizovanje troškova; izbegavanje da se smanji vrednost, ili imovina van upotrebe.

5. Propuštanje da se proknjiže troškovi i obaveze koje se moraju izmiriti; smanjenje obaveza promenom računovodstvenih pretpostavki; prikazivanje sumnjivih rezervi kao prihoda; kreiranje lažnih rabata; prihod proknjižen kada je primljena gotovina iako buduće obaveze ostaju.

6. Stvaranje rezervi i njihovo prikazivanje kao prihoda u narednom poslovnom periodu; nepravilno držanje prihoda pred zaključivanjem akvizicije.

7. Naduvanje iznosa posebnih troškova; neodgovarajuće prikazivanje troškova istraživanja u vezi sa strukturiranjem privrenog društva.

7. Lažno finansijsko izveštavanje (primeri prevara u poslovnom svetu)

Lažno finansijsko izveštavanje nastaje kao posledica manipulacije finansijskim podacima u svim finansijskim izveštajima. Kao što je ranije napomenuto osnovni finansijski izveštaji koje kompanije sastavljaju jesu Bilans stanja, Bilans uspeha, Izveštaj o promenama na kapitalu, Izveštaj o tokovima gotovine i Napomene uz finansijske izveštaje. Praksa je pokazala da većinu manipulacija u finansijskim izveštajima su kompanije ostvarivale putem manipulisanja rashodima i prihodima u Bilansu uspeha i manipulisanjem obavezama i imovinom u Bilansu stanja. I ostali finansijski izveštaji su bili predmet manipulacija, ali ne toliko koliko Bilans uspeha i Bilans stanja. Putem lažnog finansijskog izveštavanja menadžment može uticati na:

- visinu iskazane dobiti, odnosno bilans uspeha;

- visinu iskazane neto imovine, odnosno bilans stanja;
- visinu iskazane neto gotovine iz operativne aktivnosti.

Bilans uspeha kao jedan od najvažnijih finansijskih izveštaja pruža informacije o uspešnosti (rentabilnosti) poslovanja preduzeća prikazivanjem ostvarenih prihoda i rashoda preduzeća u određenom obračunskom periodu. Smisao ovog izveštaja je da se prihodi i rashodi prikazuju za određeni period tako da se i njihova razlika (dobitak ili gubitak) odnosi na taj period.

7.1. Manipulacija prihodima u bilansu uspeha

Manipulacije prihodima u bilansu uspeha mogu se definisati kao oblik lažnog finansijskog izveštavanja u kojem se, zarad obmane korisnika finansijskih izveštaja, namerno vrši evidentiranje nepostojećeg prihoda ili manipulacija postojećih prihoda od prodaje roba ili usluga.

Za bolje razumevanje manipulacije prihodima u bilansu uspeha dalje u tekstu dati su primeri manipulacija koje su razne kompanije koristile u prethodnom periodu.

Parmalat je bio najveći italijanski proizvođač hrane, koji je u toj zemlji kontrolisao skoro 50% tržišta mleka i mlečnih proizvoda. Međutim, iza fasade uspešne kompanije koja je zapošljavala 34.000 ljudi, krile su se ogromne kriminalne radnje, pre svega u sferi lažnog finansijskog izveštavanja. Od 1992. godine Parmalat grupa je počela sa širenjem svojih poslovanja, kupovala je mlekare i druge firme u Italiji, Brazilu, Argentini, Mađarskoj i SAD-u. Kod Parmalat-a je bila prisutna suprotna logika, jer kompanije obično uzimaju zajmove kako bi snažili svoju delatnost, dok je Parmalat morao da se širi i navodno jača kako bi prikrio ogromne probleme u poslovanju. Najviše rukovodstvo ove kompanije, uporedo sa agresivnim širenjem poslovanja, pribeglo je sačinjavanju lažnih finansijskih izveštaja putem prikazivanja nepostojećih prihoda koristeći duplo fakturisanje. Suština ove prevare sastoji se u tome što je kompanija dugo vremena putem svoje distributerske mreže, koju je činilo 104 distributera (Parmalat je tajno kontrolisao 33), slala svoju robu u supermarkete i druge maloprodajne objekte. U nameri da od investitora i banaka pozajmi značajnija novčana sredstva, koja su mu bila potrebna za pokrivanje višegodišnjih loših rezultata poslovanja, kompanija je iskazivala fiktivne prihode izdavanjem dvojnih faktura.

Rukovodstvo Parmalat-a počelo je da za iste isporuke svojih proizvoda istovremeno šalje račune i lancima supermarketa ali i prema 33 distributera koji su bili pod njegovom kontrolom. Duplim fakturisanjem iste robe, stvoren je lažan utisak da su računipotraživanja i prihoda bili mnogo veći od ostvarenih, što je navelo 40 italijanskih i američku City group banku, kao i druge investitore i finansijske institucije, da na osnovu ovako lažnog stanja o ostvarenim prihodima, tokom nekoliko godina, odobre pozajmice Parmalat-u u ukupnom iznosu od oko četiri milijarde evra.

Parmalat-ov kraj je usledio kada su početkom decembra 2003. godine evropskim tržištima hartija od vrednosti počele da kolaju glasine o nelikvidnosti Parmalat-a, što je konačno i potvrđeno saopštenjem Bank of America koja je u nastupajućoj lavini sumnji, između ostalog objavila da Bonlat kod te banke nema otvoren račun, a shodno tome ni skoro pet milijardi evra koji su bili lažno prikazani u poslovnim knjigama Parmalat-a. Ovim saopštenjem, praktično je došlo do bankrota ove kompanije i pada njenih akcija na berzama za skoro 66%.

Xerox – je primer kompanije koja je ostvarivala prevare korišćenjem prevremenopriznatih prihoda. The Wall Street Journal je 6. februara 2001. godine objavio poduži članak u kojem je analizirana agresivna računovodstvena praksa Xerox-a koja je tokom dužeg perioda prodaju svojih proizvoda na odloženo prepoznavala kao trenutnu prodaju. Tokom aprila 2002. godine, nakon istrage SEC-a, Xerox je bio prinuđen da koriguje svoje finansijske izveštaje za period od 1997. do 2000. godine i da smanji svoje prihode za 3.000 miliona dolara i svoj profit za 1.500 miliona dolara, pri čemu je i kapital smanjen u istom iznosu.³⁰ Kao rezultat svega toga Xerox je platio i kaznu od 10 miliona dolara SEC-u. Svi ovi događaji su istovremeno doveli do pada cene akcija Xerox-a na berzi sa 62 na 4,5 dolara po akciji.

Manipulacija je ostvarena tako što je Xerox prodavao fotokopir mašine kupcima na kredit na duži vremenski period. Jedan deo tog novca predstavlja profit, jedan deo pokriva cenu fotokopir mašine dok preostali deo pokriva troškove popravke i održavanja u dužem vremenskom periodu. Ovo ne bi predstavljao problem ukoliko bi se prihod od prodaje prepoznao u prvoj godini i deo prihoda od održavanja koji odgovaraju tekućoj godini, a da se ostatak prihoda od održavanja pravilno rasporedi na naredni period.

³⁰Kay, J., (2002), „Xerox restates billions in revenue: yet another case of accounting fraud“, preuzeto sa sajta: <http://www.wsws.org/en/articles/2002/07/xero-j01.html>, (preuzeto dana 21.03.2015. godine)

Vodafone – manipulacija koja je izvršena u ovoj kompaniji jeste još jedan primerprevremenog priznavanja prihoda. Vodafone je tokom prodaje mobilnih telefona, sa svojim kupcima sklapao dugogodišnje ugovore. Poštujući računovodstvene standarde u Španiji i Velikoj Britaniji filijale Vodafone-a u ovim zemljama imaju pravo da priznaju celokupan prihod već u prvoj godini. Ipak, poštujući računovodstvene standarde u Severnoj Americi prihod se mora razdvojiti tako da se samo deo prizna u prvoj godini dok bi se ostatak prebacivao za naredni period. Tokom 2002. godine Vodafone je prikazao 32.554 miliona dolara prihoda poštujući računovodstvene standarde u Velikoj Britaniji. Pošto je Vodafone kompanija koja je registrovana na berzi u New York-u u obavezi je da poštuje i američke računovodstvene standarde. Poštujući ove standarde Vodafone je prikazao prihode u iznosu od 25.136 miliona dolara, što je umnogome manje nego iznos prihoda koji je iskazan po osnovu računovodstvenih standarda u Velikoj Britaniji. Ovo je primer u kojem kompanija može legitimno da iskoristi postojeću razliku u standardima pojedinih zemalja, a da pritom ne krši zakon.

BAAN – holandska kompanija za proizvodnju softvera je uživala dobru reputaciju 90-tih godina. Kada je proizvodnja počela da pada BAAN je odlučila da primeni agresivniji metod priznavanja prihoda. Kompanija je počela fakturisanje kupcima za proizvode (softver) koji još uvek nisu bili u potpunosti završeni i koji su mnogo kasnije bili isporučeni kupcima. Takođe, BAAN je priznala i 43 miliona dolara prihoda od prodaje softverskog sistema svojim distributerima što se smatra prodajom unutar grupe. Tokom aprila 1998. godine revizori su odbili da potpišu finansijske izveštaje ove kompanije i na taj način su naterali ovu kompaniju da objavi upozorenje da neće moći da postigne željeni nivo profita. Kao rezultat ovih poteza došlo je do pada cene akcija ove kompanije na berzi i napuštanja od strane mnogih kupaca.³¹

Enron – Iznenadna i neočekivana propast Enron-a predstavljala je finansijsku kataklizmu. Kompanija koja je na početku 2001. godine zapošljavala 25.000 radnika i bila sedma najveća američka kompanija po prihodima nakon prepravljanja finansijskih izveštaja od 8. novembra 2001. godine, u kojem je priznala 1,2 milijarde dolara do tada skrivenog duga, podnela je molbu za pokretanje stečajnog postupka 2. decembra 2001. godine.³² Tržišna

³¹Securities Class Action Clearinghouse - Stanford University Law School, (1998), preuzeto sa sajta: <http://securities.stanford.edu/1011/BAANF98/001.html>, (preuzeto dana 17.04.2015. godine)

³²Šefers, M. i Pakaluk, M., (2009), „Razumevanje računovodstvene etike“, Službeni Glasnik, Beograd, str.

vrednost Enron-a na dan 31. decembar 2001. godine iznosila je 75,2 milijarde dolara dok je njegova knjigovodstvena vrednost iznosila 11,5 milijardi dolara. Jaz između tržišne i knjigovodstvene vrednosti od skoro 64 milijarde dolara pokazuje da je Enron imao značajnu nematerijalnu imovinu samo pola godine pre nego je počeo lagano da „klizi“ prema propasti. Prihodi Enron-a su u periodu od 1995. do 2000. godine porasli skoro deset puta od 9,2 milijarde dolara tokom 1995. godine do čak 100,8 milijardi dolara tokom 2000. godine. Taj nagli skok prihoda u kratkom periodu od pet godina mnoge investitore je zbunio i nametnuo pitanje o regularnosti ovih finansijskih podataka.

Danas se ime Enron-a vezuje za najveći računovodstveni skandal koji je uključivao vanbilansne obaveze, fiktivne prihode i neregularni cash flow. Menadžment ove kompanije je koristio oko 3.500 entiteta posebne namene (SPE – Special Purpose Vehicle) za manipulaciju zarada i transferisanje „van bilansa stanja“ približno 40 milijardi dolara duga. Zbog toga što mnogi od ovih entiteta posebne namene nisu bili zaista nezavisni, bilo po pitanju kontrole, bilo po pitanju finansiranja, njima su upravljali, direktno ili indirektno, zaposleni u Enron-u, a bili su finansirani skoro isključivo akcijama Enron-a. Ove transakcije su morale da budu tretirane u konsolidovanom bilansu, a ne kao vanbilansne transakcije. Kompanija je 16. oktobra 2001. godine objavila da će zarada u trećem kvartalu uključivati vanredne stavke u iznosu od 1,01 milijardu dolara nakon poreza, zbog grešaka u računovodstvu. U isto vreme potvrđeno je da će se redovne stavke povećati sa 1,80 dolara na 2,15 dolara od 2001. do 2002. godine. Sledećeg dana je SEC započeo neformalnu istragu o računovodstvu Enron-a, što je dovelo do smanjenja cene akcija ove kompanije. Enron je u obrascu 8-k od 8. novembra objavio da namerava da ispravi prethodno objavljene finansijske izveštaje koji datiraju čak od 1997. godine. U izveštaju je takođe navedeno da je kompanija trebala da konsoliduje tri prethodno nekonsolidovana entiteta posebne namene (SPE), koji nisu bili uključeni u konsolidovane finansijske izveštaje. Drugi problem je bio nepravilno knjiženje potraživanja od Enron-ovih partnera u raznim ograničenim partnerstvima, koje je kompanija knjižila kao imovinu iako računovodstveni standardi zahtevaju da se upisani kapital evidentira kao protivstavka računa glavnice kapitala, a ne kao potraživanje. Suština prevare je bila da je Enron bio garant bankarskim kreditima datim entitetima posebne namene (SPE) ali do 3% duga što mu je omogućilo da nije u obavezi da entitete posebne namene (SPE) prikaže u konsolidovanim izveštajima. Iako je kompanija kontrolisala ove entitete zakon je omogućavao da ih ne uvodi u konsolidovane izveštaje. Takođe ovi entiteti su služili

da se transakcije prema njima prikazuju kao prodaja i da se na taj način „naduvavaju“ prihodi i da se manipuliše cash flow-om. Pozajmljenim novcem entiteta kupovali su se proizvodi od Enron-a i to unapred. Računovodstveni trik se sastojao u tome što je evidentirano kao prihod, danas, prodaja gasa ili struje koje je trebalo da se isporuči naredne godine. On je isporuku tog budućeg gasa evidentirao kao današnji prihod, a pošto nije faktički isporučio taj gas ili struju, nije ni imao troškove vezane za tu isporuku. Na kraju Enron je morao da evidentira i troškove kupovine. Međutim, sve dok je prodaja bila veća od kupovine, mogao je da naduvava svoje prihode na ovaj način. Entiteti su obično bili u vlasništvu nekolicine visokih menadžera Enron-a, i samim tim se čitavo poslovanje tog entiteta pretvaralo u izvlačenje novca iz preduzeća i njegovo stavljanje u džepove menadžera. Oni su čak i opravdavali svoju ulogu u celoj prevari: time što su sakrili pozajmicu, doprineli su da bilans preduzeća deluje bolje, što čini da cene akcija rastu na berzi. Posle propasti Enron-a, 4.500 ljudi ostalo je bez posla, desetine hiljada investitora ostali su bez novca, jer je vrednost akcija od 90 dolara po akciji u avgustu 2000. godine pala na samo 26 centi u trenutku Enron-ovepropasti, čime se na njujorškoj berzi istopilo 60 milijardi investicionih dolara. Oko 11.000 zaposlenih ostalo je bez penzija, jer su propali svi Enron-ovi penzioni fondovi, kojima je bilo zabranjeno da poseduju bilo šta drugo osim Enron-ovih akcija, pa nisu smeli da ih prodaju, kao ni da kupuju druge akcije, kako bi ceo fond bio sigurniji. Dok je kompanija propadala, njeni vodeći ljudi povećavali su sebi plate i bonuse. Predsednik Enron-a Ken Lej, čije je bogatstvo 2000. godine bilo procenjeno na 123 miliona dolarasamo u akcijama, tokom 2001. godine svoju platu je povećao za 25 miliona dolara. Samo nekoliko dana pre konačnog bankrota 500 vodećih direktora i šefova podelili su među sobom bonuse ukupne vrednosti od 55 miliona dolara.

7.2. Manipulacije rashodima u bilansu uspeha

Motivi za manipulacije sa rashodima u bilansu uspeha su najčešće odraz želje menadžmenta da prikaže što je moguće manje trenutne rashode da bi se indirektno prikazala što veća dobit preduzeća. Na taj način menadžment teži ka zadovoljenju interesa kako akcionara (porast cene akcija i ostvarenje što boljih rezultata poslovanja), tako i sopstvenih interesa (ostvarenje bonusa i dodatnih beneficija).

Najbolji primer ovakve manipulacije jeste, jedna od najvećih finansijskih prevara dosada, prevara ostvarena u preduzeću Worldcom. Nepravilna kapitalizacija troškova bila je jedna od ključnih tehnika lažnog finansijskog izveštavanja u kompaniji Worldcom tokom

2002. godine. Ova kompanija je materijalno precenila svoju dobit, koju je iskazala u finansijskim izveštajima, za približno devet milijardi dolara najviše kapitalizacijom određenih troškova u stalnu imovinu. U početku priča o Worldcom-u je izgledala kao priča o ostvarenju „američkog sna“. Mala kompanija nastala još 1983. godine počela je da pruža usluge kao preprodavac međugradskih poziva 1984. godine. Tokom petnaest godina preduzeće je brzo raslo putem spajanja i pripajanja sa drugim firmama. Spajanje sa preduzećem MCI u vrednosti od 40 milijardi dolara tokom 1998. godine bilo je najveće spajanje u to vreme. Worldcom je u oktobru 1999. godine pokušao da kupi preduzeće Sprint kroz otkup akcija u vrednosti od 129 milijardi dolara. Dogovor je zaustavilo Ministarstvo pravosuđa. Istovremeno su počeli da se stvaraju problemi za Worldcom kroz akumulaciju obaveza i troškova, pad tržišne cene akcija i prihoda od međugradskih telekomunikacija. Protekle su dve godine do trenutka kada su ti problemi dospeli u javnost.

Ova kompanija je tokom 2002. godine neadekvatno evidentirala 3,8 milijardi dolarakapitalnih izdataka, podižući novčane tokove i dobit. To je prikrivalo stvarni neto gubitak u 2001. godini i u prvom kvartalu 2002. godine. U suštini Worldcom nije knjižio troškove kada su nastali, nego ih je sakrio odlažući ih u naredni period, pa je izgledalo da troši manje a samim tim zarađuje više. Ova prividna profitabilnostzadovoljavala je akcionare i ostale investitore jer je cena akcija porasla do 64,51 dolara u junu 1999. godine.

Veliki deo računovodstvene prevaresastojao se u tome da je preduzeće klasifikovalo tekuće troškove kao investicije. Shodno tome, pošto se radilo o „investicijama“, one se nisu oduzimale od prihoda, što je činilo da iskazani ostvareni profit bude mnogo viši, a to je uticalo na stimulaciju tražnje za akcijama preduzeća. Jedan od primera ove manipulacije je situacija kada je Worldcom poslao fakturu na vrednost od 225 miliona dolara preduzeću Cherry Communications, koje nije prihvatilo tu fakturu. Uprkos tome, Worldcom je kroz svoje računovodstvo klasifikovalo ovaj iznos kao prihod, čak i posle saznanja da je preduzeće Cherry Communications objavilo bankrot.

SEC je pokrenula postupak protiv Worldcom-a za računovodstvenu prevaru u iznosuvećem od 3,8 milijardi dolara. Komisija je navela da je Worldcom manipulativno precenio svoju dobit pre oporezivanja za otprilike 3.055 milijardi dolara u 2001. godini i 797 miliona dolara tokom prvog kvartala 2002. godine. Worldcom je kapitalizovala poslovne rashode nastale iznajmljivanjem telefonskih linija drugih telekomunikacionih kompanija. Umesto da te troškove prikaže u bilansu uspeha kao poslovne rashode, Worldcom je izvršio kapitalizacijui preneo ih u bilans stanja sa namerom da ih u narednom periodu postepeno prikazuje kao rashode u bilansima uspeha.

7.3. Manipulacija u bilansu stanja

Materijalna, nematerijalna i finansijska ulaganja zajedno sa zalihama i potraživanjima predstavljaju oblike imovine čija je vrednost najčešće predmet manipulacija u bilansu stanja. Najčešći oblici malverzacija koji se javljaju u preduzećima, a povezani su sa kategorijama u bilansu stanja, su precenjivanje potraživanja, manipulacije zalihama materijala, robe i gotovih proizvoda, precenjivanje i potcenjivanje obaveza, izostanak evidencije obaveza, itd.

Dobar primer za ovu vrstu manipulacije je Američko preduzeće Sirena Apparel Group Inc. koje je tokom 1999. godine naduvalo svoje prihode od prodaje, sa ciljem prikazivanja što boljeg rezultata poslovanja. Međutim, naduvavanje prihoda nije jedina prevara koje je ovo preduzeće ostvarilo. Istovremeno je Sirena izostavila evidenciju troškova nastalih prilikom prodaje, ali samim tim i obaveze koje su nastale prilikom kupovine određenih zaliha, pa je time u bilansima stvorila prividno bolju finansijsku poziciju, sa povećanim prihodima, umanjenim troškovima i obavezama. Manipulacijom obaveza koje nastaju pri kupovini zaliha preduzeće istovremeno potcenjuje ili precenjuje i vrednost tih zaliha, što u budućem periodu dovodi do smanjivanja ili povećavanja troškova amortizacije ili trošenja tih zaliha.

7.4. Manipulacije u izveštaju o novčanim tokovima

Izveštavanje o novčanim tokovima je danas sastavni deo prakse redovnog finansijskog izveštavanja. Kao sastavni deo seta osnovnih finansijskih izveštaja, izveštaj o novčanim tokovima je predviđen Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja. Propisivanje forme izveštavanja, metoda pripremanja izveštaja i načina klasifikovanja novčanih tokova po aktivnostima preduzeća, odnosno njegove strukture i sadržine, doprinelo je dostizanju visokog stepena ujednačenosti izveštavanja širom sveta. To je imalo za posledicu podizanje iskazne moći ovog danas visoko vrednovanog izveštaja. Izveštavanje o novčanim tokovima omogućava sagledavanje performansi preduzeća iz potpuno drugačije perspektive u odnosu na bilans stanja i bilans uspeha. Izveštaj o novčanim tokovima, pružajući prilično detaljne informacije o prilikovima i teškoćama unutar poslovnih, finansijskih i aktivnosti finansiranja, otvara mogućnost korisnicima informacija da dublje proniknu u prednosti i slabosti preduzeća.

Primer ovakve manipulacije je prevara ostvarena u preduzeću Delphi Corporation, koja je poslovala na teritoriji SAD-a. Ova kompanije je tokom 2000. godine bila u problemu, a godinu dana ranije izbačena je iz korporacije General Motors-a. Celokupna auto industrija u okviru koje je poslovala i Delphi Corporation, je bila u problemima, tako da je menadžment ove firme pokušavao na razne načine da manipuliše rezultatima poslovanja kako bi poslovanje preduzeća prikazao što uspešnijim. Tokom 2000. godine, posebno u četvrtom kvartalu, novčani tokovi po osnovu poslovnih aktivnosti su bili u minusu. Ovo je bio veliki problem za Delphi Corporation usled činjenice da su upravo prilivi iz poslovnih aktivnosti više puta isticani kao znak uspešnog poslovanja. U decembru iste godine Delphi Corporation je ponudila banci (Bank One) na prodaju zalihe u vrednosti od 200 miliona dolara. Banka je odbila ovu ponudu, ali je Delphi Corporation ponudila mogućnost da banka otkupi ove zalihe, i da za nekoliko nedelja „proda“ ponovo njima. Zauzvrat Delphi Corporation će banci platiti određenu kompenzaciju u zavisnosti od prodajne vrednosti. U suštini ovo je bila klasična kratkoročna pozajmica od strane banke koja u ekonomskom smislu zahteva kolateral (Delphi Corporation je kao obezbeđenje upravo dala pomenute zalihe). Ovu pozajmicu je trebalo prikazati kao pozajmicu od banke i kao povećanje novčanih tokova iz finansijskih aktivnosti. Međutim, Delphi Corporation je odlučila da ovu pozajmicu prikaže kao klasičnu prodaju zaliha banci u iznosu od 200 miliona dolara. Na taj način je pre svega manipulirala prihodima od prodaje koje je povećala za 200 miliona dolara, ali je i lažno prikazala povećanje priliva iz poslovnih aktivnosti po osnovu prodaje zaliha. Ovom manipulacijom Delphi Corporation je prikazala u svom izveštaju o novčanim tokovima iz 2000. godine ukupno 268 miliona dolara priliva po osnovu poslovnih aktivnosti, od kojih je realnih bilo samo 68 miliona³³. Ovo je primertakozvane duple manipulacije kojem pribegavaju mnoga preduzeća. Kada preduzećeveštački uveća prihode od prodaje uvek se istovremeno uvećavaju i prilivi po osnovu poslovnih aktivnosti. Međutim, mnogi kontrolori ili analitičari koji otkriju naduvavanje prihoda od prodaje zanemaruju ovu činjenicu tako da ova vrsta manipulacije često ne biva uočena.

³³<http://www.sec.gov/news/press/2006/2006-183.htm>, preuzeto 24.03.2015. godine

IV OTKRIVANJE RAČUNOVODSTVENIH PREVARA

1. Otkrivanje prevara u preduzeću

Otkrivanje lažnog finansijskog izveštavanja može biti teško – ali ne i nemoguće. Iako je, uopšte uzev, sprečavanje prevare bolje rešenje, kompanije treba da razmotre odgovarajuće mere koje će im pomoći u otkrivanju prevara. Te mere mogu da sprovedu interni revizori ili ostali zaposleni sa sličnim odgovornostima. Postupci kojim nadzoru olakšavaju otkrivanje mogućih prevara u finansijskim izveštajima, sadrže:

- periodične preglede glavne knjige i evidencije transakcija koje izgledaju nelogično, kao što su pogrešno evidentirane transakcije, kasno evidentirane transakcije, delimično evidentirane transakcije, nepodržive ili nedopuštene transakcije i brojne ispravke knjiženja u dnevniku;
- istragu sumnjivih aktivnosti, kao što su usaglašavanja krupnih, neobjašnjenih ili zastarelih stavki, neuobičajni privatni odnosi između ključnog osoblja i kupaca ili dobavljača i neverovatna objašnjenja izvesnih transakcija od strane ključnog osoblja;
- periodičnu primenu analitičkih postupaka istraživanja neuobičajnih finansijskih trendova, kao što su neočekivana povećanja ili smanjenja rashoda, cene koštanja prodaje, potraživanja i zaliha ili promene ključnih racia kao što su obrt zaliha i marža prinosa;
- vršenje ispitivanja u vezi sa procenom prevara, pri čemu se od zaposlenih traži odgovor na pitanje da li su svesni nekih računovodstvenih praksi kojese mogu smatrati nekorektnim (neprikladnim).³⁴

Prema analizi koju je sproveo Udruženje ovlašćenih istražitelja prevara (ACFE) najveći broj prevara u preduzeću se otkrije dojavom pojedinaca. Najčešće te dojave potiču od zaposlenih, ali i od dobavljača, kupaca, kreditora, poverilaca, akcionara, itd. ACFE je u svojoj analizi utvrdilo da preko 43,3% ostvarenih prevara je otkriveno putem dojave, 14,6% putem kontrole od strane menadžmenta, 14,4% od strane interne kontrole, dok se oko 7% ostvarenih prevara otkrije slučajno.³⁵ Upravo iz tog razloga važno je bitno da se u procesu otkrivanja prevara sprovede adekvatna procedura ispitivanja svih okolnosti i informacija vezanih za potencijalnu prevanu kako bi se došlo do što uverljivijih dokaza. Jedan

³⁴Stefanović, R., (2000). „Sprečavanje i otkrivanje lažnog finansijskog izveštavanja“, Računovodstvo 11/2000, Savez računovođa i revizora Srbije; str. 8

³⁵http://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/rtnn/2012-report-to-nations.pdf, preuzeto dana 05.04.2015. godine

od načina otkrivanja prevare u finansijskim izveštajima jeste korišćenje odgovarajućeg računarskog softvera. Sofisticiran softver je u stanju da prati i evidentira određene nelogičnosti u knjiženju, postupcima zaposlenih, korišćenju neadekvatne dokumentacije i slično. Neobične aktivnosti softver evidentira i prijavljuje nadležnim kontrolorima.

Da bi postigli veću verovatnoću u otkrivanju prevara kontrolori (revizori, forenzički računovođe) moraju da razumeju što više znakova koji upozoravaju na takve radnje. Kontrolori moraju da shvate opšte znake upozorenja koji su indikativni za prevare ali koji nisu obavezno povezani sa određenom prevaram. Međutim, identifikacija tih znakova upozorenja i njihovo dovođenje u vezu sa određenim prevarama je još značajnije. Izučavanje najprisutnijih oblika prevara i znakova upozorenja koji su u vezi sa tim prevarama predstavlja ključ uspeha za otkrivanje manipulacija. Kontrolori moraju razumeti specifične oblike prevara koje su izvršene i moraju razumeti na koji način svaka od tih prevara obično izvršava. Do ovakvih znanja se dolazi učenjem, analiziranjem i praćenjem znakova upozorenja. Pažljiva analiza stabla kriminalnih radnji, koja je data ranije u radu, i trougla prevara vodi ka znacima upozorenja. Tri reprezentativne profesionalne grupe i njihovi standardi, koje se bave znacima upozorenja su: Američki institut ovlašćenih javnih računovođa (AICPA), Udruženje za reviziju i kontrolu informacionih sistema (ISACA) i Institut internih revizora (IIA). Saopštenje AICPA-a o računovodstvenom standardu (SAS) broj 99 – Razmatranje kriminalnih radnji u reviziji finansijskih izveštaja, sadrži većinu znakova upozorenja. Veći deo posla u identifikovanju navedenih znakova upozorenja obavilo je Udruženje ovlašćenih istražitelja prevara (ACFE), a prvenstveno njegov osnivač Joe Wells. Udruženje za reviziju i kontrolu informacionih sistema (ISACA) u svojoj tehničkoj literaturi takođe nudi sličnu listu u okviru smernica datih u delu „Neispravnosti i nezakonite radnje“ (standard 030.020.010).

Generalno gledano neki znaci upozorenja su opšti za sve oblike prevara u finansijskim izveštajima ili su opšti za određenu grupu prevara. Sagledavajući glavne kategorije kriminalnih radnji koje je dalo Udruženje ovlašćenih istražitelja prevara (ACFE) – otuđivanje imovine, formiranje lažnih finansijskih izveštaja i korupcija, mogu se izdvojiti kao određeni opšti znaci upozorenja. Otušivanje imovine kao oblik prevare upreduzeću obično izvršavaju zaposleni preduzeća u svoju korist. Kod ove vrste prevara opšti znaci upozorenja podrazumevaju:

- promene u ponašanju;
- izbegavanje direktnog pogleda;
- povećana razdražljivost;

- radna biografija sa više prekida;
- problematičan karakter;
- stalni bes;
- tendenciju da se okrivljuju drugi;
- promene u načinu života.³⁶

Sagledavajući prethodno navedene znake upozorenja dolazi se do zaključka da kod moralnijih osoba veća je izvesnost da će doći do promena u ponašanju (na primerrazdražljivost, izbegavanje direktnog pogleda), drugim rečima, proradiće im savest. Poslednji znak upozorenja, promena u načinu života, je možda najčešći znak upozorenja navedenoj listi. Takođe postoje i ostali znaci upozorenja koji ukazuju na mogućnost nastanka otuđivanja imovine u situacijama kada zaposleni: su nezadovoljni svojim poslodavcem ili supervizorom; nikada ne uzimaju godišnji odmor (verovatno zbog šemapreklapanja i šema fiktivnih radnika); imaju finansijske poteškoće ili probleme sadugovima; ispoljavaju psihotične karakteristike; stalno se žale da se njihovi pretpostavljeni loše ophode prema njima; ispoljavaju karakteristike u ponašanju koje su povezane sa egocentrizmom ili prenatrženom potrebom za kontrolom; odbijaju premeštaje, unapređenja ili ostale poslovne ponude. Sa druge strane formiranje lažnih finansijskih izveštaja je svojstveno višem menadžmentu i izvršavaju se za potrebe preduzeća (bar delimično ili posredno), u korist preduzeća i počinioaca. Kod ovog oblika prevare znaci upozorenja podrazumevaju:

- računovodstvene anomalije;
- nagli rast poslovanja i neuobičajeni iznos dobiti;
- nedostatke u internoj kontroli;
- agresivnost koju ispoljava izvršni menadžment.

Međutim od svih nabrojanih znakova najčešći znak upozorenja u ovoj kategoriji je stilizirani karakter ključnih izvršnih menadžera. Iako se nizak nivo lične etike uglavnom teško uočava u radu izvršnih menadžera, primetna je preterano agresivna priroda. Naprimera, menadžer može kontinuirano da postavlja i odobrava previše optimistične finansijske ciljeve. Na taj način on dominira zaposlenima pokušavajući pri tom da osoblje drži u šaci. Istovremeno pokušava da odvraća pažnju internih i eksternih revizora sa oblasti u kojima bi

³⁶Lux, A. and Fitiani, S., (2002), „Fighting Internal Crime Before It Happens“, Information Systems Control Journal, Knjiga III, str. 41-50

prevara mogla biti otkrivena. Tajnovitost ili čuvanje određenih finansijskih informacija je znak koji je svojstven izvršnim menadžerima.

Jedna od metoda koja se koristi pri otkrivanju prevara jeste i razgovor sa zaposlenima, tj. ispitivanje zaposlenih. Da bi se pribavili dokazi o indikacijama ostvarene prevare kontrolori treba da sprovedu ispitivanje rukovodstva (menadžmenta), članova upravnog i nadzornog odbora, članova interne revizije i drugih zaposlenih kako bi odredili da li imaju saznanja o postojećoj, mogućoj ili prijavljenoj prevari.

1) Ispitivanje rukovodstva (menadžmenta) – pošto je menadžment odgovoran za formiranje i organizovanje interne kontrole kao i za pripremu finansijskih izveštaja, prikladno je da kontrolori prilikom prikupljanja informacija o poslovanju preduzeća i njegovom okruženju, sprovedu ispitivanje menadžmenta u vezi njihove procene rizika prevare. Najčešća pitanja koja se postavljaju menadžmentu su u vezi:

- procene rizika da može postojati materijalno značajan pogrešan iskaz u finansijskim izveštajima zbog ostvarene prevare;
- procesa koji sprovodi menadžment za svrhe identifikovanja i reagovanja na rizik moguće prevare, uključujući sve identifikovane rizike prevare ili račune, vrste transakcija ili obelodanjivanja za koje rizik moguće prevare verovatno postoji;
- komunikacije menadžmenta, ukoliko postoji, sa licima zaduženim za identifikovanje i reagovanje na rizike moguće prevare;
- komunikacije menadžmenta, ukoliko postoji, sa zaposlenima u vezi prakse poslovanja i etičkog ponašanja.³⁷

Kontrolori bi trebalo da utvrde prirodu, obim i učestalost procena menadžmenta o postojanju nepravilnosti u računovodstvenom sistemu i sistemu internih kontrola. U nekim preduzećima menadžment može godišnje sačinjavati detaljne procene, dok u drugim ove procene mogu biti urađene kao deo stalnog praćenja. Kod nekih preduzeća procene menadžmenta o mogućim prevarama mogu biti manje formalne, dok kod drugih daleko više. Prilikom procene odgovora menadžmenta na upite mora se održati stav profesionalnog skepticizma uzimajući u obzir da je rukovodstvo često u najboljoj poziciji da izvrši prevaru. Zbog toga kontrolori moraju da koriste profesionalno prosuđivanje prilikom razmatranja da li je neophodno uporediti odgovore iz upita sa drugim informacijama. Ukoliko su odgovori neusaglašeni potrebno je razrešiti ove nepodudarnosti. Takođe ukoliko se iz upitnika vidi da

³⁷<http://www.aicpa.org/interestareas/forensicandvaluation/resources/fraudpreventionanddetectionresponse/pages/identifyingvulnerability>, preuzeto dana 10.04.2015. godine

menadžment nije uopšte, ili je veoma retko, vršio procenu rizika mogućnosti prevare, to može ukazivati da menadžment ne pridaje dovoljan značaj otkrivanju i sprečavanju prevare kao i razvoju i organizovanju interne kontrole;

2) Ispitivanje članova upravnog i nadzornog odbora – ispitivanjem članova upravnog nadzornog odbora dolazi se do informacija da li oni imaju ikakva saznanja o postojećim ili mogućim prevara koje imaju uticaja na poslovanje preduzeća. Svrha ovog ispitivanja jeste da se njihovi odgovori uporede sa odgovorima menadžmenta i na taj način otkrije da li je neko od njih uključen u ostvarivanje prevare. Ukoliko odgovori nisu u saglasnosti sa odgovorima menadžmenta prikupljaju se dodatni dokazi radi rešavanja ovih neusaglašenosti;

3) Ispitivanje članova interne revizije – prilikom otkrivanja prevare posebna pažnja se posvećuje ispitivanju članova interne revizije. Upiti se odnose na stavove internih revizora u vezi rizika moguće prevare, da li su tokom godine interni revizori sprovodili postupke za otkrivanje prevare, da li je menadžment zadovoljavajuće reagovao na rezultate ovih postupaka i da li interni revizori imaju saznanja o postojećoj, potencijalnoj ili prijavljenoj prevari;

4) Ispitivanje ostalih zaposlenih – ostali zaposleni koji najčešće mogu biti predmet ispitivanja u vezi prevara su: operativno osoblje koje ne učestvuje direktno u procesu finansijskog izveštavanja; zaposleni na različitim nivoima odgovornosti; zaposleni koji učestvuju u započinjanju, obradi ili evidentiranju kompleksnih ili neuobičajenih transakcija i oni koji nadziru sve zaposlene; interni pravni zastupnici; rukovodilac odgovoran za sprovođenje etičkog ponašanja i osoba ili osobe zadužene za rešavanje prijavljenih slučajeva prevara.

2. Sprečavanje prevara u preduzeću

Cilj svakog programa za sprečavanje prevara se ne sastoji samo u njihovom otkrivanju, jervećina eksperata iz oblasti otkrivanja prevara slaže se da je, na dugi rok, sprečavanje prevara u finansijskim izveštajima bolje rešenje, nego njihovo otkrivanje. Iako je otkrivanje prevara važno, očigledno je bolje prevaru ublažiti ili minimizirati – odnosno sprečiti u najvećem mogućem stepenu. Otkrivanje je neizbežno povezano sa sprečavanjem prevara i oba aspekta zajedno obezbeđuju sistem za kontrolu prevara. Da bi se pomoglo sprečavanje prevara u finansijskim izveštajima, top menadžment treba da stvori pozitivno kontrolno okruženje. Studije su pokazale da su organizacije sa pozitivnim kontrolnim okruženjem manje podložne lažnom finansijskom izveštavanju.

Da bi se omogućilo takvo okruženje, potrebno je da članovi upravnog odbora i odbora zareviziju izlože i saopšte ispravan stav prema internoj kontroli i procesu finansijskog izveštavanja, uključujući ispoljavanje visokog integriteta i pozitivnih etičkih vrednosti. Ovo, takođe, zahteva i aktivno učešće u svakodnevnom poslovanju kompanije i česte sastanke namenjene razmatranju tekućih aktivnosti o učincima kompanije. Efikasan sistem interne kontrole podrazumeva, tj. uključuje pouzdan računovodstveni sistem, adekvatne kontrolne politike i postupke i politike obezbeđenja adekvatne zaštite sredstava kompanije. On, takođe, zahteva jasno definisane politike računovodstva i finansijskog izveštavanja.³⁸

Jedan od ključnih elemenata sprečavanja prevara u poslovanju preduzeća jeste formiranju pravilno organizovanje interne kontrole. Interna kontrola predstavlja set procedura ili pravila kojima se kontroliše poslovanje preduzeća. U teoriji ukoliko je interna kontrola pravilno organizovana i ukoliko se svi u preduzeću pridržavaju pravila i procedura koje je ona propisala prevare je veoma teško ostvariti. Za uspostavljanje interne kontrole odgovoran je menadžment preduzeća. Troškovi formiranja, implementacije i stvaranje efektivne interne kontrole su dosta visoki, ali konačne koristi u otkrivanju i sprečavanju su daleko veće od pomenutih troškova. Mnogapreduzeća jednostavno nemaju dovoljno sredstava da uspostave internu kontrolu na nivou koji je potreban da se spreče prevare, ali za svako preduzeće je potrebno da ona barem postoji i da bude razvijena makar i na najmanjem nivou. Najčešći oblici kontrole koje koristi interna kontrola u svom radu su: preventivna kontrola – fokusirana je na zaštitu imovine i finansijskih podataka preduzeća pokušavajući da spreči prevare; istražna kontrola – pokušava da istraži prevaru što pre je moguće; korektivna kontrola – obuhvata aktivnosti kojima se pokušava naći rešenje za prevaru koja je pronađena kako bi se sprečile buduće prevare.

Dobro uspostavljena interna kontrola zavisi od nekoliko faktora, među kojima su najvažniji: razvijeno kontrolno okruženje, razvijen računovodstveni sistem, kontrolne aktivnosti, sprovođenje redovne kontrole i razvijen sistem komunikacije između zaposlenih. Kontrolno okruženje uspostavlja menadžment putem svog autoriteta, organizacionih sposobnosti i načina komunikacije sa zaposlenima i predstavlja opštu sliku preduzeća. Ova komponenta je najvažnija u uspostavljanju dobrog sistema interne kontrole.

Jedan od elemenata sprečavanja prevara u poslovanju jeste stvaranje takozvanih poštenih uslova poslovanja, u kojima zaposleni poštuju etičke principe, gde su menadžment i ciljevi preduzeća, a ne lični, na prvom mestu i u kojima se rad zaposlenih ceni i

³⁸Stefanović, R., (2000), op. cit., str. 9

poštuje. Jedan od prvih elemenata formiranja ovakvih uslova poslovanja jeste i zapošljavanje poštenih ljudi. U današnjem vremenu, u kome je veliki broj nezaposlenih spreman na sve samo da se zaposli, potrebno je da preduzeća imaju dobar sistem provere zaposlenih, a posebno novozaposlenih. Čak i u dobro razvijenom kontrolnom okruženju moguće je da se zaposleni okrenu nepoštenom ponašanju i izvrše prevare. Stalna provera zaposlenih se u praksi pokazala kao odličan način provere zaposlenih.³⁹

Novozaposleni bi trebalo da budu efikasno provereni putem detaljne provere njihovih biografskih podataka. Provera može da uključi pretraživanje javno raspoloživih baza podataka. Ponekad, pregled kreditne istorije nekog kandidata može otkriti nepoželjne karakteristike koje možda nisu pogodne za dotičan posao. Za osetljive položaje (na primer, menadžer odeljenja, kontrolore), potrebno je razmotriti korišćenje pomoći eksterne agencije u dobijanju informacija koje se odnose na radnu istoriju, obrazovanje, profesionalnu licencu, preporuke, osuđivanost, vojnu obavezu i vozački staž kandidata.

Kompanije treba uvek da kontaktiraju sa ranijim poslodavcima i verifikuju preporuke koje su oni dali. Zbog rizika od moguće parnice, raniji poslodavci neće otkriti nepovoljne informacije o bivšim zaposlenima. Međutim, oni dobrovoljno mogu da izraze pozitivan stav o kandidatu, koji može biti sadržajniji od otkrivanja samo datuma zaposlenja.⁴⁰

Drugi element koji doprinosi stvaranju poštenih uslova poslovanja jeste formiranje pozitivnog radnog okruženja. Formiranje ovakvog okruženja nemoguće je stvoriti preko noći. Činjenica je da u pojedinim preduzećima postoji veći broj ljudi koji su spremni da pribegnu prevarama nego u drugim preduzećima. Drugim rečima, pojedina preduzeća su mnogo osetljivija po pitanju prevara nego druga. Da bi preduzeća bila manje ranjivija na prevare potrebno je putem dobrog korporativnog kodeksa ponašanja formirati kod zaposlenih očekivanja za pošten rad, stvoriti sistem „otvorenih vrata“ koji će zaposlenima omogućiti nesmetanu komunikaciju, posebno sa višim rukovodiocima, i na ključne pozicije u preduzeću postaviti pozitivne i poštene ljude.

3. Odgovornost revizora za prevare u preduzeću

Revizija finansijskih izveštaja, posebno revizija poslovanja velikih preduzeća, složenje i skup postupak. Rizik prikazivanja lažnih finansijskih izveštaja postoji, pa ako revizori i

³⁹Albrecht, S. and Albrecht, C., (2004), „Fraud Examination and Prevention“, Thomson-South-Western, Ohio. str. 101

⁴⁰Stefanović, R., (2000), op. cit., str. 10

računovodstvena firma ne uspeju da otkriju i prijave prevaru, mogu se suočiti sa sudskom tužbom od strane korisnika finansijskih izveštaja, posebno investitora. Uz zakonsku odgovornost vezanu za obavljanje svojih uobičajenih obaveza, faktori okruženja su povećali pritisak na revizore. Osnovna svrha nezavisne revizije je da zainteresovanim stranama obezbedi dokaze o pouzdanosti informacija sadržanim u finansijskim izveštajima. Revizorski izveštaj je od javnog interesa, jer su za njega zainteresovani akcionari, kreditori, dobavljači i drugi korisnici. Revizori se često mogu naći u okolnostima koje mogu dovesti do sukoba interesa usled pritiska uticajnih rukovodilaca, direktora ili partnera. U svakom slučaju, potrebno je ukloniti ili umanjiti uticaje koji mogu nepovoljno da utiču na integritet profesionalnog revizora. U pojedinim situacijama revizor se može naći u raskoraku između profesionalnih standarda ponašanja i odanosti prema menadžmentu. Sukob može nastati i kada se objavi informacija koja navodi na pogrešne zaključke, koja može da donese prednost poslodavcu ili pravnom licu, a čije objavljivanje može, ali ne mora, da donese neke koristi revizoru. Upravo zbog prethodno navedenih razloga revizor je odgovoran da se pridržava osnovnih principa revizorske etike, a pre svega principa odgovornosti, javnog interesa, poštenja i integriteta, objektivnosti i samostalnosti. Pri obavljanju procesa revizije revizor mora da ima odgovornost da to učini u skladu sa kodeksom profesionalnog ponašanja i uz poštovanje profesionalne etike.

Revizor ima odgovornost planiranja i obavljanja revizije da bi stekao razumno uverenje o tome da li postoje značajna pogrešna prikazivanja u finansijskim izveštajima kompanija, bilo da su prouzrokovana prevaram ili greškom. Međutim, apsolutno uverenje nije moguće, tako da ni temeljno planirana i obavljena revizija ne mora otkriti značajna pogrešna prikazivanja nastala zbog prevare. Razlog zbog kojeg se ne može steći apsolutno uverenje revizora uglavnom je povezan sa faktorima kao što su korišćenje procene, korišćenje testiranja, inherentna ograničenja internih kontrola i činjenica da je većina dokaza dostupnih revizoru pre uverljiva nego odlučujuća. Takođe, mnogi revizorski postupci koji su efikasni u otkrivanju greške mogu biti neefikasni u otkrivanju prevare. Na primer, revizija sprovedena u skladu sa revizorskim standardima retko razmatra verodostojnost dokumenata, a revizori nisu, niti bi trebalo da budu, stručnjaci za utvrđivanje verodostojnosti dokumenata. Dalje, može se dogoditi da revizor ne otkrije postojanje promena u dokumentaciji koje su nastale putem dodatnog ugovora koji menadžment ili treća strana nisu pokazali.

Ne postoji precizna definicija šta tačno podrazumeva odgovornost revizora. Prema standardima, revizor je dužan da planira i izvrši reviziju da bi dobio uveravanje u razumnoj

meri o prisustvu materijalne greške u finansijskim izveštajima i o tome da li je ta materijalna greška prouzrokovana greškom ili prevarom.⁴¹

Odeljenje za revizorske standarde Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa(AICPA) sumiralo je odgovornosti revizora u odnosu na kriminalne i nezakonite radnje prema opšteprihvaćenim standardima revizije: „Odgovornost revizora u otkrivanju i prijavljivanju prevare istaknuta je u Saopštenju o standardima revizije (SAS) br. 16, Odgovornost revizora u otkrivanju grešaka ili nepravilnosti (1977) i u standardu (SAS)br. 17 Nezakonite radnje klijenata (1977). Ovi standardi su razrađeni kao direktna posledica problema koji su se pojavili u poslovnoj zajednici tokom 70-tih godina. Obelodanjivanja prevara klijenta, poput Equity Funding-a, kao i sumnjiva plaćanja, prvenstveno u stranim državama, podstakli su ovu profesiju da usvoji preciznije standarde u oblasti neprimerenog ponašanja klijenata“.⁴²

Standard SAS br. 16 ustanovio je afirmativne zahteve za revizore. Standardom se od revizora zahteva da isplanira ispitivanje postojanja materijalnih greški i nepravilnosti i da tu pretragu obavi sa dužnom pažnjom i veštinom. Odgovornost revizora vezana za prevare je manje izražena, s obzirom da revizori nisu advokati obučeni da prepoznaju prevare, od njih se

ne očekuje da ih traže već pre da budu svesni da određene stvari koje su uočili tokom svog ispitivanja navode na to da su se prevare desile. Ukoliko revizori otkriju grešku,neispravnost ili prevaru od njih se zahteva da o tome obaveste menadžment i da, zavisno od značaja tog otkrića, o tome obaveste odbor direktora ili komitet za reviziju. Od revizora se takođe zahteva da procene efekat prevare na finansijske izveštaje i ukoliko je materijalne prirode, da insistiraju na korekcijama ili dodatnom obelodanjivanju u izveštajima. Takođe, ovaj standard priznaje da postoji mogućnost da prevara ne bude pronađena i pored postojanja odgovornosti revizora.

U ovom delu rada razmotriće se uloga revizora u najznačajnim finansijskim skandalima u proteklom periodu. O finansijskom skandalu vezanom za kompaniju Parmalat ranije je već bilo reči, tako da će se ovde razmatrati samo uloga revizora i njihova odgovornost u vezi ove prevare. U Italiji se eksterna revizorska firma imenuje na sastanku akcionara i to za period od tri godine. Nakon tri imenovanja (devet godina) zakon zahteva da preduzeće rotira svoju vodeću revizorsku firmu. Italija je jedna od retkih razvijenih ekonomija koja je propisala obavezu rotacije revizora. U središtu prevare Parmalat-a je bio neuspeh

⁴¹ „Generally Accepted Accounting Standards“ AICPA, Professional Standards, knjiga 1, odeljak 110, American Institute of Certified public Accountants, novembar 1972, New York, str. 322-323

⁴² <http://www.aicpa.org/Research/Standards>, preuzeto dana 12.04.2015. godine

nekoliko revizorski firmi. Tokom perioda 1980-2000. godine, pre propasti Parmalat-a, tri revizorske firme su bile uključene u proces revizije poslovanja ovog preduzeća. To su bile Hodgson Landau Brands kao revizor 80-tih, Grant Thornton SpA od 1990. do 1998. godine dok je u periodu od 1999. do 2002. godine glavni revizor bila kuća Deloitte & Touche uz pomoć firme Grant Thornton kao sekundarnog revizora. U periodu od 1990. do 2003. godine Parmalat grupa je pozajmila novac od globalnih banaka i opravdala te zajmove naduvavajući svoje prihode kroz fiktivne prodaje trgovcima na malo. U šemi koju su osmislili i izvršili direktor preduzeća i mala grupa direktora i advokata koji su radili za njega, prepravljane su poslovne knjige da bi dug nestao, prebacujući ga na povezana preduzeća sa sedištem u poreskim rajevima.

**V FORENZIČKO RAČUNOVODSTVO - INSTRUMENT
OTKRIVANJA I SPREČAVANJA PREVARA U
FINANSIJSKOM IZVEŠTAVANJU**

1. Forenzičko računovodstvo i računovodstvene prevare

Odgovornost za sprečavanje, detekciju i istraživanje prevara u finansijskim izveštajima leži u rukama menadžmenta preduzeća ali takođe i u rukama drugih kontrolnih institucija i mehanizama. Sistem interne kontrole, interne revizije i odbor za reviziju su ključni elementi u sprečavanju prevara koje se javljaju kroz zloupotrebu imovine kao i onih koje koriste finansijske izveštaje kao instrument prevare. Eksterna revizija i forenzičko računovodstvo sprovode retrospektivnu kontrolu finansijskih podataka u svrhu otkrivanja propusta i prevara, a sa ciljem obezbeđivanja pouzdanosti i verodostojnosti finansijskih izveštaja.

Poslednjih petnaest godina, a naročito u današnje vreme, posebna „vrsta” računovođa zvana forenzičke računovođe se angažuje u cilju otkrivanja prevara u finansijskim izveštajima. Bez obzira da li su angažovani od strane menadžmenta, vlasnika ili drugih korisnika finansijskih izveštaja, forenzičke računovođe imaju zadatak da istraže i dokumentuju finansijske prevare ili netačne materijalno značajne informacije.

Slika 3. Komponente forenzičkog računovodstva⁴³

⁴³Petković, A., (2010), Forenzička revizija - Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima, Proleter A.D. Bečej, Novi Sad, str 143.

1) Istražno računovodstvo - pruža usluge kada postoji sumnja u postojanje prevara u finansijskim izveštajima ili kada se želi iz preventivnih razloga proveriti poslovanje nekog preduzeća. Kod ove vrste angažovanja, dokazi o eventualnoj ostvarenoj prevari se tek prikupljaju i dostavljaju klijentu koji je angažovao forenzičke računovođe ili pravosudnim organima ako se to zahteva zakonskim odredbama. Ova usluga se može javiti u dva oblika:

a) Finansijsko-kriminalistička ispitivanja - ovo je posebna disciplina u okviru forenzičkog računovodstva koja istražuje prevare u finansijskim izveštajima. Ovaj tip ispitivanja je tokom 20. veka, posebno na teritoriji SAD-a postao posebna delatnost. Ova vrsta ispitivanja podrazumeva proaktivni pristup metodologiji usmeren na uočavanje i prepoznavanje prevara u finansijskim izveštajima. Istražitelji koji su angažovani u okviru ove delatnosti obično potiču iz državnih kontrolnih i istražnih agencija, revizorskih kuća i kriminalističkih službi i svi zajedno predstavljaju tim sa različitim znanjima i iskustvima koje koriste u otkrivanju i dokumentovanju prevara. Usluge ovakvog ispitivanja najčešće koriste velike multinacionalne korporacije u smislu angažovanja privatnih agencija za ispitivanje potencijalnih finansijskih prevara.

b) Forenzička revizija - nezavisna forenzička revizija finansijskih izveštaja je nova specijalizovana usluga u okviru procesa revizije finansijskih izveštaja. Forenzička revizija podrazumeva ugovaranje posebnog angažovanja sa revizorskim kućama i zahteva rad revizora sa posebnom obukom i iskustvom u sprečavanju i otkrivanju prevara.

2) Sudska podrška - Američki institut ovlašćenih javnih računovođa (AISRA) definiše usluge sudske podrške kao bilo koju profesionalnu podršku koja se pruža advokatima u sudskim procesima od strane osoba koje po profesiji nisu advokati. U suštini usluga sudske podrške forenzičkog računovodstva se može definisati kao bilo koji oblik profesionalnih usluga koje se pružaju svim stranama u sudskim postupcima koje mogu pomoći u rešavanju sudskih sporova. Ove usluge se najčešće klasifikuju u tri oblasti i to;

a) Konsultantske usluge - putem ovih usluga forenzičke računovođe pružaju savete u vezi sa računovodstvenim finansijskim pitanjima koja su važna za sudski postupak. Forenzičke računovođe se u okviru ove usluge ne pojavljuju na sudu već savetuju sve strane u sudskom sporu u vezi određenih problema;

b) Usluge finansijskog veštačenja - forenzičke računovođe se mogu, na osnovu njihovih ekspertiza, znanja i iskustva, angažovati na sudu u ulozi sudskog veštaka. Kao angažovan sudski veštak forenzički računovođa može dostaviti svoj izveštaj i mišljenje u vezi određenih sudskih predmeta;

c) Ostale usluge - u okviru ovih usluga forenzičke računovođe se mogu u okviru sudskih procesa javiti u ulozi medijatora jedne od strana u sudskom postupku, od suda imenovan ekspert za svedočenje i slično.

1.1 Osnovni pojmovi o forenzičkom računovodstvu

Pojam forenzički potiče od latinske reči *forensis* što znači sudski. U životu postoje razne delatnosti koje se isključivo bave forenzičkim radom. Među njima je i forenzičko računovodstvo kao grana računovodstvene delatnosti, odnosno posebna stručna radnja, kojom se bavi forenzički računovođa. Njegov posao je da na profesionalan način ocenjuje zakonsku i moralnu obradu ekonomskih kategorija, kao i njihovo prikazivanje i izveštavanje za sudske, poslovne, poreske i druge potrebe. Forenzičko računovodstvo predstavlja posebnu vrstu računovodstvene istrage ocenjivanja. Jedan od njihovih osnovnih ciljeva je sprečavanje, otkrivanje i dokazivanje prevara ili drugih kaznenih radnji, kao i davanje realnog mišljenja o potencijalnoj opasnosti ili stvarnoj prisutnosti pravno nedozvoljenih radnji. Ovakvim poslovnim profilima nedostaju znanja iz područja kriminalne istrage i pravnih normi. U svrhu ispunjavanja te praznine, nastala je nova naučna disciplina – forenzičko računovodstvo i forenzički računovođa. On bi trebao da bude osposobljen za borbu protiv privredno-kriminalnih radnji pravnih lica i pojedinaca. Forenzičko računovodstvo je prvi put pomenuto 1824. Godine u Glazgovu u Škotskoj (*Ramaswamy, 2007*), a njegova primena u praksi je naročito prisutna poslednjih godina.

Forenzičko računovodstvo i profesionalni forenzički računovođa popunjavaju prazninu među računovođama, revizorima, inspektorima i drugim predstavnicima državne i sudske vlasti, kojima nedostaju posebna znanja i veštine za sprečavanje, otkrivanje i dokazivanje kaznenih i drugih nedozvoljenih radnji na području uspostavljanja delovanja i gašenja preduzeća. Radi se o stručno zahtevnim poslovnim odnosima i transakcijama koje mogu biti uključene i kaznene i druge nedozvoljene radnje, koje je potrebno istražiti, oceniti i dati stručno mišljenje za pravne ili poslovne potrebe.

Forenzički računovođa mora dobro poznavati opšte načine, metode i tehnike privrednog proučavanja. Radi se o manje-više poznatim načinima, metodama i tehnikama prosuđivanja. Proces obavljanja zadataka forenzičkog računovodstva odvija se u sledećim koracima:

1. pripremna faza: konstituisanje samostalne forenzičke delatnosti koja može — u pravilu velikih i povezanih preduzeća — biti ostvarena s vlastitim forenzičarima u okviru

unutrašnje revizijske delatnosti ili kao samostalna delatnost. U srednjim i malim preduzećima možemo se odlučiti za spoljne izvođače preventivne forenzičke delatnosti;

2. faza planiranja: dugoročno i kratkoročno planiranje sprečavanja i usavršavanja forenzičkih istraga, potrebnih elemenata i sredstava;

3. izvršna faza: prepoznavanje problema prevara, planiranje istražnog zadatka, sakupljanje dokaza, proučavanje i vrednovanje dokaza, sastavljanje izveštaja i izveštavanje o nalazima istrage;

4. čuvanje i uređivanje dokumenata o obavljenim zadacima i veštačkim izveštajima.

1.2. Angažovanje i zadaci forenzičkog računovodstva

Nosilac zadatka forenzičkog računovodstva je forenzički računovođa. On je ujedno glavni i odgovorni nosilac preventivnih radnji koje se vrše u svrhu smanjenja rizika povezanih saprivredno-kriminalnim radnjama. Forenzički računovođa proverava i ocenjuje neprikladnost savlađivanja poslovnih rizika, da se spreče, otkriju ili dokažu prevare. Takođe ima zadatak da uz podršku odgovarajućih dokaza daje nezavisno i nepristrasno mišljenje o (ne)upitnosti savlađivanja poslovnih rizika ili kaznenih radnji. Pri svom radu, mora imati dovoljno široko organizacijsko znanje i iskustvo, tako da je njegovo profesionalno mišljenje u vezi saprevarama ili drugim nedozvoljenim radnjama dovoljno uverljivo.

Za razliku od revizora, čije je angažovanje za javna akcionarska društva obavezno i po zakonu, i gde odluku o angažovanju donosi skupština akcionara, forenzičke računovođe se mogu angažovati kako od strane uprave ili vlasnika tako i od strane ostalih korisnika finansijskih izveštaja i regulatornih tela. Njihovo angažovanje nije, dakle, na regularnoj osnovi. Njemu se pristupa u specifičnim situacijama kada se proceni da postoji određena neregularnost i da je neophodno proceniti njenu veličinu i problem rešiti, ili pak u situacijama u kojima zainteresovane strane procenjuju da je rizik od gubitaka zbog neregularnosti takav da je razumno zahtevati dokaze koji legalno podržavaju zaključke da se neregularnosti nisu dogodile. Ovaj poslednji angažman ne treba mešati sa postupcima interne kontrole.

Prevare u finansijskom izveštavanju mogu nastati u postupku kreiranja dokumentacije i obuhvatanja dokumentacije knjigama, kao i u postupku izrade finansijskih izveštaja. Jasno je da su brojni događaji i indicije, koje treba da revizora, menadžera ili bilo kog drugog korisnika finansijskih informacija koje prezentuje neka kompanija da navedu na sumnju da prevara postoji. Ovim indicijama i događajima treba pridodati i one koje potiču iz okruženja.

Prema stepenu izvesnosti da je uzrok određenih pojava prevara, svi događaji i indicije se mogu podeliti u dve grupe. Prvu grupu čine oni događaji čiji nastanakčini postojanje prevare izvesnim, dok drugu grupu čine događaji i pojave koji mogu, ali ne moraju biti indikatori prevara. Iako je broj događaja čiji nastanak indicira postojanje prevare veliki, ipak je moguće prema učestalosti njihovog nastanka i stoga i po značaju izdvojiti sledeće⁴⁴:

- anonimne optužbe za prevaru dostavljene pismom, elektronskom poštom, ili preko telefona,
- saznanje da je visokorangirani menadžer dao otkaz zbog poznatih ili mogućih nelegalnih poslova,
- kompanija - preduzeće je identifikovano kao predmet istrage koju sprovode sudski organi,
- preduzeće je dobilo poziv od suda ili od regulatorne agencije,
- revizor veruje da je namerno doveden u zabludu verbalnim informacijama dobijenim od strane preduzeća ili da su zahtevana dokumenta prepravljana ili je njihovo dostavljanje uskraćeno,
- otkriće da je klijent predmet prevare u ma kako malom iznosu ona bila, čak i u onim slučajevima kada osumnjičeni nije više među zaposlenima,
- indikacije da dobavljači mogu biti fiktivni,
- indikacije koje potiču od netačnog priznavanja prihoda ili rashoda kao što je priznavanje prodaje pre nego što je ona konačna, isporuka robe pre konačne prodaje, priznavanje prihoda iako postoji obaveza izvršenja značajnih usluga u vezi sa tom robom u budućnosti, očigledno evidentiranje nepostojećih prihoda, odlaganje rashodana buduće periode ili priznavanje rashoda budućih kao rashoda tekućeg perioda.

Činjenica da je neka optužba za prevaru anonimna ne treba da bude razlog da ne bude razmatrana. Naprotiv, treba im pristupiti sa najvećom pažnjom. Postoje makar dva važna razloga za to. Prvo, odugovlačenje sa reakcijom na anonimne pozive može dovesti do toga da se optužbe proslede regulatornim telima ili medijima, što će naneti ozbiljnu štetu reputaciji preduzeća. Svaka netačnost u evidencijama i finansijskim izveštajima koja pobuđuje sumnju da je reč o prevari mora biti ispitana nezavisno od toga da li je značajna ili ne. Rezultat ispitivanja može biti trojak: da je reč o bezazlenoj grešci, da je računovođa napravio malu prevaru ili da je otkrivena netačnost samo vrh ledenog brega. Ova različitost uzroka

⁴⁴Golden, t., Skalak, S., Clazton.: A Guide to Forensic Accounting Investigation, John Wiley & Sons, INC. p.250. 2006.

netačnosti je razlog zbog koga istraživanje mora biti sprovedeno, a uzroci netačnosti utvrđeni. Nosilac zadataka forenzičkog računovodstva je forenzički računovođa, koji je veštak sa izvršnim poslovno-ekonomskim i ekonomsko-pravnim znanjima, te ima sve karakteristike: obrazovanost, uglađenost, promišljenosti, htenje, izvornost, pouzdanost, kooperativnost, pravednost, istinoljubivost, poštenost i druge vrline⁴⁵.

U svom radu forenzičar mora imati dovoljno široko poslovno-organizacijsko znanje i iskustvo, mora biti stručno i moralno pouzdan (bez prigovora), tako da je njegovo profesionalno mišljenje (sud) o poslovanju i s njim povezanim prevarama ili drugim nedozvoljenim radnjama dovoljno uverljivo. Njegove spoznaje temelje se na važećim računovodstvenim, revizijskim, kriminalističkim i drugim srodnim doktrinama, podržanim savremenim teoretskim otkrićima i najboljom praksom, te s opšteprihvaćenim profesionalno-etičkim normama. Radi se o traženju i dokazivanju strukovne i profesionalno-etičke (ne)istine i (ne)poštenosti u poslovnoj evidenciji (poslovnim listama i zapisima), u poslovnim knjigama i poslovnim izveštajima i uticaju nedozvoljenih radnji na smanjenje privredne koristi deoničara (engl. stakeholders). Ako polazimo od pretpostavke *da je računovodstvo stvarna slika, odnosno poslovni jezik svakog preduzeća, onda iz te slike* možemo uočiti prisustvo nedozvoljenih radnji. Forenzički računovođa posvećuje glavnu brigu analizi uzroka i posledica (engl. *cause & effect analysis*) proučavane pojave odnosno fenomena, kao i otkrivanju prevara ili drugih nedozvoljenih radnji (ako postoje) i njegovog uticaja na računovodstvo i računovodstveno izveštavanje. Osnovni princip pri istrazi takve vrste je ocena činjenica, to jest stvarnih događaja, procesa ili stanja, a ne ocena formalnih (pro-forma) računovodstvenih i/ili neračunovodstvenih izveštaja.

Forenzički računovođa je kreator nezavisnih i objektivnih znanja (informacija) o privrednoj istini. Objektivnost zahteva realan pristup, iako to u potpunosti nije moguće postići. Upravo je zato važno da su nosioci te delatnosti svesni da je njihovo profesionalno držanje ključni faktor kojim postižu poverenje u svoj rad. Kad ne bi bilo subjektivnosti, ne bi nam ni trebali sudski veštaci, ocenjivači vrednosti, revizori i drugi. Forenzički računovođa istražuje sumnje o postojanju prevara i pribavlja dokaze o tome. Imajući u vidu da se prevare mogu javiti u svim poslovnim aktivnostima, a prevare putem finansijskih izveštaja mogu nastati ne samo u postupku njihove pripreme, već i u poslovnim aktivnostima čije se posledice iskazuju u finansijskim izveštajima, jasno je da postoji velika raznolikost pristupa ispunjenja

⁴⁵ Ivan Turk, (2002), Revizorkotcelovitaodličnaosebnost, Zbornikreferataosmekonferencije revizora. Slovenskiinštitutzarevizijo, Ljubljana, str. 37–44.

primarnog cilja. Bez obzira na raznolikost područja u kojima se prevare javljaju i raznolikost interesa strana koje angažuju forezničkog računovođu u ostvarivanju ciljeva da se prevare otkriju i istraže redovno se postavljaju sledeća pitanja:

- ko je uključen u prevaru
- da li je počinitelj upućen da nije predmet istrage od strane supervizora,
- koliki je ukupan uticaj netačnosti na finansijske izveštaje
- tokom kog perioda se događala prevara
- da li su identifikovani značajniji načini prevare,
- kako se to dogodilo,
- kako je utvrđeno i da li je moglo biti utvrđeno ranije i
- šta se može uraditi da se ne ponovi?

Eksterni revizor poznaje preduzeće bolje od novoangažovanog forenzičkog računovođe. Njegovo viđenje preduzeća razlikuje se od onog koji pruža interni revizor. Za forenzičkog računovođu su od posebne koristi saznanja koja o područjima rizika, poslovnim procesima, dokumentaciji, sistemima i osoblju može dati eksterni revizor na početku istrage. Radni papiri revizora mogu biti veoma važan izvor podataka potrebnih za razumevanje sistema, kulture i zaposlenih. Ove informacije imaju utoliko veću vrednost jer su dobijene od izvora koji je nezavisan.

Kako bi pri obavljanju svog zadatka bili delotvorni, štedljivi i uspešni, forenzičkim računovođama su potrebni pravovremeni i nedvosmisleni dokazi. Svaka ocena ima svoju „upotrebnu vrednost“, ako je počiniocu izrečena na razuman način i u razumnom roku. Pri izricanju kazni treba biti pravedan, pa za krivično delo treba odmeriti pravednu (pravilnu) kaznu svima koji su učestvovali u nekom sporu. Kažnjeni mogu biti samo ako im je dokazana krivica (a ne samo zbog sumnje), a kaznena mera mora biti u srazmeri s težinom dela.

Rad forenzičkog računovođe može biti usmeren preventivno i kurativno. Smisao preventivnog rada je u tome da se njime sprečava nastanak nedozvoljenih privrednih radnji. One nisu prisutne a nema ili vidljivih znakova da su se mogle dogoditi. Pri kurativnom radu se susrećemo s pojavama koje ukazuju na kaznene radnje. Od forenzičara očekujemo da preispita i oceni takve nedozvoljene radnje i da o njima da nezavisno i nepristrasno mišljenjeposvedočeno sa dovoljno pouzdanih dokaza. Potencijalne počinioc privredno-kriminalnih radnji već samo saznanje o novim oblicima bitke protiv njih (kao što je na primer forenzičko računovodstvo) može uveliko odvratiti od njihovih nemoralnih namera⁴⁶.

⁴⁶Skalak, L., S., T. Golden, M. Clyton & J. Pill (2011). *A Guide to Forensic Accounting investigation, Second edition*. New Jersey: John Wiley & Sons.

2. Forenzičko računovodstvo - instrument detekcije prevara

Forenzičko računovodstvo se može definisati kao spoj istraživačkih i analitičkih sposobnosti čiji je cilj rešavanje finansijskih problema na način na koji to zahtevaju zakonske odredbe. Prema definiciji Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa (AICPA) usluge forenzičkog računovođe generalno uključuju spoja računovodstvenih, revizorskih, finansijskih i istraživačkih veština i poznavanje određenih oblasti zakona sve u cilju sakupljanja, analiziranja i procenjivanja dokaznog materijala i interpretiranja rezultata istraživanja radi rešavanja mnogih finansijskih problema.⁴⁷ Čini se da je najpotpuniju definiciju dalo Udruženje ovlašćenih istražitelja prevara (ACFE) po kojoj forenzičko računovodstvo predstavlja korišćenje računovodstvenih veština u potencijalnim ili stvarnim civilnim ili krivičnim sporovima, uključujući opšte prihvaćene računovodstvene i revizorske principe, u cilju utvrđivanja izgubljenih profita, prihoda, imovine ili štete, procene efikasnosti internih kontrola, otkrivanja prevara ili realizacije drugih aktivnosti koje zahtevaju uključivanje računovodstvenih ekspertiza u pravni sistem.⁴⁸

Forenzičko računovodstvo predstavlja detaljnije i dublje ispitivanje od obične revizije, usmereno na otkrivanje prevara i sankcionisanje počinitelja prevare, odnosno izvođenje pripremnih radnji za sankcionisanje, tj. predstavlja postupak ispitivanja koji sprovode ovlašćeni istražitelji prevare sa ciljem dokazivanja nastanka prevare upreduzeću i identifikovanja počinioca prevare.⁴⁹ Webster's Dictionary forenzičko računovodstvo opisuje kao oblast koja se upotrebljava ili je primerena za upotrebu nasuđu ili tokom javne diskusije ili debate.⁵⁰ Business dictionary definiše forenzičko računovodstvo kao primenu računovodstvenih metoda za praćenje i prikupljanje forenzičkih dokaza, obično za istrage krivičnih dela, kao što su pronevere ili prevare.⁵¹

Osnova forenzičkog računovodstva su analize, koje razrađuju i objašnjavaju uzroci posledicu određene pojave, uključujući otkrivanje prevare (ukoliko postoji) i njenih posledica. Primarna metodologija forenzičkog računovodstva, jeste objektivna verifikacija. Forenzičko računovodstvo je fokusirano na dokaze o ekonomskim transakcijama i na izveštavanje, kao sastavni deo računovodstvenog sistema i zakonskog sistema. Na razvoj discipline forenzičkog

⁴⁷ Crumbley, L, Hetger, L. and Stevenson, S., (2007), „Forensic and Investigative Accounting (3rd Edition)“, CCH Business Valuation Group, Chicago, str. 1-4

⁴⁸ <http://www.acfe.com>, preuzeto dana 30.03.2015. godine

⁴⁹ http://www.finance.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=92&Itemid=61, preuzeto dana 30.03.2015. godine

⁵⁰ <http://www.forensicaccounting.com/home.html#one>, preuzeto dana 30.03.2015. godine

⁵¹ <http://www.businessdictionary.com/definition/forensic-audit.html>, preuzeto dana 30.03.2015. godine

računovodstva više su uticala empirijska znanja dobijena kroz poslovnu praksu, a manje teorijska znanja. Za forenziku se kaže da jeto „dubinsko“ snimanje i istraživanje događaja, koji izazivaju sumnju da se nešto krivoradi ili da je prevara moguća.

Razlozi za razvoj forenzičkog računovodstva su brojni, a među njima posebno se ističe nedostatak specijalnih znanja i iskustva eksternih i internih revizora, poreskih revizora, inspektora i računovođa pri istragama ostvarenih prevara, te davanju mišljenja veštaka u vezi sa pravnim, poslovnim i drugim potrebama. Forenzičko računovodstvo je posebna grana računovodstva, koja se bavi isključivo ocenama zakonitosti stručnog evidentiranja i izveštavanja. Forenzičke računovođe su osposobljeni da posmatraju „iza brojeva“ i samim tim se suočavaju sa realnom situacijom u poslovanju. Ova oblast popunjava prazninu među računovođama, revizorima, inspektorima i drugim predstavnicima državne i sudske vlasti, kojima nedostaju posebna znanja i veštine zasprečavanje, otkrivanje i dokazivanje prevara u finansijskim izveštajima.

Primarni cilj forenzičkog računovodstva je objektivna verifikacija finansijskih događaja. Upravo iz ovog razloga, u velikom broju slučajeva računovođe forenzičari bivaju pozvani da svedoče na sudu, kao svedoci, eksperti, kako na strani tužioca, tako i na strani odbrane. Oni mogu biti angažovani na slučajevima građanske i krivične parnice. U građanskim parnicama, na primer, forenzičke računovođe mogu dobiti zahtev da procene ekonomsku štetu nastalu usled prekida ugovora. Sa druge strane, u slučajevima krivičnih parnica, od forenzičkih računovođa se može zahtevati, da prezentuje činjenične podatke o počinjenoj prevari u oblasti osiguranja, da identifikuje prevaru, pranje novca, manipulaciju trgovanja na berzama i slične nedozvoljene radnje. Forenzičke računovođe, kao alat koriste svoju veštinu razumevanja informacija o poslovanju, te finansijski sistem izveštavanja, računovodstvene i revizorske standarde i procedure, tehnike prikupljanja dokaza i tehnike istraživanja.

Ova oblast računovodstva ne pronalazi samo neslaganja, nego otkriva čitav lanac prevare i nalazi odgovore na pitanja: ko – šta – gde – zašto – kada – kako, pitanja koja čine lanac prevare. Osnovno načelo pri istrazi jeste ocena činjenica. Zadaci forenzičkih računovođa su da analiziraju, interpretiraju, sumiraju i prezentiraju međusobno povezane poslovno-finansijske stavke, tako da budu razumljive i na odgovarajući način potkrepljene. Forenzičke računovođe učestvuju u sledećim aktivnostima:

- istraživanju i analiziranju dokaza o počinjenoj prevari;
- razvijanju kompjuterizovanih aplikacija koje će poslužiti u analizama i prezentacijama o finansijskim dokazima;

- prezentacijama rezultata istraživanja u vidu izveštaja i kompletiranjadokumentacije;
- asistiranju u pravnim postupcima, uključujući svedočenja na sudu u ulozisvedoka-stručnjaka, te pripremanju vizuelnih sredstava, koja će služiti kao dokazna suđenju.

3. Područja angažovanja forenzičkog računovodstva

Forenzičke računovođe se angažuju za analiziranje, interpretaciju, sumiranje ipredstavljajanje složenih finansijskih i poslovnih pitanja na razumljiv i na činjenicama utemeljen način. Sposoban forenzički računovođa mora biti objektivan, uporan, kreativan, diskretan, organizovan, poverljiv i mora da poseduje smisao za profesionalno rasuđivanje. Od njega se očekuje da odlično poznaje revizorske i računovodstvene standarde, finansijsku teoriju i praksu, zakone države u kojoj se istraga sprovodi, zatim, da ima određena znanja iz područja kriminologije i psihologije, kao i statističke obrade podataka i poznavanja rada na računaru. Najčešće usluge koje pružaju forenzičari, odnosno aktivnosti kojima se bave, mogu se svrstati u nekoliko oblasti i to otkrivanje: nezakonite poreske evazije, lažiranja u finansijskim izveštajima, lažiranih bankrota, lažiranih šteta radi naplate osiguranja, profesionalnog nemara i greški, lažirane dokumentacije, krađa od strane zaposlenih,procene vrednosti poslovnih transakcija imovine, podele imovine na suvlasnike i procene štete.

Forenzičke računovođe moraju da budu otvoreni za sve alternative, da proučavajudetalje, ali istovremeno moraju da vide potpunu sliku. Osim toga, forenzičke računovođe moraju biti u stanju da slušaju i komuniciraju jasno i jezgrovito. Usled kompleksnosti i zahtevnosti svog posla forenzičke računovođe veoma često rade u timovima da bi se mogli još uže specijalizovati za pojedina moguća područja prevare.

Odluku o angažovanju forenzičkih računovođa može doneti uprava preduzeća, vlasnik ali i ostali korisnici finansijskih izveštaja ukoliko im je potrebna objektivna, nezavisna i stručna procena da li postoje prevare u preduzeću i samim tim da li su podaci u finansijskim izveštajima istiniti, relevantni i pouzdani. Angažovanje forenzičkog računovođe ima za cilj:

1. detektovanje područja mogućih nepravilnosti, odnosno sužavanje polja greške;
2. detektovanje konkretnih nepravilnosti;
3. ocenu visine rizika od utvrđenih nepravilnosti (namerno ili nenamerno, visokili nizak nivo nepravilnosti, i dr.);

4. izvođenje dokaza (za sudski postupak).⁵²

Angažovanje forenzičkih računovođa se ne vrši u svakoj situaciji kada postoji sumnja ukvalitet finansijskih informacija. Mnoge sumnje mogu biti eliminisane od strane kakointernih tako i eksternih revizora. Pojedini događaji i indicije zahtevaju angažovanje forenzičkih računovođa i njih možemo izdvojiti prema učestalosti njihovog nastanka i po značaju u sledeće grupe:

- anonimne optužbe za prevaru dostavljene pismom, elektronskom poštom, ilipreko telefona;
- saznanje da je visokorangirani menadžer dao otkaz zbog mogućih nelegalnihposlova;
- kompanija je identifikovana kao predmet istrage koju sprovode sudski organi;
- preduzeće je dobilo poziv od suda ili od regulatorne agencije;
- revizor veruje da je namerno doveden u zabludu verbalnim informacijamdobijenim od strane preduzeća ili da su zahtevana dokumenta prepravljana;
- postoje indikacije da dobavljači mogu biti fiktivni;
- postoje indikacije koje potiču od netačnog priznavanja prihoda ili rashoda kaošto je priznavanje prodaje pre nego što je ona konačna, isporuka robe pre konačneprodaje, priznavanje prihoda iako postoji obaveza izvršenja značajnih usluga uvezi sa tom robom u budućnosti, očigledno evidentiranje nepostojećih prihoda,odlaganje rashoda na buduće periode ili priznavanje rashoda budućih kao rashod tekućeg perioda.⁵³

Svaka od ovih situacija može, ali i ne mora, da ukaže na postojanje prevara u preduzeću.Upravo je zadatak forenzičkih računovođa da svojim metodama ispituju sve one koji su direktno ili indirektno umešani u sumnjive transakcije i da u svom izveštaju ukažu da li postoji indicija prevare i u kom stepenu je ona ostvarena. Izveštaj se podnosi onim licima koja su forenzičkog računovođu i angažovala. Prevare u finansijskim izveštajima, iako su najčešći, nisu jedini razlog angažovanja forenzičkih računovođa. Problemi koji zahtevaju angažovanje forenzičkog računovodstva direktno ili indirektno dovode do iskrivljene slike o finansijskom položaju preduzeća i do smanjenja vrednosti kompanija.

⁵²Muminović, S., (2011), „Forenzičko računovodstvo – potreba ili pomodarstvo“, Revizor, Institut za ekonomiku i finansije, Beograd, br. 54, str. 18

⁵³Škarić-Jovanović, K., (2009), „Forenzičko računovodstvo – instrument zaštite interesaračunovodstvene javnosti“, 13 Kongres Saveza računovođa i revizora Republike Srpske, zbornik radova, Banja Vrućica, str. 25

Angažovanje forenzičkih računovođa se može sagledati i sa stanovišta primene u sledećim opštim oblastima:

Sprovođenje istrage na osnovu postojanja sumnji – ukazivanje na probleme uposlovanju i na postojanje mogućih prevara može proistići od anonimnog telefonskog poziva ili elektronske pošte poslate od strane nezadovoljnog službenika ili trećeg lica. Forenzičko računovodstvo pomaže u rešavanju nastalih sumnji sa ciljem brzog rešavanja ovih problema i efikasnog identifikovanja uzroka tih problema;

Podrška u sudskim sporovima – kao što je već ranije rečeno podrška u sudskim sporovima podrazumeva pomaganje svim stranama u sudskom sporu u istraživanju mogućih prevara i procenjivanju vrednosti pojedine imovine;

Veštačenje u krivičnim procesima protiv zaposlenih i kompanija - forenzičke računovođe mogu učestvovati kao sudski veštaci u krivičnim procesima koji se tiču navoda protiv pojedinaca i kompanija u raznim situacijama kao što su podmetanje požara, prevare, prevare koje izvršavaju dobavljači, prevare koje izvršavaju kupci, prevare vezane za investiranje i berzanske malverzacije;

Procena potraživanja po osnovu osiguranja - procena ovih potraživanja podrazumeva pomoć forenzičkog računovođe u proceni integriteta i visine potraživanja. Najznačajnije oblasti tiču se izračunavanja gubitka nastalog po osnovu prekida poslovanja, jemstva i ličnih povreda.

Pružanje usluga državnom sektoru – forenzički računovođa može da pruži pomoć državnoj upravi po pitanju poštovanja zakona time što će obezbediti da kompanije poštuju odgovarajuće zakonske propise. Najčešće usluge su istrage u vezi državnih davanja i dotacija kao i javna ispitivanja.

ZAKLJUČAK

Finansijski izveštaji preduzeća su bili i ostali važan i nezaobilazan izvor informacija za sve interesne grupe u procesu donošenja odluka o alokaciji sredstava, finansiranju i održavanju kapitala. Da bi odgovorili svrsi finansijski izveštaji moraju sadržati informacije koje su jasne, relevantne, pouzdane i uporedive. Računovodstvena praksa i teorija neprestano rade na formulisanju pravila čija će primena dovesti do sastavljanja finansijskih izveštaja primerenih potrebama korisnika. Pri kreiranju finansijskih izveštaja mora se respektovati objektivnost, integritet i pravilna procena onih koji su odgovorni za sastavljanje finansijskih izveštaja. Ipak, jedan broj finansijskih izveštaja se sastavlja sa ciljem manipulisanja finansijskim rezultatima i finansijskom pozicijom kompanije, radi ispunjavanja pojedinačnih ciljeva menadžmenta sa namerom da se korisnici finansijskih izveštaja obmanu i navedu na odluke koje su od koristi za menadžment kompanije. Takvi izveštaji mogu ne samo dovesti u zabludu postojeće i buduće investitore, već i naneti ozbiljne probleme u funkcionisanju finansijskih tržišta. Najveći problem proizilaze iz činjenice da postoji vremenski pomak između kreiranja netačnih i lažnih finansijskih izveštaja i momenta kad se prevare identifikuju. Time je na ruku išla idugo prisutna praksa da se slučajevi „kreativnog“ računovodstva pre pripišu greškama nego nameri da se ostvari prevara. Međutim, pojavom velikog broja finansijskih skandala koji su posledica lažnog finansijskog izveštavanja, kontrola finansijskih podataka je postala mnogo strožija i detaljnija. Na sve ovo je posebno uticala činjenica da je jedan broj ovih skandala izazvao ozbiljne potrese na finansijskim tržištima i generisao gubitke koji se mere stotinama milijardi dolara.

Iz ovoga proizilazi ogromna odgovornost revizora za nastanak prevara u poslovanju. Stvoreno je ubeđenje da revizori, zbog svog obrazovanja, intuicije i radnog iskustva bi trebalo da budu u stanju da otkriju prevare u finansijskim izveštajima. Na ovaj način se postavlja visoka očekivanja od revizora i stvara raskorak između onoga što se od revizora očekuje i onoga što revizija zaista jeste. Revizija finansijskih izveštaja treba da pruži uveravanje u razumnoj meri o postojanju ili nepostojanju materijalne greške u finansijskim izveštajima i o tome da li su finansijske transakcije evidentirane, a finansijski izveštaji prezentovani u skladu sa računovodstvenim standardima. Revizor je dužan da planira i izvrši reviziju da bi dobio uveravanje u razumnoj meri o prisustvu materijalne greške u finansijskim izveštajima i o tome da li je ta materijalna greška prouzrokovana greškom ili prevarom. Problem je što revizori vrše proveru selektivno, pa ako uzorak ne identifikuje transakciju koja je izvršena u okviru

prevare revizor verovatno neće imati sumnje po pitanju ostalih nekontrolisanih transakcija. Mada su revizori svesni nedostataka korišćenja metode uzorka, stoji činjenica da bi napuštanje takvog pristupa nametnulo obavezu ispitivanja svih transakcija preduzeća izvršene tokom godine, što bi neminovno prouzrokovalo ogromne troškove procesa revizije. Uz to testiranje svih transakcija ne mora neizostavno značiti da će prikrivene ili neevidentirane transakcije biti detektovane. Finansijska kriza koja je pogodila mnoge zemlje poslednjih godina je povećala pritisak na revizore, što je ozbiljno ugrozilo poverenje javnosti u različite institucije i subjekte tržišne ekonomije, uključujući eksterne revizore. Usled svega ovoga izvodi se zaključak da u situacijama kada revizija nije u mogućnosti da istraži i dokaže prevare, javlja se potreba za angažovanjem forenzičkog računovodstva.

Veliki finansijski skandali koji su se pojavili početkom ovog veka (Enron, Worldcom) ukazali su na potrebu stvaranja profesije koja će imati mnogo veća ovlašćenja od revizora. Kada se u poslovanju preduzeća pojavi sumnja da je izvršena manipulacija, onda se za potrebe ispitivanja i dokazivanja prevara angažuju forenzičke računovođe, koje imaju zadatak da ispituju opravdanost sumnji o izvršenoj prevari u preduzeću. Zadatak forenzičkih računovođa nije samo da ispituju prevare u finansijskim izveštajima već i sve ostale vrste prevara – prevare sa porezima, zaposlenima, bankrotstvo, organizovani kriminal, pranje novca, korupciju i razne druge prevare. Oni se najčešće angažuju od strane menadžmenta, investitora ili neke treće strane (država, finansijske institucije i sl.). Forenzičke računovođe, pored samog istraživanja prevara, često svedoče na sudu, kao eksperti, kako na strani tužioca, tako i na strani odbrane. Samim tim mnogobrojni slučajevi prevara na kojima su bili angažovane forenzičke računovođe su ukazali da oni moraju da pored veoma dobrog znanja iz oblasti računovodstva i finansija preduzeća poseduju znanje iz oblasti pravne regulative koje uređuje poslovanje kompanija i da poseduju umeće u tumačenju ljudskog ponašanja i delovanja.

LITERATURA

1. Albrecht, S. Albrecht, C., „Fraud Examination and Prevention“, Thomson-South-Western, Ohio, 2004.
2. Andrić, M., Krsmanović, B. i Jakšić, D., „Revizija – Teorija i praksa“, Ekonomski fakultet, Subotica, 2004.
3. Barać, S., Stakić, B., Osnovi ekonomije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
4. Barjaktarević, L., Jović, Z., Milojević, M., Poslovne finansije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2013.
5. Bašić, M., Uloga računovođe i revizora u borbi protiv korupcije i finansijskog kriminala, Zbornik radova sa XV Međunarodnog Simpozijuma, URR BiH, Neum, 2012.
6. Budimir N., Forenzičko računovodstvo, *Anali poslovne ekonomije*, godina V, sveska 1, broj 8. 2013.g., str.: 1-16
7. Coenen, T., „Essentials of Corporate Fraud“, John Wiley & Sons, Inc, New York, 2008.
8. Committe of Sponsoring Orgaizations of the TreadwayCommission (COCO): *Internal Control: Integrated Framework*, New York 1994.
9. Crumbley, L, Hetger, L. and Stevenson, S., „Forensic and Ivestigative Accounting (3rd Edition)“, CCH Business Valuation Group, Chicago, 2007.
10. Cvetinović, M., Menadžerska ekonomija, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
11. Golden, Skalak S., Clyton M. *A Guide to Forensic Accouting Investigation*, John Weley&Sons,INC, 2006.
12. Grant, M. R. and Visconti, M., „*The Strategic Background to Corporate Accounting Scandals*“, Long Range Planning, USA, 2006.
13. „*Generally Accepted Accounting Standards*“ AICPA, Professional Standards, knjiga 1, odeljak 110, American Institute od Cerified public Accountats, novembar 1972, New York.
14. IASC, *Međunarodni računovodstveni standardi*, par. 15, str. 7.
15. Krstić, J., „*Instrumenti Finansijsko-računovodstvenog izveštavanja* (pristup ex post i ex ante)“, Ekonomski fakultet u Nišu, Niš, str. 32-36.2002.
16. Lux, A. and Fitiani, S., „Fighting Internal Crime Before It Happens“, Information Systems Control Journal, Knjiga III,2002.

17. Harrison, W.T., Horngren, C.T., Tomas, B. and Suwardy, T. *Financial Accounting: International Financial Reporting Standards* (8th edition), Pearson Higher Education, p. 3. 2011.
18. „Međunarodni standardi i saopštenja revizije“, SRRS, Beograd, 2005., str. 277
19. Milisavljević M., Marketing, Savremena administracija, Beograd, 2003. str. 7
20. Milosavljević, M., Grubor, G., Digitalna forenzika računarskih sistema, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009,
21. Milosavljević, M., Grubor, G., Istraga kompjuterskog kriminala, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
22. Muminović, S., „Forenzičko računovodstvo – potreba ili pomodarstvo“, Revizor, Institut za ekonomiku i finansije, Beograd, br. 54, 2011.
23. Petrović, M., *Smisao i korist od računovodstvenih standarda*, Primena Međunarodnih računovodstvenih standarda, knjiga II, SRRS, Beograd, 2002, str. 9.
24. Ramaswamy, V., „New Frontiers: Training Forensic Accountants Within The Accounting Program“, *Journal of College Teaching & Learning*, Vol 4, No 9, September 2007.
25. Senić R., Marketing menadžment, Ekonomski fakultet, Kragujevac, 1999. str. 21
26. Skalak, L.,S., T.Golden, M. Clyton & J. Pill (2011). *A Gude to Forensic Accounting investigation, Second edition*. New Jersey: John Wiley & Sons.
27. Scott, W.R. *Financial Accounting Theory* (5th edition), Pearson Prentice Hall, Toronto, p. 11. 2009.
28. Stanišić M., *Revizija*, Univerzitet Sinergija, Bijeljina, 2007.
29. Stančić, P., „Uloga interne revizije u procesu odlučivanja“, Zbornik radova sa XXIX Simpozijuma Saveza računovođa i revizora Srbije, Beograd, 1998.
30. Stančić, P., „Podobnost finansijskih izveštaja kao informacione osnove za upravljanje finansijama preduzeća“, uvodni referat podnet na XXXVIII Simpozijumu SRR Srbije, Zbornik radova sa XXXVIII Simpozijuma SRR Srbije, Beograd, , 2007.
31. Stefanović, R. "*Računovodstvena regulativa*", Finansijsko računovodstvo II, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, 1998.
32. Stefanović, R., „Konceptualni okvir savremenog finansijskog izveštavanja“, Računovodstvo, br. 1, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd.,1998,
33. Stefanović, R., „Sprečavanje i otkrivanje lažnog finansijskog izveštavanja“, Računovodstvo 11/2000, Savez računovođa i revizora Srbije,2000.

34. Storey, R.K. "*The Framework of Financial Accounting Concepts and Standards*", in Charmichael, D.R., Whittington, O.R. and Graham, L., *Accountant's Handbook Volume One: Financial Accounting and General Topics* (11th edition), John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, p. 2•2.2007.
35. Škarić Jovanović, K.: *Uslovljenost kvaliteta finasijskog izveštavanja kvalitetom korporativnog upravljanja*, Zbornik Simpozijum o korporativnom upravljanju, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Teslić, jun 2008.
36. Škarić-Jovanović, K., „*Forenzičko računovodstvo – instrument zaštite interesa računovodstvene javnosti*“, 13 Kongres Saveza računovođa i revizora Republike Srpske, zbornik radova, Banja Vrućica, 2009.
37. Veselinović, P., (2010), *Ekonomija*, Univerzitet Singidunum, Beograd
38. Vidaković, S., *Uloga revizije i forenzičkog računovodstva u sprečavanju, otkrivanju i istraživanju računovodstvenih prevara*, Zbornik radova sa 2. Naučnog skupa Educons Univerziteta, Sremska Kamenica, 2011.
39. Vidaković, S., *Revizija - osnova kompetentnosti, kredibiliteta, poverenja*, Novi Sad, 2009.
40. Vidaković, S., *Finansijski due diligence privrednih društava*, FABUS, Novi Sad 2007.
41. Vidaković, S., *Eksterna revizija finansijskih izveštaja*, FABUS, Novi Sad, 2007.
42. Udruženje banaka Srbije, *Marketing u finansijskim uslugama*, Beograd, 2007.
43. Zabihollah, R., „*Financial Statement Fraud – Prevention and Detection*“, John Wiley & Sons, Inc., New York, 2002.

Internet izvori

1. http://www.srr-fbih.org/pdf/2013/02/Medjunarodni_revizijski_standardi-1.pdf, preuzeto dana 06.04.2015. godine
2. <http://www.aicpa.org>, preuzeto dana 16.04.2015. godine
3. <http://www.aicpa.org/interestareas/forensicandvaluation/resources/fraudpreventionanddetectionresponse/pages/identifyingvulnerability>, preuzeto dana 10.04.2015. godine
4. <http://www.aicpa.org/Research/Standards>, preuzeto dana 12.04.2015. godine
5. <http://www.wsos.org/en/articles/2002/07/xero-j01.html>, (preuzeto dana 21.03.2015. godine)
6. <http://securities.stanford.edu/1011/BAANF98/001.html>, (preuzeto dana 17.04.2015. godine)

7. <http://www.sec.gov/news/press/2006/2006-183.htm>, preuzeto 24.03.2015. godine
8. http://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/rtn/2012-report-to-nations.pdf, preuzeto dana 05.04.2015. godine
9. <http://www.acfe.com>, preuzeto dana 30.03.2015. godine
10. http://www.finance.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=92&Itemid=61, preuzeto dana 30.03.2015. godine
11. <http://www.forensicaccounting.com/home.html#one>, preuzeto dana 30.03.2015. godine
12. <http://www.businessdictionary.com/definition/forensic-audit.html>, preuzeto dana 30.03.2015. godine
13. <http://www.blic.rs/Vesti/Ekonomija/324489/Lazne-firme-za--utaju-poreza>, preuzeto dana 21.04.2015. godine
14. <http://www.dri.rs/images/pdf/revizija2014/4-bas-1.pdf>, preuzeto 26.04.2015. godine

PRILOG

IZVEŠTAJ DRŽAVNE REVIZORSKE INSTITUCIJE REPUBLIKE SRBIJE PRIVREDNO DRUŠTVO

„BAS“ BEOGRADSKA AUTOBUSKA STANICA A.D., BEOGRAD⁵⁴

1. Izveštaj o reviziji finansijskih izveštaja

Izvršili smo reviziju finansijskih izveštaja Privrednog društva „BAS“ Beogradska autobuska stanica a.d., Beograd (u daljem tekstu: Društvo ili PD „BAS“ a.d., Beograd) za 2013. godinu u skladu sa Ustavom Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, broj 98/2006), Zakonom o Državnoj revizorskoj instituciji („Službeni glasnik RS“, broj 101/2005, 54/2007 i 36/2010), Programom revizije Državne revizorske institucije za 2014. godinu, Zaključkom o sprovođenju revizije broj 400-1244/2014-06 od 19. maja 2014. godine, Međunarodnim standardima revizije (ISA) i Međunarodnim standardima vrhovnih revizorskih institucija (ISSAI). Finansijski izveštaji se sastoje od: 1) bilans stanja; 2) bilans uspeha; 3) izveštaj o tokovima gotovine; 4) izveštaj o promenama na kapitalu i 5) napomene uz finansijske izveštaje.

Reviziju su izvršila ovlašćena lica Državne revizorske institucije u periodu od 1.6.2014. godine do 30.9.2014. godine. Revizija je izvršena u Beogradu, u sedištu Društva, Železnička broj 4., u prisustvu ovlašćenih lica Društva.

Odgovornost rukovodstva za finansijske izveštaje

Rukovodstvo Društva je odgovorno za sastavljanje i objektivnu prezentaciju finansijskih izveštaja u skladu sa zakonom kojim se uređuju računovodstvo i revizija i Međunarodnim računovodstvenim standardima, odnosno Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja. Ova odgovornost obuhvata: osmišljavanje, primenu i održavanje internih kontrola koje su relevantne za sastavljanje i objektivnu prezentaciju finansijskih izveštaja koji ne sadrže pogrešne informacije od materijalnog značaja, nastale usled kriminalne radnje ili greške.

⁵⁴<http://www.dri.rs/images/pdf/revizija2014/4-bas-1.pdf>, preuzeto 26.04.2015. godine

Odgovornost revizora

Naša odgovornost je da, na osnovu izvršene revizije, izrazimo mišljenje o ovim finansijskim izveštajima. Reviziju smo sprovedi u skladu Zakonom o Državnoj revizorskoj instituciji, Poslovnikom Državne revizorske institucije („Službeni glasnik RS, broj 9/2009) i Međunarodnim standardima vrhovnih revizorskih institucija. Ovi standardi zahtevaju da postupimo u skladu sa etičkim zahtevima i da reviziju planiramo i izvršimo na način koji omogućava da se, u razumnoj meri, uverimo da finansijski izveštaji ne sadrže materijalno značajne pogrešne iskaze.

Revizija uključuje sprovođenje postupaka u cilju pribavljanja revizijskih dokazakojima se potvrđuju iskazani podaci, kao i obelodanjivanje podataka u finansijskim izveštajima. Izbor postupaka je zasnovan na revizorovom prosuđivanju, uključujući procenu rizika od materijalno značajnih pogrešnih iskaza u finansijskim izveštajima, bilo usled kriminalne radnje ili greške. Prilikom procene rizika, revizor razmatra interne kontrole koje su relevantne za pripremu i fer prezentaciju finansijskih izveštaja, u cilju osmišljavanja revizijskih postupakakoji su odgovarajući u datim okolnostima. Revizija, takođe, uključuje procenu adekvatnosti primenjenih računovodstvenih politika i značajnih procena izvršenih od strane rukovodstva, kao i ocenu celokupne prezentacije finansijskih izveštaja.

Smatramo da revizija finansijskih izveštaja Privrednog društva „BAS“ Beogradska autobuska stanica a.d., Beograd za 2013. godinu koju smo izvršili idokazi koje smo prikupili, obezbeđuju razumnu osnovu za naše revizijsko mišljenjesa rezervom.

Osnov za mišljenje sa rezervom

Društvo u 2012. i 2013. godini, nije vršilo ispravku vrednosti potraživanja odkupaca starijih od šest meseci, što nije u skladu sa Odlukom o računovodstvenim politikama. Time je Društvo, u finansijskim izveštajima za 2013. godinu, procenilo potraživanja od kupaca za 3.055 hiljada dinara, u bilansu stanja procenilo neraspoređeni dobitak za iznos od 681 hiljade dinara, i u bilansu uspeha procenilo neto dobitak za iznos od 2.374 hiljade dinara.

Mišljenje sa rezervom

Po našem mišljenju, osim za efekte koje na finansijske izveštaje imaju pitanjanavedena u pasusu Osnov za mišljenje sa rezervom, finansijski izveštaji PD „BAS“ a.d., Beograd za godinu koja se završava na dan 31. decembar 2013. godine, dajuistinit i objektivan prikaz stanja na dan 31. decembar 2013. godine i pripremljenisu, po svim materijalno značajnim pitanjima u skladu sa primenljivim okviromfinansijskog izveštavanja.

Skretanje pažnje

Skrećemo pažnju na sledeće:

- Kontrolom obračuna i plaćanja poreza na dodatu vrednost za 2005. godinu, Poreskauprava je izdala Rešenje broj 47-00011/2007-CVPO-010 od 03.05.2007. godine kojim jeutvrđeno da Društvo nije adekvatno izvršilo obračun poreza na dodatu vrednost,odnosno da je prikazalo manji iznos dugovanog poreza sa pripadajućom kamatom uiznosu od 99.596 hiljada dinara i po istom je izvršena naplata tokom 2007. godine.Društvo je na izdato prvostepeno rešenje uložilo žalbu koja je osporena, a zatimnastavlja postupak pred sudskim organima Republike Srbije.Nakon datuma odobrenja finansijskih izveštaja za 2013.godinu, Ustavni sud donosiOdluku kojom se odbija kao neosnovana ustavna žalba Društva izjavljena protivpresude Upravnog suda od 16.11.2011. godine. Zbog navedenog nije moguće predvidetiefekte koje naznačene činjenice mogu imati na finansijske izveštaje Društva unarednom periodu.

- Iskazane kratkoročne obaveze Društva na dan bilansa veće su od obrtno imovine zaiznos od 182.170 hiljada dinara, finansijska ravnoteža na strani obaveza, odnosnonepovoljan je odnos obrtno imovine i kratkoročnih obaveza, što znači da se unavedenom iznosu stalna imovina finansira iz kratkoročnih izvora.

- Postoji javno iskazana namera državnih organa Republike Srbije da se u budućemperiodu na prostoru na kome se nalazi sedište Društva, odnosno nepokretnosti, ina kome ono obavlja svoju delatnost, realizuje projekat „Beograd na vodi“. Nijemoguće predvideti eventualne efekte na finansijske izveštaje Društva u budućemperiodu koji mogu nastati kao rezultat realizacije projekta „Beograd na vodi“.Po navedenim pitanjima nije izražena rezerva u našem mišljenju.

Ostala pitanja

- Finansijski izveštaji Društva nisu u ranijem periodu bili predmet revizije odstrane Državne revizorske institucije, a za prethodnu poslovnu godinu bili supredmet eksterne revizije od strane nezavisnog revizora.

- U skladu sa Pravilnikom o uslovima za obavljanje revizije javnih društava („Sl.glasnik RS“ broj 114/2013) izvršili smo proveru usklađenosti Godišnjegizveštaja o poslovanju Društva za 2013. godinu sa finansijskim izveštajima za istuposlovnu godinu. Na osnovu sprovedenih revizorskih postupaka, utvrdili smo danema neusklađenosti Godišnjeg izveštaja o poslovanju i finansijskih izveštajaDruštva za 2013.godinu.

2. Izveštaj o reviziji pravilnosti poslovanja

Izvršili smo reviziju pravilnosti poslovanja Privrednog društva „BAS“Beogradska autobuska stanica a.d., Beograd za 2013. godinu.Osnov za vršenje revizije čine Zakon o Državnoj revizorskoj instituciji („Službeni glasnik RS“ br. 101/2005, 54/2007 i 36/2010), Poslovnik Državnerevizorske institucije („Službeni glasnik RS“ br. 9/2009), Program revizijeDržavne revizorske institucije za 2014. godinu i Zaključak o sprovođenju revizijebroj 400-1244/2013-01 od 15. maja 2014. godine.

Reviziju su izvršila ovlašćena lica Državne revizorske institucije u periodu od1.6.2014. godine do 30.9.2014. godine.

Revizija je izvršena u Beogradu, u sedištu Društva, Železnička broj 4., u prisustvuovlašćenih lica Društva.

Odgovornost rukovodstva za pravilnost poslovanja

Pored odgovornosti za pripremu i prezentaciju finansijskih izveštaja, kao što jenapred navedeno, rukovodstvo Društva je takođe dužno da obezbedi da aktivnosti,finansijske transakcije i informacije iskazane u finansijskim izveštajima budu uskladu sa propisanim nadležnostima.

Odgovornost revizora

Pored odgovornosti da izrazimo mišljenje o finansijskim izveštajima, kao što je navedeno, naša odgovornost uključuje i izražavanje mišljenja da li su aktivnosti, transakcije i informacije koje su iskazane u finansijskim izveštajima po svim materijalno značajnim aspektima, u skladu sa propisima u Republici Srbiji.

Ova odgovornost uključuje i sprovođenje postupaka u cilju pribavljanja revizijskih dokaza o tome da li su prikazana imovina, obaveze, kapital i izvršeni prihodi u skladu sa namerom zakonodavca, odnosno u skladu sa propisima u Republici Srbiji. Ti postupci uključuju i procenu rizika od materijalno značajne neusklađenosti. Smatramo da revizija pravilnosti poslovanja „BAS“ Beogradska autobuska stanica a.d., Beograd za 2013. godinu, koju smo izvršili i dokazi koje smo prikupili obezbeđuju razumnu osnovu za naše revizijsko mišljenje sa rezervom.

Osnov za mišljenje sa rezervom

1) Društvo ima slabosti u funkcionisanju sistema internih kontrola, odnosno uradu i poslovanju Društva, ne sprovode se u potpunosti doneti normativni akti i usvojene pisane politike i procedure koje uključuju kontrolne mere i aktivnosti, uspostavljene od strane rukovodstva. Generalni direktor nije preneo pisana ovlašćenja na rukovodioce sektora po pitanjima iz domena njihovih nadležnosti. Društvo je donacije, sponzorstva i solidarne pomoći penzionerima isplaćivalo na osnovu odluka generalnog direktora, iako za to nema osnova u internim aktima Društva. Društvo nema popunjeno radno mesto interni revizor.

2) Društvo bez evidentiranja u blagajni i uplate na tekući račun, direktno iz dnevnog pazara računopolagača u saobraćaju, isplaćuje gotov novac za vraćene karte putnicima koji su odustali od putovanja, što nije u skladu sa odredbama člana 32. stav 4. Zakona o platnom prometu i člana 5. Pravilnika o uslovima i načinu plaćanja u gotovom novcu u dinarima za pravna lica i za fizička lica koja obavljaju delatnost. Na taj način, u toku 2013. godine, Društvo je direktno iz dnevnog pazara računopolagača od prodatih karata, isplatilo gotov novac za vraćene karte putnicima koji su odustali od putovanja u iznosu od 29.318 hiljada dinara.

3) Stanične usluge koje plaća putnik pri kupovini vozne karte na autobuskoj stanici, Društvo naplaćuje po različitim cenama prema zonama putovanja određenim u kilometrima, što nije u skladu sa Odlukom Ustavnog suda Republike Srbije, kojom je utvrđena nesaglasnost odredbi članova 31. do 41. Opštih uslova poslovanja autobuskih stanica sa Ustavom i zakonom i članom 25. stav 1. i 2. Zakona o prevozu u drumskom saobraćaju, prema kome Privredno društvo koje upravlja autobuskom stanicom mora vršiti usluge prevoznicima i putnicima pod jednakim uslovima i u skladu sa Opštim uslovima poslovanja autobuskih stanica.

4) U postupku revizije nisu nam prezentovani dokazi da, u skladu sa članovima 2. i 3. Ugovora o poslovnoj saradnji Društva i Kompanije „Dunav osiguranje“ a.d.o. Beograd (zavodni broj 01-5619 od 27.12.2010. godine), Kompanija „Dunav osiguranje“ a.d.o. Beograd dostavlja reklamni (propagandni) materijal Društvu i da Društvo pruža Kompaniji „Dunav osiguranje“ uslugu deljenja reklamnog (propagandnog) materijala putnicima.

5) Društvo je isplatilo donacije u iznosu od 16.349 hiljada dinara, kao i sponzorstva u iznosu od 8.116 hiljada dinara, iako nije internim aktom regulisalo kriterijume, način i uslove odobravanja sredstava za donacije i sponzorstva, odnosno odluke o donacijama i sponzorstvima isključivo donosi generalni direktor Društva, sa pozivom na član 42. Statuta Društva, koji se navodi kao pravni osnov. Uvidom u odredbe navedenog člana, iste ne mogu biti pravni osnov za odobravanje donacija i sponzorstva, jer ne propisuju ovlašćenja generalnom direktoru Društva da odlučuje o ostalim ličnim rashodima i naknadama fizičkim licima, niti o ostalim nepomenutim rashodima nastalim po izdacima pravnim licima.

6) Društvo naplaćuje premije dobrovoljnog osiguranja putnika prilikom prodaje vozničkih karata na šalterima Društva, na kojima su istaknuta obaveštenja o dobrovoljnom osiguranju putnika. Isticanje obaveštenja na šalterima za prodaju karata, prema članu 35. Zakona o obligacionim odnosima, ne predstavlja ponudu za zaključenje ugovora, nego samo poziv da se učini ponuda pod objavljenim uslovima, što znači da putnici treba da zahtevaju od šalterskog službenika, da im, pored karte, naplati i premiju za dobrovoljno osiguranje, odnosno šalterski službenik im može ponuditi dobrovoljno osiguranje, uz obaveštenje putnicima da, pored obaveznog osiguranja od posledica nesrećnog slučaja, putnici mogu koristiti i „pogodnost“ dobrovoljnog osiguranja i tek na taj način dobrovoljnost putnika bi se ostvarila. Dakle, nema ostvarenja dobrovoljnosti ukoliko se na navedeni način dobrovoljno osiguranje ne primenjuje.

Zbog ograničenja u reviziji pozicije dobrovoljnog osiguranja putnika, nametnutog odstrane generalnog direktora Društva, nismo mogli da se uverimo da se dobrovoljnoosiguranje, pre naplate, nudi putnicima kao mogućnost koju oni mogu da prihvateili odbiju, odnosno da se dobrovoljno osiguranje ne naplaćuje putnicima beznjihovog izričitog pristanka.

7) Solidarna pomoć penzionerima i deci preminulih radnika isplaćivana je u iznosu od 28.334 hiljada dinara, na osnovu Odluka generalnog direktora, sapozivanjem na član 42. Statuta a u vezi sa članom 99. Kolektivnog ugovora, u iznosu od po 5 hiljada dinara mesečno (sa izuzetkom jednog lica kome je solidarna pomoć isplaćivana u iznosu od po 7 hiljada dinara mesečno). U članu 42. Statuta, kojim su utvrđene nadležnosti generalnog direktora, nije navedena nadležnost generalnog direktora za odobravanje solidarne pomoći licima koja nisu zaposlena u Društvu, već je navedeno da generalni direktor odlučuje o ostvarivanju prava, obaveza i odgovornosti zaposlenih u skladu sa Zakonom, KU i opštim aktima Društva. Prema članu 99. Kolektivnog ugovora ne navodi se generalni direktor već se navodi da poslodavac može, u okviru raspoloživih sredstava, isplatiti mesečnu novčanu pomoć penzionerima Društva, deci umrlih radnika i vojnicima na odsluženju vojnog roka, a spisak ovih lica i visinu pomoći određuje poslodavac.

Mišljenje sa rezervom

Po našem mišljenju, osim za efekte navedene u pasusu Osnov za mišljenje sa rezervom, aktivnosti, transakcije i informacije koje su prikazane u finansijskim izveštajima PD „BAS“ a.d., Beograd, po svim materijalno značajnim pitanjima, zagodinu koja se završava na dan 31. decembar 2013. godine su u skladu sa propisima u Republici Srbiji, datim ovlašćenjima i planiranom svrhom.

Skretanje pažnje

Skrećemo pažnju na sledeće:

- Građevinski objekti na dan 31. decembra 2013. godine iskazani su po nabavnoj vrednosti od 897.972 hiljada dinara, a po sadašnjoj vrednosti od 473.118 hiljada dinara. Društvo u poslovnim knjigama ne vodi evidencije o građevinskom zemljištu, a prema podacima iz pomoćnih evidencija, plaća porez na imovinu. Navedeni objekti nalaze se

na više katastarskih parcela, a prema posedovnimlistovima, izgrađeni su na gradskom građevinskom zemljištu, pri čemu pravokorišćenja za delove parcela prostora autobuske stanice imaju JP Železnice Srbije(462/2), Grad Beograd (473/1,473/4,473/7) i Bagersko (Brodarsko) preduzeće (1508/2,1508/3). Društvo nad objektima privremenog karaktera ima status držaoca. Zarestoran Basturist vlasnik odnosno držalac nije katastarski utvrđen. Za restoran „Golf” pravo korišćenja gradskog građevinskog zemljišta je u državnoj svojini ipravo svojine nad objektom restorana uknjiženi su korist Društva.

- Svojinska transformacija i promena pravnog statusa, odnosno promena oblika i organizacije društvenog preduzeća u akcionarsko društvo izvršena je u 2001. godini. Privatizacija društvenog preduzeća izvršena je u skladu sa Zakonom osvojskoj transformaciji iz 1997. godine, tako da od 23.10.2001. godine Društvo posluje kao akcionarsko društvo. Akcijski kapital je u vlasništvu sledećih akcionara: zaposleni i drugi manjinski akcionari 59,69%, Akcionarski fond 30,31% i Fond PIO 10,00%. Akcije koje su prenete Akcionarskom fondu a.d. Beograd ulaze u kvorum samo u slučajevima utvrđenim zakonom. Akcije koje su prenete Republičkom fondu PIO su bez prava glasa. Odnos Društva i Akcionarskog fonda a.d. Beograd, uspostavljen je preko Akcijskog fonda koji je nastao u cilju privatizacije preduzeća, po Zakonu o privatizaciji, Zakonu o Agenciji za privatizaciju i Zakonu o akcijskom fondu. Država se nalazi u ulozi značajnog manjinskog akcionara u Društvu kao suvlasnik zajedno sa pravnim i fizičkim licima.

Radoslav Sretenović

Generalni državni revizor

Državna revizorska institucija

Makenzijeve 41

11000 Beograd, Srbija

Beograd, 22.12.2014. godine

IZVEŠTAJ DRŽAVNE REVIZORSKE INSTITUCIJE REPUBLIKE SRBIJE

ZAVRŠNI RAČUN BUDŽETA REPUBLIKE SRBIJE ZA 2013. GODINU⁵⁵

1. Izveštaj o reviziji Završnog računa budžeta Republike Srbije za 2013. godinu

Izvršili smo reviziju Završnog računa budžeta Republike Srbije za 2013. godinu u skladu sa Ustavom Republike Srbije, Zakonom o Državnoj revizorskoj instituciji i Zakonom o budžetskom sistemu.

Odgovornost revizora

Naša odgovornost je da izrazimo mišljenje o ovom Završnom računu, koje se zasniva na izvršenoj reviziji. Reviziju smo izvršili u skladu sa opšte prihvaćenim računovodstvenim načelima i međunarodnim standardima vrhovnih državnih revizorskih institucija. Revizija uključuje sprovođenje postupaka u cilju pribavljanja revizijskih dokaza o iznosima i obelodanjivanjima datih u završnom računu. Izbor postupaka je zasnovan na revizorskom prosuđivanju uključujući i procenu rizika od materijalno značajnih pogrešnih iskaza u završnom računu, nastalim usled prevare/kriminalne radnje ili greške. Prilikom procene rizika, revizor razmatra interne kontrole koje su relevantne za pripremu i prezentaciju završnog računa, u cilju osmišljavanja revizijskih postupaka koji su odgovarajući u datim okolnostima. Revizija, takođe, uključuje procenu adekvatnosti primenjenih računovodstvenih politika, kao i ocenu opšte prezentacije završnog računa. Revizija uključuje i sprovođenje postupaka u cilju pribavljanja revizijskih dokaza o tome da li su prikazani rashodi i izdaci, prihodi i primanja izvršeni u skladu sa namerom zakonodavca, odnosno u skladu sa propisima u Republici Srbiji. Ti postupci uključuju procenu rizika postojanja materijalno značajne neusklađenosti. Smatramo da su pribavljeni revizijski dokazi dovoljni, odgovarajući i da obezbeđuju osnovu za revizijsko mišljenje.

Osnova za izražavanje mišljenja sa rezervom za reviziju Završnog računa

⁵⁵<http://www.dri.rs/images/pdf/revizija2014/1-zavrsniracun-1.pdf>

Nismo u mogućnosti da potvrdimo stanje (vrednost, strukturu i promene) nefinansijske imovine Republike Srbije, jer nije iskazana na osnovu Izveštaja Republičke direkcije za imovinu Republike Srbije, kako je to propisano Zakonom o budžetskom sistemu, već na osnovu Rešenja Ministarstva finansija o evidentiranju promene vrednosti nefinansijske imovine u stalnim sredstvima – nekretnine i oprema u glavnu knjigu trezora Republike Srbije.

Finansijska imovina nije iskazana kao izdvojena novčana sredstva u iznosu od 2.332.816 hiljada dinara i nije izvršeno usaglašavanje potraživanja između Ministarstva finansija - Uprave za trezor i nadležnih ministarstava sa Fondom za razvoj Republike, poslovnim bankama i JP „Elektroprivreda Srbije“ Beograd u iznosu od 66.417.949 hiljada dinara. Iskazane su obaveze Savezne Republike Jugoslavije prema Narodnoj banci Jugoslavije, kao obaveze Republike Srbije prema Narodnoj banci Srbije, na osnovu podataka Uprave za javni dug u iznosu od 2.919.492 hiljada dinara, bez odluke nadležnog organa Republike Srbije o verifikaciji navedene obaveze. Republički zavod za statistiku nije izvršio korekciju rashoda evidentiranih na ostalim specijalizovanim uslugama, za neutrošena sredstva u iznosu od 105.933 hiljada dinara, koja su u toku 2013. godine preneti na podračun iz grupe računa Drugi računi za izvršavanje budžeta i za poslove trezora Republike Srbije.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede nije izvršilo korekciju rashoda evidentiranih na subvencijama javnim nefinansijskim preduzećima i organizacijama, za neutrošena sredstva u iznosu od 68.992 hiljada dinara, koja su vraćena na podračun iz grupe računa Drugi računi organa Republike Srbije. Korisnici budžetskih sredstava su obelodanili rashode i izdatke koji nisu izvršeni evidentirani sa odgovarajućih ekonomskih klasifikacija u ukupnom iznosu od 1.047.190 hiljada dinara i to:

- Ministarstvo saobraćaja – 155.116 hiljada dinara;
- Ministarstvo građevinarstva i urbanizma – 29.311 hiljada dinara;
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – 18.729 hiljada dinara;
- Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine – 21.398 hiljada dinara;
- Ministarstvo spoljne i unutrašnje trgovine i telekomunikacija – 181 hiljada dinara;
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti – 1.878 hiljada dinara;
- Republički zavod za statistiku – 822 hiljade dinara;
- Republički hidrometeorološki zavod – 161.018 hiljada dinara;
- Komesarijat za izbeglice i migracije – 658.737 hiljada dinara.

Prilikom utvrđivanja i korekcije iskazanog deficita u 2013. godini u Bilansu prihoda i rashoda u periodu od 01.01.2013. godine do 31.12.2013. godine nije izvršena korekcija rashoda i izdataka za nefinansijsku imovinu koja je finansirana iz kredita u ukupnom iznosu od 6.457.261 hiljada dinara i nije postupljeno po nalazu u vezi sa utvrđivanjem rezultata, navedenom u Izveštaju o reviziji Završnog računa budžeta Republike Srbije za 2012. godinu broj: 400-277/2013-01 od 24.12.2013. godine.

Na poziciji salda gotovine na kraju godine u Izveštaju o novčanim tokovima u periodu od 01.01.2013. godine do 31.12.2013. godine nisu iskazana novčana sredstva u ukupnom iznosu od 2.332.816 hiljada dinara i to na podračunima u okviru grupe 720 i 721.

Mišljenje sa rezervom za reviziju Završnog računa

Po našem mišljenju, osim za efekte pitanja opisanih u pasusu Osnova za izražavanje mišljenja sa rezervom za reviziju Završnog računa, Završni račun budžeta Republike Srbije za 2013. godinu daje istinit i objektivni prikaz finansijske imovine, obaveza, prihoda, primanja, rashoda i izdataka, po svim materijalno značajnim aspektima, u skladu sa propisanim okvirom finansijskog izveštavanja u Republici Srbiji. Detaljnija objašnjenja u vezi sa Osnovom za izražavanje mišljenja sa rezervom za reviziju pravilnosti poslovanja sadržana su u Prilogu I i Prilogu II, koji su sastavni deo ovog Izveštaja.

2. Izveštaj o reviziji pravilnosti poslovanja

Izvršili smo reviziju pravilnosti poslovanja kod određenog broja direktnih i indirektnih korisnika budžeta Republike Srbije, koja obuhvata reviziju aktivnosti, finansijske transakcije i informacije, koje su uključene u Završni račun budžeta Republike Srbije za 2013. godinu. Odgovornost za pravilnost poslovanja Funkcioner, odnosno rukovodilac korisnika budžetskih sredstava odgovoran je za preuzimanje obaveza, njihovu verifikaciju, izdavanje naloga za plaćanje koje treba izvršiti iz sredstava organa kojim rukovodi i izdavanje naloga za uplatu sredstava koja pripadaju budžetu. Isti je odgovoran za zakonitu, namensku, ekonomičnu i efikasnu upotrebu budžetskih aproprijacija i obezbedi da aktivnosti, finansijske transakcije i informacije, uključene u Završni račun, budu usklađene sa propisima koji ih uređuju.

Odgovornost revizora

Pored odgovornosti da izrazimo mišljenje o Završnom računu, naša odgovornost je i da izrazimo mišljenja o tome da li su aktivnosti, finansijske transakcije i informacije, koje su obelodanjene u Završnom računu za 2013. godinu, po svim materijalno značajnim pitanjima, u skladu sa propisima koji ih uređuju. Ova odgovornost podrazumeva vršenje postupaka u cilju pribavljanja revizijskih dokaza da bi se utvrdilo da li su prihodi i primanja i rashodi i izdaci u skladu sa namerom zakonodavca. Ovi postupci uključuju i procenu rizika materijalno značajne neusklađenosti sa propisima.

Smatramo da su pribavljeni revizijski dokazi dovoljni, odgovarajući i da obezbeđuju osnovu za revizijsko mišljenje sa rezervom. Osnova za izražavanje mišljenja sa rezervom za reviziju pravilnosti poslovanja Finansijsko upravljanje i kontrola kod revidiranih subjekata nije organizovana na način koji svojim funkcionisanjem obezbeđuje potpunu primenu zakona, propisa, pravila i procedura, kao i postizanje drugih ciljeva zbog kojih se u skladu sa zakonom i uspostavlja kod svih korisnika budžetskih sredstava.

Interna revizija nije organizovana na način koji svojim funkcionisanjem obezbeđuje potpunu primenu propisa, pravila i procedura, kao i postizanje drugih ciljeva zbog kojih se u skladu sa zakonom i uspostavlja kod svih korisnika budžetskih sredstava. Računovodstveni i informacioni sistem nije uređen jednoobrazno, što otežava vođenje jedinstvene i sveobuhvatne evidencije o finansijskim transakcijama korisnika budžetskih sredstava, naročito uključujući stanje i promene na imovini, potraživanjima i obavezama. Određeni broj transakcija i promena na imovini i obavezama, evidentira se u glavnoj knjizi trezora ručnim unosom podataka, što može predstavljati rizik neusaglašenosti navedenih podataka sa podacima evidentiranim u poslovnim knjigama korisnika sredstava. Budžetski korisnici, prilikom sprovođenja popisa, u većoj ili manjoj meri kontinuirano ponavljaju određene propuste i nedoslednosti u delu koji se odnosi na kvalitet sprovedenog godišnjeg popisa imovine i obaveza. U pojedinim slučajevima ne vrši se prethodno usaglašavanje potraživanja i obaveza, popis se obavlja formalno i ne sadrži stvarno i knjigovodstveno stanje imovina i obaveza, razlike između stvarnog i knjigovodstvenog stanja, uzroke neslaganja i sl.

Nefinansijska imovina Republike Srbije iskazana je na osnovu Rešenja Ministarstva finansija o evidentiranju promene vrednosti nefinansijske imovine u stalnim sredstvima – nekretnine i oprema u glavnoj knjizi trezora Republike Srbije, a ne na osnovu Izveštaja Republičke direkcije za imovinu Republike Srbije, kako je to propisano Zakonom o budžetskom sistemu.

Finansijska imovina nije iskazana kao izdvojena novčana sredstva u iznosu od 2.332.816 hiljada dinara i nije izvršeno usaglašavanje potraživanja između Ministarstva finansija - Uprave za trezor i nadležnih ministarstava sa Fondom za razvoj Republike, poslovnim bankama i JP „Elektroprivreda Srbije“ Beograd u iznosu od 66.417.949 hiljada dinara. Obaveze Republike Srbije prema Narodnoj banci Srbije u iznosu od 2.919.492 hiljada dinara iskazane su na osnovu podataka Uprave za javni dug kao obaveze Savezne Republike Jugoslavije prema Narodnoj banci Jugoslavije, bez odluke nadležnog organa Republike Srbije o verifikaciji navedene obaveze.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Fond za podsticanje poljoprivredne proizvodnje u Republici nema u svojim pomoćnim knjigama i evidencijama stvarno stanje preuzetih obaveza i potraživanja po kreditima sa poslovnim bankama, što nije u skladu sa Uredbom o budžetskom računovodstvu. Ministarstvo saobraćaja u svojim pomoćnim knjigama i evidencijama nema obaveze za nabavku nefinansijske imovine u periodu od 2007. godine do 2012. godine u iznosu od 136.829 hiljada dinara, nije izvršilo usaglašavanje obaveza sa poveriocima na dan sastavljanja finansijskih izveštaja i manje je iskazalo ukupne obaveze za izvršene radove na Koridoru 10 i 11 u 2013. godini za iznos od 971.894 hiljada dinara, što nije u skladu sa Uredbom o budžetskom računovodstvu.

Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine nema u pomoćnim knjigama i evidencijama stvarno stanje preuzetih obaveza za dotacije ostalim udruženjima građanja, za finansiranje projekta u oblasti zaštite životne sredine, što nije u skladu sa Uredbom o budžetskom računovodstvu.

Kod Ministarstva energetike, razvoja i zaštite životne sredine u postupku revizije nismo se mogli uveriti u stvarno stanje preuzetih obaveza od Fonda za zaštitu životne sredine, na osnovu dostavljene dokumentacije i tabelarnih pregleda, što nije u skladu sa Uredbom o budžetskom računovodstvu.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede nema evidencije o stvarnom stanju preuzetih obaveza, o tačnom broju podnetih tužbi i iznosu sredstava po tužbenim zahtevima nekomercijalnih poljoprivrednih gazdinstava, što nije u skladu sa Uredbom o budžetskom računovodstvu.

Nije izvršena naplata prihoda 50% ostvarene dobiti za 2012. godinu Javnog preduzeća Nacionalni park „Đerdap“ i Javnog preduzeća Nacionalni park „Šar planina“, u ukupnom iznosu od 2.642 hiljada dinara, iako je Vlada dala saglasnost na raspodelu dobiti. Izvršena je uplata javnih prihoda od raspodele dobiti od strane 15 javnih preduzeća, javnih agencija,

drugih oblika organizovanja i privrednih društava u ukupnom iznosu od 4.390.815 hiljada dinara, bez prethodno pribavljene saglasnosti Ministarstva finansija i Vlade Republike Srbije.

Republički zavod za statistiku nije sačinio finansijske izveštaje na principima gotovinske osnove, jer nije izvršio korekciju rashoda evidentiranih na ostalim specijalizovanim uslugama, za neutrošena sredstva u iznosu od 105.933 hiljada dinara, koja su u toku 2013. godine preneti na podračun iz grupe računa Drugi računi za izvršavanje budžeta i za poslove trezora Republike Srbije.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede nije sačinilo finansijske izveštaje na principima gotovinske osnove, jer nije izvršilo korekciju rashoda evidentiranih na subvencijama javnim nefinansijskim preduzećima i organizacijama, za neutrošena sredstva u iznosu od 68.992 hiljada dinara, koja su vraćena na podračun iz grupe računa Drugi računi organa Republike Srbije.

Korisnici budžetskih sredstava nisu planirali, izvršili i evidentirali rashode napropisanim ekonomskim klasifikacijama, u ukupnom iznosu od 1.047.190 hiljada dinara kako je propisano Zakonom o budžetskom sistemu i to:

- Ministarstvo saobraćaja – 155.116 hiljada dinara;
- Ministarstvo građevinarstva i urbanizma – 29.311 hiljada dinara;
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – 18.729 hiljada dinara;
- Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine – 21.398 hiljada dinara;
- Ministarstvo spoljne i unutrašnje trgovine i telekomunikacija – 181 hiljada dinara;
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti – 1.878 hiljada dinara;
- Republički zavod za statistiku – 822 hiljada dinara;
- Republički hidrometeorološki zavod – 161.018 hiljada dinara;
- Komesarijat za izbeglice i migracije – 658.737 hiljada dinara.

Budžetski korisnici nisu uskladili podatke iz svojih poslovnih knjiga za transakcije rashoda sa transakcijama evidentiranim u glavnoj knjizi koja se vodi u Ministarstvu finansija -Upravi za trezor, što nije u skladu sa Zakonom o budžetskom sistemu u ukupnom iznosu od 64.404 hiljada dinara i to:

- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – 42.431 hiljada dinara za usluge po ugovoru i
- Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine – 21.973 hiljada dinara za specijalizovane usluge.

Korisnici budžetskih sredstava su preuzeli obaveze koje su nastale u suprotnosti sa Zakonom o budžetskom sistemu, drugim propisima ili bez pravnog osnova u ukupnom iznosu od 18.061 hiljada dinara i to:

- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – 1.352 hiljada dinara;
- Komesarijat za izbeglice i migracije – 14.214 hiljada dinara;
- Ministarstvo spoljne i unutrašnje trgovine i telekomunikacija je preuzelo obaveze i izvršilo izdatak u iznosu od 2.495 hiljada dinara, za nepredviđene usluge nadzora na izgradnji infrastrukture sistema za emitovanje i distribuciju digitalnog televizijskog signala na teritoriji Republike Srbije, što nije u skladu sa Zakonom o budžetskom sistemu.

Korisnici budžetskih sredstava nisu zatražili povraćaj sredstava u budžet u iznosu od 23.278 hiljada dinara kako je propisano Zakonom o budžetskom sistemu i to:

- Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine – 14.157 hiljada dinara;
- Ministarstvo privrede – 8.871 hiljada dinara i
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – 250 hiljada dinara.

Komesarijat za izbeglice i migracije nije na adekvatan način pratio da li se sredstva u iznosu od 638.146 hiljada dinara preneti jedinicama lokalne samouprave za rešavanje stambenih potreba i druge programe integracije izbeglica i interno raseljenih lica koriste ekonomično, efektivno i efikasno u skladu Zakonom o budžetskom sistemu, jer jedinice lokalne samouprave nisu opravdale sredstva u iznosu od 327.057 hiljada i delimično su opravdale 194.893 hiljada dinara.

Republički zavod za statistiku je doneo rešenja o napredovanju za 101 zaposlenog, odnosno 22,20% od ukupnog broja zaposlenih, iako je Zakonom o budžetu Republike Srbije za 2013. godinu ovaj procenat ograničen na najviše do 20%, pojedini državni službenici napredovali su po više osnova za dva i više platnih razreda ili u više zvanje, iako za to nisu ispunjeni uslovi propisani zakonom.

Korisnici budžetskih sredstava su izvršili nabavke dobara i usluga u ukupnom iznosu od 58.960 hiljada dinara, bez sprovedenog postupka javne nabavke, u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama:

- Komesarijat za izbeglice i migracije – 18.386 hiljada dinara;
- Republički hidrometeorološki zavod – 10.549 hiljada dinara;
- Ministarstvo saobraćaja – 2.782 hiljada dinara;
- Ministarstvo građevinarstva i urbanizma – 792 hiljada dinara;

- Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine – 12.840 hiljada dinara;
- Ministarstvo spoljne i unutrašnje trgovine i telekomunikacija – 1.115 hiljada dinara;
- Republički zavod za statistiku – 9.986 hiljada dinara;
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti – 306 hiljada dinara.

Korisnici budžetskih sredstava su izvršili nabavke dobara i usluga u ukupnom iznosu od 2.579 hiljada dinara, bez sprovedenog postupka javne nabavke male vrednosti odnosno nije pribavljena konkurentna ponuda i dokaz da ugovorena cena nije bila veća od uporedive tržišne cene, u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama:

- Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine – 2.145 hiljada dinara;
- Republički hidrometeorološki zavod – 434 hiljada dinara;

Korisnici budžetskih sredstava su spobili postupak javne nabavke u iznosu od 21.204 hiljada dinara, a da u Planu javnih nabavki nisu imali predviđena sredstva u celosti, u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama:

- Ministarstvo saobraćaja - 20.650 hiljada dinara i
- Ministarstvo spoljne i unutrašnje trgovine i telekomunikacija – 554 hiljada dinara.

Korisnici budžetskih sredstava nisu sproveli odgovarajući postupak javne nabavke u iznosu od 8.936 hiljada dinara, u skladu sa Zakonom o javnim nabavkama:

- Komesarijat za izbeglice i migracije - 1.219 hiljada dinara;
- Republički hidrometeorološki zavod - 7.717 hiljada dinara.

Korisnici budžetskih sredstava su zaključili ugovore o privremenim i povremenim poslovima u trajanju dužem od 120 radnih dana, što nije u skladu sa Zakonom o radu i po tom osnovu isplatili iznos od 39.302 hiljada dinara i to:

- Ministarstvo saobraćaja - 3 lica, 174 hiljade dinara;
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede - 23 lica, 7.352 hiljada dinara;
- Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine - 25 lica, 5.557 hiljada dinara;
- Ministarstvo spoljne i unutrašnje trgovine i telekomunikacija - 51 lica, 18.540 hiljada dinara;
- Ministarstvo privrede - 4 lica, 1.111 hiljada dinara;
- Uprava za poljoprivredno zemljište - 4 lica, 706 hiljada dinara;
- Republički hidrometeorološki zavod - 23 lica, 5.307 hiljada dinara;
- Komesarijat za izbeglice i migracije - 1 lice, 2 ugovora, 555 hiljada dinara.

☐ Korisnici budžetskih sredstava su zaključili ugovore o delu, za obavljanje poslova iz svog delokruga, odnosno poslova koji odgovaraju opisu sistematizovanih radnih mesta, što nije

u skladu sa Zakonom o radu i po tom osnovu isplatili iznos od 30.928 hiljada dinara od i to:

- Ministarstvo saobraćaja - 9 ugovora, 2.801 hiljada dinara;
- Republički zavod za statistiku – 22.364 hiljada dinara;

Izveštaj o reviziji Završnog računa budžeta Republike Srbije za 2013. godinu

11

- Republički hidrometeorološki zavod - 3 lica, 3.901 hiljada dinara;
- Komesarijat za izbeglice i migracije - 420 hiljada dinara;
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti - 14 ugovora sa 11 lica, 1.442 hiljada dinara.

☐ Korisnici budžetskih sredstava su pri obračunu primenili osnovice za obračun plata i koeficijente iz svojih internih akata, a ne osnovice i koeficijente propisane Zakonom o platama u državnim organima i javnim službama u ukupnom iznosu od 202.393 hiljada dinara i

to:

- Fakultet tehničkih nauka u Novom Sadu i Fakultet organizacionih nauka u Beogradu – 199.907 hiljada dinara i
- Gradski centar za socijalni rad – 2.486 hiljada dinara.

Republički hidrometeorološki zavod je isplatio za rekreaciju zaposlenih iznos od 252 hiljade dinara koji nije utvrđen kao pravo zaposlenih Zakonom o državnim službenicima.

Ministarstvo građevinarstva i urbanizma je isplatilo naknadu za rad u komisijama zaposlenima u iznosu od 15.607 hiljada dinara, što nije u skladu sa Zakonom o platama državnih službenika i nameštenika.

Republički zavod za statistiku je isplatio naknade za dodatno angažovanje zaposlenih u iznosu od 30.861 hiljada dinara, što nije u skladu sa Zakonom o platama državnih službenika i nameštenika, Zakonom o popisu stanovništva, domaćinstva i stanova 2011. godine i Zakonom o popisu poljoprivrede 2012. godine.

☐ Korisnici budžetskih sredstava su u 2013. godini angažovali lica po ugovorima o privremenim i povremenim poslovima, ugovorima o delu, preko omladinske i studentske zadruge

i na određeno vreme i lica angažovanih po drugim osnovama u većem broju od broja propisanog

Zakonom o određivanju maksimalnog broja zaposlenih u Republičkoj administraciji i to:

- Ministarstvo saobraćaja - od 29 do 49 lica mesečno;
- Ministarstvo građevinarstva i urbanizma - od 28 do 45 lica mesečno;
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede - od 15 do 31 lica mesečno;
- Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine - od 13 do 43 lica mesečno;
- Kancelarija za Kosovo i Metohiju - od 32 do 52 lica mesečno.

Korisnici budžetskih sredstava su zaključili ugovore o autorskom delu iako se predmet ugovora ne može smatrati autorskim delom, odnosno predmet ugovora o autorskom delu ne ispunjava uslove iz Zakona o autorskim i srodnim pravima u ukupnom iznosu od 82.463 hiljadadinara i to:

- Ministarstvo spoljne i unutrašnje trgovine i telekomunikacija – 685 hiljada dinara;
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti – 539 hiljada dinara i
- Republički zavod za statistiku – 81.239 hiljada dinara.

Republički zavod za statistiku je preuzeo obaveze i izvršio plaćanje advokatskih usluga u iznosu od 854 hiljada, što nije u skladu sa Zakonom o javnom pravobranilaštvu. Ministarstvo energetike, razvoja i zaštite životne sredine je izvršilo plaćanje nabavke usluga zdravstvene zaštite u iznosu od 2.820 hiljada dinara, bez pribavljene ocene službe medicine rada za potrebne lekarske preglede zaposlenih, što nije u skladu sa Zakonom o bezbednosti i zdravlju na radu.

Komesarijat za izbeglice i migracije je izvršio izdatak u iznosu od 65.926 hiljada dinara za pribavljanje 11 stambenih jedinica za rešavanje stambenih potreba izbeglica koji nije u skladu sa Zakonom o javnoj svojini i Uredbom o uslovima pribavljanja i otuđenja nepokretnosti neposrednom pogodbom, davanja u zakup stvari u javnoj svojini i postupcima javnog nadmetanja i prikupljanja pismenih ponuda.

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Republički zavod za statistiku i Republički hidrometeorološki zavod su vršili isplatu naknade za prevoz za dolazak i odlazak sa posla za vreme korišćenja godišnjeg odmora i drugih odsutnosti sa posla, kada zaposlenima shodno Uredbi o naknadi troškova i otpremnini državnih službenika i nameštenika ne pripada naknada. Kancelarija za Kosovo i Metohiju je, u cilju ostvarivanja Strategije održivog opstanka ipovratka na Kosovo i Metohiju, prenela sredstva za finansiranje dotacija sportskim

omladinskim organizacijama, verskim zajednicama, ostalim udruženjima građana i ostalim neprofitnim institucijama u ukupnom iznosu od 86.141 hiljada dinara, bez raspisanog javnog konkursa, a na osnovu finansijskog plana i pojedinačnih Odluka o dodeli sredstava, a što nije propisano Uredbom o sredstvima za podsticanje programa ili nedostajućeg dela sredstava za finansiranje programa od javnog interesa koja realizuju udruženja.

Ministarstvo spoljne i unutrašnje trgovine i telekomunikacija nije obezbedilo Garanciju banke za dobro izvršenje posla i Garanciju banke za povraćaj avansa za iznos preuzetih i plaćenih obaveza u iznosu od 4.358 hiljada dinara, što nije u skladu sa Pravilnikom o obaveznim elementima konkursne dokumentacije u postupcima javnih nabavki i Pravilnikom o sadržini akta kojim se bliže uređuje postupak javne nabavke unutar naručioca.

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je isplatio razliku plate za poverenicu više za 214 hiljada dinara, što nije u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije. Ministarstvo građevinarstva i urbanizma je isplatilo naknade za rad u komisijama u ukupnom iznosu od 80.256 hiljada dinara, a da propisima nije uređen način i postupak izbora članova komisija (uslovi i kriterijumi), pravo i visina naknade za rad u komisijama. Nije izvršena korekcija rashoda i izdataka za nefinansijsku imovinu koja je finansirana iz kredita u ukupnom iznosu od 6.457.261 hiljada dinara, prilikom utvrđivanja i korekcije iskazanog deficita u 2013. godini u Bilansu prihoda i rashoda u periodu od 01.01.2013. godine do 31.12.2013. godine, kako je to propisano Pravilnikom o načinu pripreme, sastavljanja i podnošenja finansijskih izveštaja korisnika budžetskih sredstava i korisnika sredstava organizacija obaveznog socijalnog osiguranja i nije postupljeno po nalazu u vezi sa utvrđivanjem rezultata, navedenom u Izveštaju o reviziji Završnog računa budžeta Republike Srbije za 2012. godinu broj: 400-277/2013-01 od 24.12.2013. godine.

Mišljenje sa rezervom za reviziju pravilnosti poslovanja

Po našem mišljenju, osim za efekte pitanja opisanih u pasusu Osnova za izražavanje mišljenja sa rezervom o reviziji pravilnosti poslovanja, aktivnosti, finansijske transakcije i informacije koje su prikazane u Završnom računu budžeta Republike Srbije za 2013. godinu, su po svim materijalno značajnim aspektima u skladu sa propisima u Republici Srbiji.

Generalni državni revizor

Radoslav Sretenović

Državna revizorska institucija

